

H. BREDE
Kindral-majoor

STRATEEGIA

Loengud Kõrgemas Sõjakoolis 1937-1938. a.

Sõjaväe Õppeasutiste väljaanne Tallinn, 1938. a.

Sissejuhatuseks

Kõrgemas Sõjakoolis peetavate strateegia loengute eesmärgiks pole anda mingisugust strateegilist valmis materjali, sest seda on võimatu teha. Meie eesmärgiks on end ette valmistada strateegiliseks mõtlemiseks. Iga juht peab oskama mõelda operatiivselt, kuid tegelikus elus on raske omada õiget operatiivset mõtlemisviisi. Strateegial pole kindlaid seadusi ega piire, seega strateegia on kunst, mitte teadus.

Illustreerimiseks toon järgmised ajaloolised näited:

5. Preisi tragunirügemendi majoor Klocke oli 2 eskadroniga luurel Chaloni rajoonis. 23. aug. 1870. a. nägi ta Prantsuse kolonne Chaloni põhja poole liikumas. Tal oli kohe selge, et see oli nn. Chaloni armee, kes algas liikumist Maasi peale, et otsida ühendust Metzi armeega. Sellest oma arvamisest teatas ta kohe III Preisi armee juhatajale; armee juhatus ühines tema arvamusel, pöördus kohe kogu armeega Maasi poole ja selle õigeaegse tegevuse resultaatiks oli Sedani lahing kõigi oma tagajärgedega. See mees oskas operatiivselt mõelda.

Klassiliseks näiteks selle küsimuse negatiivse külje kohta tuakse tihti 16. Prantsuse tragunirügemendi kapten Lepieki juhtumit, kes oma luure-eskadroniga taandus Klucki armee ees ja 31. aug. 1914. a. kell 11.30, olles loode pool Compiègne'i, pani tähele, et suured sakslaste kolonnid, selle asemel, et liikuda otse lõuna suunas Estrees-Saint-Denis'i peale, pöördusid Compiègne'i poole. See asjaolu paistis kapten Lepieki küll natukene imelikuna, kuid ta ei leidnud seletust asjaoludele ja seetõttu ei pööranud ka küllalt tõsiselt tähelepanu asjale - ta ei osanud operatiivselt mõelda. Tema teated jõudsid alluvuse järjekorras 1. sept. pärale ning alles õhtuks sai Prantsuse kõrgem staap selge pildi olukorrast.

Need kaks ajaloolist näidet näitavad küllalt kujukalt kuivõrd tähtis on igale juhile strateegiliselt õieti mõelda.

Strateegia aine ülesanne Kõrgemas Sõjakoolis on juhtida ka kuulajate tähelepanu teatud määral nende sõjakunsti meetoditele, mis ennast kaasaja sõdades hakkasid väljendama ja mis omavad võib-olla teisi vorme tulevaste sotsiaalsete vapustuste korral.

Pea tähendama, et sagedasti paljud ohvitserid asuvad suure huviga strateegiliste kirjatööde juurde, lootes siit leida selgeid näpunäiteid, kuidas viia sõdu võidurikka lõpuni. Liiga varsti aga tekib nendes teatud pettumuse tunne, sest väga raske on sarnastes töödes leida midagi konkreetset. Et mitte lasta tõusta eneses sarnast pettumust, peame algusest peale enesele aru andma, et riigi elulised nähtused ja faktorid poliitilisel, sotsiaalsel, majanduslikul, strateegilisel ja geograafilisel alal - kõik nad moodustavad pika rea strateegilisi elemente, mis üksteisega väga keerukatel viisidel seotud ja oodata, et oleks võimalik luua sarnastest elementidest teatud selge ja konkreetne süsteem - on asjata. Seda on katsutud teha alates Lloydist kuni Schlieffenini leiame sarnaseid katseid. Ühed on püüdnud teatud sõjaajalooliste faktide varal selgitada neid põhjusi, miks asjaolud nii või teisiti arenesid, teised on veelgi sammu edasi teinud ja püüdnud neid põhjusi teatud viisil klassifitseerida ja mingisuguseid reegleid luua; kolmandad on katsunud leida mingisuguseid puhtmateriaalseid aluseid, millele rajada võidu retsepti. Kuna aga iga kord on tulnud kokku põrgata ikka ja ikka teistsuguste sõjaajalooliste faktidega, mis ennast ei lase painutada juba loodud põhimõtteliste süsteemide alla, siis on ka loomulikult selge, et igal autoril tuli tõmmata ise teatud piirid neile küsimusile, mis tema arutamisele võttis ja sellega ongi

seletatav, et kõik autorid on "strateegia" all mõistnud igaüks oma viisi küsimusi ja neid arutanud välja minnes oma vaatevinklist.

Seda peab alati mäletama kui asume strateegia juurde. Oleks muidugi soovitatav kõik tuntud klassikute tööd läbi lugeda, sest igaühel on huvitavaid ja omapäraseid mõtteid esile tuua. Olles nende lugemisega ennast ette valmistanud, oleks sõjaajaloo uurimine palju kasulikum, sest meie suhtuksime faktidesse hoopis teistsuguse mõtlemisviisiga ja siis alles saaksime seda reaalselt kasu, mis meie harilikult "strateegialt" ootame. Kuivõrd seda on võimalik täita - on teine küsimus.

Kuid enne, kui kõnelda strateegiast, peame endile tegema selgeks, mis ta siis õieti on. Esimese, kaunis tumeda vastuse sellele küsimusele annab etümoloogia. "Strateegia" tuleb kreekakeelsest sõnast, mis tähendab sõjalist ettevõtet, sõjakäiku, kuna "taktika" samuti kreeka keelest põlvneb ja tähendab reguleerimist. Sellega siis näeme, et "strateegia" midagi täiuslikku tähendab, kuna "taktika" detailide domeenis keerleb.

Autorid, kes on käsitletud neid küsimusi, on muidugi püüdnud anda selgemaid definitsioone.

XIII aastasaja lõpul, sel ajal kui võrsus nii palju sõjaväelisi ideid, leiame väga harva sõna "strateegia"; seal kõneldakse ainult "kõrgest või suurest taktikast" ("la grande tactique"). Guibert, Ludvig XVI väejuhte, kirjutas: "Suur taktika on ainult ülemjuhatajate teadus, sest ta on kõikide sõjateaduste kombinatsioon ja kokkuvõte."

Nagu teada, ei tarvitanud Napoleon kunagi terminit "strateegia", vaid alati "grande tactique" või ta tarvitas parafraasi "hautes partics de la guerre".

Ertshertsog Karl aga tähendas juba: "Strateegia on sõjateadus, ta aitab plaanide kokku seadmisel ja kindlustab sõjaliste ettevõtete läbiviimist."

Marssal Marmont on arvamusel, et strateegia on see osa sõjakunstist, mis käsitleb armeede üldliikumist.

Clausewitz ütleb, et tuleb absoluutselt eraldada kaks tegevust teineteisest: taktika ja strateegia. Esimene korraldab ja reguleerib tegevust lahingus, kuna teine ühendab lahinguid, et saavutada sõjateadmärke. Siit ta toob väga selge lühikese definitsiooni: "Strateegia on lahingute kasutamine sõjas; taktika on väeosade kasutamine lahingus."

Jomini ei erine palju Clausewitzist. Tema arvates käsitleb strateegia kõike seda, mis sünnib sõjateatril, kuna taktika on huvitatud ainult lahinguväljast. Marssal Moltke vanem, kellel väga palju tuli töötada strateegiliste küsimuste kallal, väljendas oma mõtteid järgmiselt: "Strateegia näitab parimat teed lahingusse, tema ütleb kus ja millal võidelda, kuna taktika õpetab kuidas võidelda."

Hilisemad autorid on umbes samasugusel arvamusel.

Von der Goltz ütleb: "Strateegia on teooria, mille järgi peab juhtima armeesid, taktika on teooria, mille järgi peab juhtima väeosi."

Bernhardi on andnud järgmise vormeli: "Strateegia on kunst viia sõjaväed lahingusse otsustavas suunas ja kõige kasulikumates tingimustes." Umbes sarnased on ka kindral Mordacq'i definitsioonid.

Võiks veel ehk tähendada, et Ameerika admiral Mahon tõmbab vahe strateegia ja taktika vahele kohal ja ajal, kus vastaste sõjaväed astuvad kontakti.

Kuid on ka dissidente. Näiteks kindral Bonnal, Prantsuse kõrgema sõjakooli reorganiseerijaid, annab teise mõiste: "Strateegia on loomise kunst, kuna taktika on täitmise teadus." Selle definitsiooni poole kalduvad ka mitmed itaalia autorid, nagu Bonamico, Morselli ja teised.

Siin on suur ideeline vahe, sest viimase definitsiooni järele võivad ühes isikus kõige väiksemagi ettevõtte juures tegevad olla strateeg ja taktik. Sarnane definitsioon paistab küll olevat kunstlik ja ei vasta ikkagi tõsiasjadele.

Minu arvamuse järele strateegia on teatud operatsioonide rea organiseerimine ja kokkukõlastamine. Strateegia valmistab võimalikult kaugemalt lahinguid ette, et neid läbi viia parimais tingimustes ja et saavutada võimalikult suuremaid tagajärgi. Strateegia valitseb enne ja pärast lahingut, kuna lahingu enese vältel valitseb taktika.

On selge, et teoreetiliselt on need piirid kerged tõmmata - praktikas on nende määramine väga raske.

Ühelt poolt strateegia saab oma algatuse poliitikast, nendel on palju ühiseid jooni ja aluseid ja tihti on päris võimata öelda, kus lõpeb üks ja algab teine.

Teise piiri peal strateegia jookseb kokku taktikaga ja siin on jällegi teatud rajoon, mis võimata selgesti avaldada.

Ühe sõnaga strateegia on kui valguse spektrum: tal on üks infrapunane osa, mis kuulub poliitikale ja teine - ultraviolet, mis kuulub taktikale.

Meil ei maksa viita aega küsimuse juures, kas strateegia on kunst või teadus. Selle üle on palju kirjutatud ja vaieldud.

Tuleb arvata, et õigem on teda liita kunstiga. Teadus tähendab midagi, mis on juba niivõrd kristalliseerunud, et teda võib kindlatesse reeglitesse paigutada ja mis allub teatud seadustele, millest kõrvale kalduda pole võimalik. Kõike seda pole strateegias. Siin nagu teistes kunstideski väga suurt osa mängib personaalsus ja mitmesugused psühholoogilised ja moraalsed faktorid. Kuid temal on ka üks teaduslik külg - ta käsitleb igasugust tehnilist materjali. Teadus annab seda materjali ja näitab mõnedes punktides ka selle kasutamise viise.

Nagu igal alal, kus inimene teotseb, on oma teooria, nii on see ka strateegial ja teda võib õppida. Teda võib õppida osalt otse raamatust, osalt praktiliselt. Vanasõna, et "väejuhiks peab sündima", ei saa kuidagi viisi tõlgitseda nii, et väejuhil pole tarvis õppida. Muidugi ei või loota ennast ainult teatud teooria varal ette valmistada kuulsaks väejuhiks.

Strateegias kuuluvad uurimisele kõik riigi tähtsamad alad, nii poliitilised, etnograafilised, majanduslikud jne. Strateegial pole piire, šabloone ja mõtteid, mis oleks absoluutsed; ta on kunst, mis peab paigunema teatud raamidesse, kuid tal pole šabloone. Ta on õieti juhi loomingu vili, kuid tal on seejuures oma teaduslik külg. Igal alal on olemas oma teooriad, nii ka strateegias, aga nende teooriate loomisel pole ka tänapäev kaugele jõutud.

Ka strateegia õppimisel käiakse mitmeid teid. Mõnes akadeemias on strateegia kavas ette nähtud, teises mitte. Sisuliselt uuritakse teda igal pool, kuid teda uuritakse igal pool isesuguselt. Prantsuse ja Saksa akadeemias on strateegia jagatud diplomaatiliseks ajalooks ja sõjaajalooks. Nende ainete käsitlemisel nopitakse välja strateegilised pärlid ja selgitatakse strateegilisi põhimõtteid. Ka Venemaal on strateegia õppetool jaotatud kaheks: strateegia kui niisugune ja operatiivkunst, mis uurib operatiivseid käike detailsemalt. Venemaal omab see erilist tähtsust sellepärast, et neil peab välja kujunema mitu erilist sõjateatrit.

Kuna meil aga terve riik moodustab sõjateatri, siis pole ka meil mõtet eraldada strateegiat operatiivkunstist.

I Lühike ajalooline ülevaade strateegia arenemisest

Strateegia, nagu sõdagi, on oma sügavas sisemises olemuses muutmatu; muutlikud on ainult tema vormid ja nende peale on avaldanud kõige suuremat mõju sõjavägede elava jõu moodustamisviisid ja relvastus.

Vaadates tagasi keskaega, näeme, et tol ajal strateegial oli võrdlemisi väikene praktiline tähtsus, sest igal lahingul oli oma iseseisev väärtus ja mõju. Iga võidetud lahing andis kohe kindla materiaalse resultaadi, mis oli võimalik täielikult ära kasutada ja tal ei olnud peaaegu mingisugust ühendust möödunud võitlusega ega mõjutanud ta ka tulevasi.

Keskaja sõjavägi baseerus peaaesjalikult vasallide kohustusel anda sõjapidamiseks elavjõudu. Sellega oli tolleaegne sõjavägi küll midagi, mis oli rajatud sõjaväekohustusele, kuid tal puudusid täielikult organid, kes oleksid ette valmistanud vahetpidamata reserve. Järelikult sõda oli otsustatud, kui ühe poole sõjavägi, millega ta sõtta läks, oli purustatud.

Kuid edaspidi hakkasid endale moodustama sõjaväge ka need suuremad organisatsioonid, kellel polnud vasalle, nagu näiteks linnad. Nad olid sunnitud looma enesele palgalise sõjaväe. See moodus leidis hiljem laialdast kasutamist ja keskaja lõpul olid kõik sõjaväed palgalised.

Säärastes tingimustes oleneb sõjaväe suurus ja reservide soetamise võimalus ainult rahast uuel ajal. XVII aastasaja keskel oli palju nii-öelda suurettevõtjaid, enamasti teatud kuulsusega väejuhte, kes oma arvel üleval pidasid suurt sõjaväge ja siis ühe või teise poolega lepingu sõlmisid. Sarnases olukorras võisid sõjad juba kauemat aega kesta, sest raha eest oli tol ajal

kergem leida mehi kui teatud kohustuse põhjal. Teiselt poolt moodustas armee endast teatud varanduse, mida pidi ainult ettevaatlikult kulutama. Seda asjaolu tuli strateegial silmas pidada ja sellepärast näeme, et enam ei püütagi otsida võimalusi hävitada vaenlase sõjaväge, kuna selle juures oleks pidanud ka oma sõjavägi kaotusi kandma. Pealegi oli väga võimalik, et kõige väiksema ebaedu korral paljud läksid üle teisele poolele, kellele sõjajumal rohkem õnne annab. Lahingute asemel otsis strateegia võimalusi vaenlast mõjustada ainult manöövri abil. Asetada teda halba seisukorda, ähvardades tema taandumiseteid või võttes enda alla palju paremaid positsioonid, kui teine pool seda teha suutis. Et halvast seisukorrast pääseda, pidi teine pool tähendatud maa-alalt lahkuma. Sarnasel teel võidetud maa-ala oli materiaalseks resultaadiks paremale strateegiale ja pandi objektiks rahu tegemisel. Strateegia peaesmärk oli võita maa-ala. Et seda raskendada, hakati ehitama kindlusi ja meie näeme, näiteks Prantsusmaal XVII aastasajal, et kõik maa on malelaua sarnaselt kindlustega üle külvatud.

Palgalises sõjaväes, niipea kui ebaedu või muud suuremad raskused ette tulid, oli deserteerimine päevakorral. Distsipliini võis alal hoida ainult kõva järelevalve abil. Seetõttu oli tarvis sõjaväed alati laagrites koos hoida ja operatsioonide juures ei võidud ära kasutada neid paigutamisevõimalusi, mida maa pakkus. Sellejuures muidugi polnud võimalik kasutada ka seda toidumoonat, mida elanikelt oleks võidud saada. Oli tarvis moodustada suured voorid, millega võis kaasa vedada tarvilise laagrikraami ja peajasjalikult korraldada toidumoonat juurdevedu teatud magasinide süsteemist. Tihtilugu jäid operatsioonid seisma ainult sellepärast, et ühendus oma magasinidega läks raskeks ja nende ümberpaigutamisega kulus palju aega.

Talv lõpetas võimaluse laagris olla ja raskendas moonat juurdevedu. Selle tagajärjeks oli, et igasugune sõjategevus lõppes niipea, kui külmaks läks ja mõlemad pooled, nagu kokku räägitud, asusid talvekorteritesse, kus endid võimalikult mugavasti sisse seadsid. Talve kestel polnud kellelgi kartust, et vastane teda tülitaks. On selge, et sarnane loomuvastane strateegia, mis vastolus oli sõja loomuga ("Natur des Krieges"), võis ainult püsida seni, kuni mõlemad pooled temast kinni pidasid. Kui üks juhtidest selle endast maha raputas, lõppes manöövri strateegia alati selle poole kaotusega, kes temast kinni hoidis. Friedrich Suur, võitlustes Sileesia pärast, on seda küllalt selgesti tõestanud. Preisi kuningas andis oma sõjaväele suurema liikuvuse ja täiendas selle väljaõpet. Ta otsis lahingutes resultaate tugevate ja lühikeste löökidega vaenlase seljataguse peale, kõites teda rindelt väikeste jõududega, kuna peamassiga püüdis haarata.

Peab küll tähendama, et ta järehtlilijatele ei paistnud see asjaolu küllalt silma ja selletõttu jäi strateegia veel tükiks ajaks vale suunda, kuni viimaks üks väejuht ilmus, kes kõik valearvamused purustas ja strateegia õigele teele välja viis. Hiilgava võidukäiguga pühkis ta enese eest ära kõik vaenlased, kuni viimased ise, enamasti teadmatult ja hädast sunnitud, samasuguste abinõude järgi haarasid. See oli Napoleon. Kõige sügavamalt said aru tema sõjapidamise viisidest just need, keda ta oli kõige rohkem löönud ja alandanud, nimelt sakslased. Kardetavateks vaenlasteks suurele korsiklasele said Scharnhorst, Gneisenau ja Blücher.

Sellest lühikesest ülevaatest nägime, et strateegia on mitu korda omi vorme muutnud, alates juba kaua aega tagasi. Ja seda suurema imestusega peame konstateerima, et uurima ja selgitama neid vorme on hakatud võrdlemisi väga hilja. XVIII aastasajal inglase Lloyd, kes oli teeninud mitmes sõjaväes, oli esimene, kes esines enam-vähem täielise tööga, analüüsides strateegiliselt vaatekohalt oma aastasaja sõdu. Tuntud olid ka prantslase Guibert'i tööd, mis ilmusid 1772. a. Prantsuse revolutsiooni ja sellele järgneva impeeriumi aeg pole strateegia alal töid andnud, sest elati alalistes sõdades ja kirjutamiseks ei jätkunud aega, vaatamata sellele, et just siis tekkisid uued meetodid operatsioonide juhtimises. Pärast rahu tegemist avanes äärmiselt suur tööpõld strateegiliste küsimuste uurimise alal. Esimestena asusid sellel põllul tööle Preisi sõjaväe juhid. Heinrich von Bülow oli teerajajaks; tema oli alguse teinud juba sõjaajal ja 1800. a. ilmus silmapaistev töö "Modernsõja vaimust". Ta kasutas ka esimest korda täiel määral sõna "strateegia". 1805. a. avaldas Jomini oma "Õpetuse kõrge taktikast", mis tegi rahutuks isegi Napoleoni. 1806. a. ilmus ertshertsog Karli "Strateegia põhimõtteid".

1806.-1808. aastani õpetas Scharnhorst Berliini akadeemias salajases korras sõjapidamise põhimõtteid. Aga nagu juba tähendasin, just pärast 1815. a. algas töö suuremas ulatuses. Jomini jätkab kirjutamist, ilmuvad von Walentini teosed (1830), kirjutab marssal Marmont, siis Preisi

kindral von Willisen (1840) ja töötab 1818-1850. a. Clausewitz. Olles Berliini akadeemia ülem, Clausewitz töötas läbi viimaste sõdade kogemused. Tema töö "Vom Kriege", mis ilmus pärast tema surma, loetakse veel tänini klassikaliseks. Paljud asjad, mis meile tänapäev iseenesest mõistetavatena paistavad, on selleks saanud ainult - ja seda peab alla kriipsutama - Clausewitzi töö läbi. Ka edaspidi on eestvedajateks sakslased Moltke, Verdy-du Vernois, Bernhardi, Schlichting, Schlieffen jne. Kõik need on nimed, kellele vastukaaluks teised rahvad ainult üksikuid sõjateadlasi võivad välja panna.

Ajajärk Napoleonist kuni Maailmasõjani on seotud õieti kolme mehe nimega, kes kõik on sakslased. Need on Clausewitz, Moltke ja Schlieffen.

Sõjakunsti klassikute kirjatööd

On väga kasulik, ühtlasi isegi tarvilik, põhjalikult uurida sõjakunsti klassikute töid, mille kaudu meie tutvume mitte ainult strateegiliste probleemide enestega, missuguseid - olgu mööda minnes öeldud - on tuhandeid, vaid meie näeks, missuguste meetodite varal neid on analüüsitud ja selgitatud. Vaatleme lühidalt tähtsamate klassikute töid ja selgitame neid probleeme, mida need uurinud.

Lloyd (1729-1783). Sünnilt inglane on ta kui tüüpiline XVIII sajandi mõtteteadlane, kes pole piiratud ega seotud rahvusliste ideedega. Tema rahvusvaheline mõtlemisviis vastab täielikult tema elukäigule. Võrsudes vaesest perekonnast ja omandades kõrgemat haridust, läheb ta reisile mööda Euroopat; ülalpidamist sai ta Inglise valitsuselt, kelle huvides ta nähtavasti toimetab sadamate (Veneetsija, Brest) luuret.

Seitsmeaastase sõja puhkedes astub Lloyd teenistusse Austria kindralstaapi. Pärast kolmeaastast teenistust Austria sõjaväes läheb Lloyd reservi ja astub uuesti teenistusse Preisi sõjaväkke, alludes hertsog Braunschweigile. Pärast kaheaastast teenistust Preisi sõjaväes näeme juba Lloyd'i Vene kindralmajori mundris osa võtvat esimesest Türgi sõjast. Kuid siin selgub, et Lloydil on sidemed Inglise valitsusega ja ta lastakse pensionile. Nüüd loobub ta lõplikult sõjaväeteenistusest, kuna kõik riigid kahtlustavad teda salakuulamise Inglismaa kasuks. Ta asus elama Belgiasse.

Temal on rikkalik materjal Seitsmeaastase sõja kohta. Enne surma suudab tema välja anda ainult ühe kõite, kuid juba see näitab, kui sügavasti Lloyd suutis haarata sõjalisi sündmusi. Lloyd püüdis selge mõistusega kritiseerida sõjalist tegevust. Muidugi on tema strateegia aluseks tol ajal maksev "5 päeva süsteem". Ta pole sugugi vaimustatud sellest süsteemist, ta saab aru, et sarnase süsteemi juures pole oodata mingisugust hiilgavat tegevust, mis võiks muuta Euroopa poliitilist tasakaalu. Lloyd vaatleb ka moraalselt elementi sõjas, kuigi ta on veel kaugel sellest punktist, kuhu jõudis Clausewitz. Ta pühendab oma tähelepanu veel jõudude organiseerimisele, uurib piiride omadusi; tema on "operatsiooni liini"* (* *operatsiooniliiniks on mõtteline liin, mille üldsuunas teotsesid baasilt edasitungivad väed*) looja ja nõuab teatud omadusi ülemjuhatajalt. Kuid teisalt tema ei osanud ega teadnud arvestada evolutsiooni võimalustega sõjalistes probleemides ja hindas üle matemaatikat kui sõjalise tegevuse alust.

Napoleon. Kirjutas peajasjalikult juba P. Helena saarel, kommenteerides omi otsuseid ja korraldusi endises tegevuses.

Tema peamõte on järgmine: nagu ei saa koostada sarnast grammatikat, mis võimaldaks igapäev tõeusta Homeri ja Corneliuse kõrgusele, nii ei saa ka koostada õpperaamatut, mis juhiks igapäev teede tee. Napoleon arvas, et sõjalise mõtlemisviisi arendamise baasiks peab olema sõjaajalugu. Tema kirjutas: "Sõjaajalugu võimaldab juhtidele teha õpiseid nendest vigadest, mis varem on tehtud. Ta võimaldab selgitada nende vigade põhjusi ja aitab kaasa selgitada, mis korraldusi oleks tarvis olnud teha, et neid vältida."

Jomini. Selgitab esialgu Friedrich II sõjakäike. Temale torkas silma esiteks see asjaolu, et kuningas, olles üldiselt palju nõrgem oma vaenlastest, siiski suutis alati seal kohal, kus tema tahtis lahingut lüüa, olla küllalt tugev, et võitu saavutada ja teiseks, et kuningas hoidis oma jõud ikka seespool vaenlase omi. Sellest tuligi Jomini mõttele, et tegevus sisemistel liinidel on äärmiselt kasulik.

Edaspidi uurib Jomini Napoleoni sõdu, selgitades, et Napoleon alati hoidis oma käes pealetungi algatust, viib kõik oma jõud tähtsamale sõjateatrile, et ühe lahinguga saavutada otsustavat resultaati.

Jomini võtab kõik kokku ja püüab luua kindlaid strateegilisi reegleid. Nendest on tähtsamad kolm järgmist:

- 1) kõige kasulikum strateegiline punkt, kuhu on tarvis anda pealöök, oleneb vaenlase jõudude asetusest;
- 2) kui vaenlase jõud on asetunud laial rindel, on tarvis anda löök keskmiste strateegiliste punktide pihta, sest purustades rinde keskosa, on tiivad üksteisest kaugel ning lahutatud ja peavad algama taandumist detsentriliselt;
- 3) kui vaenlase jõud on kitsal rindel, on tarvis anda löök ühe tiiva ja nimelt selle tiiva pihta, kus temal parem ühendus oma baasiga või kust teda paremini võib suruda mingisuguse takistuse vastu.

Clausewitz. Peab ütlema, et Clausewitz polnud sugugi mingisugune silmapaistev teoinimene või realisaator; ta oli teoreetik puhtal kujul, sest kunagi pole ta juhtinud armeed ega käsutanud üksikut väeosa. Tema teenistus 1806.-1815. a. sõdades oli möödunud igasugustes staapides ja pärastpoole oli ta Berliini sõjaakadeemia ülemaks. Siin ta kirjutas ka oma kuulsa töö, mis sisaldab kaks osa:

- 1) analüütiline - Napoleoni sõjakäikude uurimine;
- 2) sünteetiline - sõjajuhtimise põhimõtteid.

Aga ta oli suurvaim ja sügav mõtleja. Ta oli palju uurinud oma kaasaja filosoofe: Kanti, Fichtet ja Hegelit. Just viimane on talle avaldanud suurt mõju ja Clausewitz'i töö, mis on sõjafilosoofia, moodustab enesest nii-öelda väga kohase lisa Hegeli filosoofiale ajaloo ja kunsti alal.

Alati ja igal pool tungib ta kuni asja tuumani, uurides teesi ja antiteesi, et sealt välja jõuda sünteesini..., kuid ta on ka väga abstraktne, nii et nende tööde lugemine ja arusaamine on väga raske. Peab aga tähendama, et kui see töö meile hirmu peale ajab oma kompleksiteedi tõttu, siis ei paista see reaktsioon sakslastele sarnane olevat, kes väga hästi oskasid kõige abstraktsematest targutustest luua konkreetseid ja selgeid sõjaväelisi tõsiasju.

Möödamannes ei saa alla kriipsutamata jätta üldse filosoofide ja eriti Kanti kategoorilise imperatiivi mõju saksa ohvitseride vaimule. Seda on ka feldmarssal Hindenburg ise oma mälestustes maininud.

Clausewitz oli aga inimene tuliste kirgedega. Ta oli kaasa elanud 1806. a. oma isamaa kokku varisemise; ta oli vastolus nende juhtidega, kelle süü läbi see katastroof oli sündinud; ta vihkas südame põhjast Napoleoni, kuid hakkas haiglaselt viimase sõjakäike uurima.

See pilt mehest selgitab ka tema doktriini.

Kuuludes nende filosoofide kooli, kes kõikidel aladel püüavad jõuda kuni asja tuumani, ta teeb seda sõja ajal, selgitades sõjaloomu, selle põhialust, eesmärki, sõja vorme ja abinõusid - ja seda kõike äärmise põhjalikkusega.

Sõjaloomus. Clausewitzile sõda pole sugugi mingisugune iseseisev aktsioon; sõda ei või alustada ilma sügava põhjuseta, nagu see oli 1806. a.; seda ei või ka teha ebasoodsal hetkel, sest sõda on poliitika instrument, poliitika jätkamine teiste abinõudega ja kogu sõjaplaan peab alluma poliitikale. Sellest ajast on Saksamaal hakanud maksma põhimõtte "der Krieg ist ein Moment der Politik".

Põhialus. Clausewitz oli näinud, kuidas väliselt tugevana paistev Preisi armee Napoleoni poolt ära pühiti, nagu hunnik sügisel mahalangenud lehti. Ta oli näinud, kuidas Napoleon, kes 15 aasta jooksul ainult võite oli saavutanud, siiski ei suutnud maha murda Hispaania rahvast, kes fanaatiliselt oma vabadust kaitses, ja lõpuks Leipzigi juures ise purustati Scharnhorsti poolt patriootiliste üleskutsetega kokku kogutud sõjaväe abil.

Otsides nende nähtuste põhjusi, ta ei leia võitu aritmeetilistes arvudes ega geomeetrilistes vormides, isegi mitte ühes või teises sõjaväe organisatsioonis, millistes elementides otsisid võitu tema kaasaja väejuhid - ta leiab võidu põhjusi moraalses jõus. Moraalne jõud juhiv, sõjaväes ja kogu rahvas, mis väljenduma peab salajases ettevalmistuses ja hoogsas ning kiires teotsemises, on võidu alus.

Sõja eesmärk. Clausewitzi arvamuse järele sõja eesmärgiks ei või olla püüe kavalate manöövrite abil vaenlast enesest eemal hoida. Temale - missugune ka poleks sõjaplaan - sõjaliste operatsioonide ülim eesmärk on vaenlase organiseeritud jõudude purustamine ja hävitamine lahinguga.

Sõja vormid või abinõud. Sellest, mis on öeldud, ei tohi järeldada, et Clausewitz oleks nõudnud ainult pealetungi - maksu mis maksab. Ei, ta oli selgesti ära näinud Venemaa kaitsesõja mõju 1812. a., ta oli näinud 1813. a. Dresdeni rajoonis head resultaati, mis saavutati osalise kaitsega Napoleoni vastu. Ja selle tõttu võib-olla tal oli teatud sümpaatia kaitsepealetungi vastu, milles ta näeb kõige tugevamat sõja vormi. Kuid ta uurib ka pealetungi kõige puhtamal kujul.

Strateegilises pealetungis ta eelistab marssi otsekohe vaenlase peale keeruka manöövrita, kusjuures kõik jõud on ühendatud nii ajas kui ruumis. Ainult kui see on paratamatu, siis lubab ta jõudude jaotust, et kontsentrilise manöövriga neid kokku viia otsustaval kohal. On tuntud tema lause: "Pole võimalik lahutada armeesid sama kergesti kui tantsupaare kadrillis, et siis neid jälle ühendada igasuguste reveranssidega momendil." Haaramist Clausewitz otsib ainult taktikas ja kui võimalik, mõlemal tiival, kuid tingimusega, et tegevus rindel ja tiival peab teostuma ühel ajal.

Meie teame, et praegusel ajal sõja doktriin, mis Clausewitzi poolt üles seati, on peajoontes igal pool vastu võetud.

Meie teame kuidas see doktriin suurepäraselt realiseeriti Saksamaal Bismarki, Rooni ja Moltke läbi. Meie teame kuidas ka praegu sõjalise jõu alus on rahva moraalne jõud, mida peab alata juhtima ja kasvatama, ja meie teame, et ka praegu operatsioonide eesmärk on vaenlase organiseeritud jõudude hävitamine.

Sellele vaatamata oli siiski tarvis hiljem Clausewitzi teesid teatud revideerimise alla võtta, sest 1) inimeste massid, kes sõjast osa võtsid, läksid ikka suuremaks, 2) tehnika progress avaldas oma mõju väga imperatiivselt; liikumise võimaluste suurenemine raudteede abil, varustuse paranemine jne. pidid ka strateegiat mõjustama ja seda märkas õigeaegselt Moltke.

Willisen. Siin meie leiame puhastverd metafüüsiku, kes igasuguste abstraktsete targutuste ja kõiksuguste oletuste varal tahab selgitada sõjakunsti kõige sügavamaid aluseid. Oli aeg, kus Williseni nimi ülemaailmlikku kuulsust omas ja isegi Clausewitzi tagaplaanile surus. Clausewitzil leiame suure hulga, küll segamini paisatud, kuid kuldseid mõtteid. Willisen ehitab üles terve hoone, kus kõik asub omal kohal ja moodustab mingisuguse loogilise monoliidi. Tema "Suure sõja teooria" on tahtnud luua pikkade targutuste varal mingisugust skeemi teotsemiseks. Kuid kõik see on teatud illusioon, sest elu ise ei lase end mingisuguse skeemi alla paigutada. Tegelikult väejuhina 1849. a. oli Willisen aga õnnetu ja tema kuulsus langes kiiresti.

Moltke. Esialgu on Moltke kaitsepealetungi pooldaja. 1860. a. kokkuseatud märgukirjas avaldab ta mõtet sõja korral alul kaitseseisukorda jääda Austria vastu. Ka plaanides Prantsusmaa vastu enne 1870. a. leiame, et kaitsele on pühendatud võrdlemisi suur osa tegevusest. Sellega tahab Moltke võita aega, et teisel jõude koguda ja anda otsustav löök. Kuid siin Moltke läheb lahku Clausewitzist ja asub lähemale Scharnhorstile, kelle eeskujul ta ka algusest saadik teatud jõudude lahusolekut ette näeb ja kontsentrilise manöövriga tarvilisele kohale viib - see, mida Clausewitz ainult mõnikord kui paratamatut asja aktsepteeris. Moltke kirjutas: "Suurte masside koondamine toob alati enesega kaasa palju sekeldusi... on kahtlemata viga koondada suured massid teiseks otstarbeks kui otsustavaks lahinguks... manöövreerida tuleb lahus ja ainult lahinguks tuleb koondada kõik kuni viimase pataljonini - selles seisab juhi ülesanne." "Getrennt marschieren um vereint zu schlagen" - oli Moltke hüüdsõna. Sellest tuli teha järgmised järeldused:

- 1) ette näha oma suurtele üksustele teatud poolhargnenud kord ja lahti öelda ühisest avangardist;
- 2) kasutada täielikult kõike teede võrku ja moodustada kolonnid mitte suuremad kui diviis;
- 3) operatsioonide suundade määramisele panna erilist rõhku.

Moltke tahab ühel ajal oma väed välja viia vaenlase rinde ette ning tiibade vastu ja ta leiab, et "see on raskemaid ülesandeid, mis strateegia väejuhile esitab." "Kuid", lisab ta juurde, "kui see on realiseeritud, on strateegia oma kohuse täitnud ja suured tagajärjed peavad ilmsiks tulema."

"Umfassen - einschliessen - vernichten."

Moltke on peajasjalikult strateeg. Ta toob sõjaväe lahinguväljale ja annab siin vabaduse alljuhtidele. Ainult kriisimomentidel annab ta oma vaimujõudu nendele abiks, nagu näeme seda Königgrätzi ja Grawelotte'i juures. Et sarnane kontseptsioon liiga kaugele areneda võib, nägime Maailmasõja algusel kuni Marne lahinguni, kus saksa ülemjuhatus laskis juhtimise ohjad üldse kätest välja libiseda.

Ka taktikas ei ole Moltke absoluutselt ofensiivne. Ta nõuab, et pealetung sünniks kindlasti ainult siis, kui on jõudude ülekaal olemas.

Moltke ideed said 1866. a. ja 1870. a. kroonitud eduga ja nende vastu ei tõstetud häält kuni 1914. a., millal algas Maailmasõda. Neid püüti ainult kohendada olukorra ja õpiste kohaselt, kasutades buuride ja Vene-Jaapani sõja kogemusi.

Lewal. Juba 1869. a. oli noore kindralstaabi kolonel Lewal'i nimi kuulus. See oli tema tagasihoidliku pealkirjaga töö "Armee korpuse rännak" resultaadiks. Selle töö tähtsus oli äärmiselt suur. Võib öelda, et kõik kaasaja määrustiku paragrahvid, mis käsitlevad rännakuid, kõik taktika õpperaamatud sama küsimuse üle - juurduvad Lewal'i töös. See, mis meile tänapäev iseenesest mõistetav paistab rännaku organiseerimises, ei olnud seda sugugi kuni Lewal'ini. Tol ajal oli palju asju, mis Friedrich Suure aegadest pärandusena säilinud. Nii Friedrichi ajal rännaku eel mängiti signaal "üldine mars", telgid rulliti kokku ja kõik üksused asusid liinile. See võimaldas kõige suuremat kontrolli meeste järele, sest deserteerimine oli tol ajal suur. Asja halb külge oli aga see, et üksustel, kes kolonni sabasse asusid, tuli seista täies rakmes 4-5 tundi, enne kui said alustada liikumist. Ajajooksul deserteerimise küsimus langes ära (sundteenistuse algusega), aga see kord jäi edasi maksma. Lewal oli see mees, kes sarnastele pisiasjadele tähelepanu pööras ja otsis võimalusi sooritada maksimaalseid rännakuid, minimaalse aja ja jõupingutusega. Tema näitas, et on võimalik moodustada kolonne ajaarvestusega, seadis sisse distantsid, et vältida kolonnide segiminekut, korraldas väikseid ja suuri peatusi rännaku ajal jne. Pärast ebaõnnestunud sõda Lewal asub strateegiliste probleemide juurde. Ta teeb enda ülesandeks luua nn. positiivne strateegia, kus kõik on suunatud sellele, et on vaja välja visata strateegiast need osad, mis kõnelevad sidemetest strateegia ja poliitika vahel ja jätta sisse ainult puht-tehniline osa.

Tulevane sõda on Lewalile massiliste armeede kokkupõrge rind rinna vastu - siin pole ruumi mingisuguse keeruka manöövri jaoks, on ainult vaja viia need suured massid piiri äärde ja korraldada nende õigeaegset varustamist. Siit algabki selle probleemi tehniline ettevalmistamine, ilmuvad igasugused graafikud jne.

Maailmasõda aga näitas, et strateegiat ei saa võtta ainult selles piiris, see osa jääb ikka ainult osaks ja peab alati mäletama, et poliitika on strateegia aluseks.

Verdy-du-Vernoy. Esialgu Verdy-du-Vernoy töötas taktikaliste probleemide valdkonnas. Tema teeneks on praktiliste kaardiharjutuste tarvitusele võtmine. Kuid pärast vana Moltke surma hakkas tema kirjutama ka strateegiliste probleemide üle. Ta tähendab kohe, et ei kavatse esile tulla mingisuguste uute asjaoludega, kuid tahab ainult selgitada olemas olevaid vaateid. Ta teemaks on analüüs operatiivse eesmärgi, baasi ja liini üle. Töö meetod läheb täielikult lahku Williseni omast. Viimane katsub sügavate targutuste varal luua teatud teooria, mis peab selgitama kõik sõjaajaloolised faktid. Verdy-du-Vernoy asub aga otsekohe faktide juurde ja püüab selgitada strateegiliste elementide tähtsust ja osa faktide kujunemisel. Näiteks uurides operatiivset baasi, ta selgitab sõjaajaloost, missugune tähtsus oli baasil mitmesugustel ajajärkudel, missugused küsimused tõusid siis üles ja missugused motiivid sundisid korraldama seda baasi ühte või teist viisi.

Soovitan tõsiselt lugeda selle autori teoseid, nad laiendavad märksa iga juhi silmaringi suurtes operatiivsetes küsimustes ja on pealegi kergesti loetavad.

Von der Goltz ja Schlichting. Nemad kirjutavad ühel ja samal ajal, kuid nende vaated ainele lähevad lahku. Schlichting hoiab kinni täielikult ainult saksa olukorrast, lugedes saksa sõjalist organisatsiooni probleemi aluseks, arvestades saksa suurt tehnikat ja kultuurilist sõjateatrit ja, baseerudes parimal raudteede võrgul, tahab näidata, et tänapäeva strateegia ja endise vahe on nii suur ja nii ilmne, et ei maksa vana juures enam peatuda. Von der Goltz aga lähtub eeldusest, et mitte kõikjal pole sarnased tingimused kui saksa sõjateatril ja sellepärast on tarvis teotseda

lihtsamalt, mitte ainult viimase moe järgi, vaid võtta arvesse ka endised kogemused. Nende autorite töid võib leida ka meie raamatukogudes.

Foch - kuulub prantslaste parimate sõjateoorikute hulka. Tema peamine töö "De la conduite de la guerre" moodustab endast ka tegelikult lõpuni viimistletud teose, mille põhjal kasvatati Prantsuse sõjaväge. Foch töötab ka konkreetse meetodi järele, tema ootab sõjalise tegevuse arenemist samadel lahinguväljadel, kus möllas 1870.-1871. a. sõda ja sellepärast seabki enda ülesandeks selgitada neid strateegilisi küsimusi, mis kerkisid esile 1870. a. Ta püüdis uurida motiive, mis viisid ühe või teise otsuse juurde, siis selgitada millega erineb praegune olukord 1870. a. sõja olukorrast ja lõpuks teha järeldused, kuidas oleks vaja teostada võidu saavutamiseks. Töö õnnestub ja sellega algabki Fochi karjäär.

Kuid nüüd - pärast Maailmasõda - peame tähendama, et kõik tuli tegelikult hoopis teisiti ja sagedasti just vastuoksa Fochi ootustele. Räägitakse, et ta ise 1915. a. jaanuaris pööras oma staabiohvitseride poole palvega unustada täielikult kõik see, mis ta ise oli kord õpetanud.

Sellest näeme, et ka kõige sügavamalt uuritud konkreetne meetod ei päästa valedest oletustest ja eeldustest ja et teatud sõjaajaloolisi fakte võib selgitada selles suunas, kuhu ise tahad välja jõuda.

Krahv **Schlieffen** - kauaaegne Saksa kindralstaabi ülem, kes kõige selgemini oskas buuride ja Vene-Jaapani sõdade kogemustest välja noppida tähtsamaid õpiseid. Schlieffen näeb ainukese võimalusena hävitada vaenlast, kes teotseb modern sõjavarustusega nii strateegilises kui taktikalises haaramises ja mitte tagasihoidlikus haaramises reservidega, vaid suurejoonelises haaramises suurte üksustega, kes kaugel tarviliselt koondatud ja täpsalt väljaüritud suundadel liikuma pandud. Koondamine ei tohi sündida enne lahingut, nagu seda nõudis Clausewitz ja veel mõnikord aktsepteeris Moltke, vaid koondumine peab teostuma lahingu algusega ainult lahinguväljal. Schlieffen leiab, et Napoleoni kaotused olid tingitud ainult selle printsiibi ignoreerimisest.

Missugused olid selle teooria praktilised järeldused? Neid oli peamiselt neli. Esimene käib reservide asetuse kohta. Vaenlase rinne, nii nagu teda oli suudetud kindlaks teha, pole pealetungi tähtsamaks objektiks. Nii strateegiliselt kui taktikaliselt seda rinnet võib lugeda ainult teise järgu tähtsusega objektiks. Tiib või vaenlase seljatagune on esimese järgu tähtsusega objekt. Selle tõttu siis ka reservide peamass pole oma lahingukorra (dispositiivi) keskel, kus on ainult väikesed osad, et võimaldada teise järgu tähtsusega tegevust, vaid on tiibade või selle tiiva taga, mis peab otsustavalt teotsema.

Teie teate, kuidas see oli realiseeritud 1914. a.

Sarnane strateegia kasutab heal meelel kindlustatud rajoone ja ka kaitsetegevust, et säästa jõude rindel ja neid kuhjata tiibadele. Nii Schlieffeni 1905. a. plaan nägi ette kaitsetegevust "Mosellungi" ja Strassburg-Metzi rajoonis, kuna kõik jõud olid paremal tiival, kus suurejoonelisel peale tungiti.

Teine puutub üksuste lahingukorda (dispositiivi). Et tiiva manööver võiks tarviliselt areneda, on tarvis kõita vaenlase rinnet, luues võimalikult rutem temaga kontakt. Kuid pole tarvilik, et see tegevus kestaks väga kaua: seetõttu pole tarvis seks otstarbeks luua sügavaid kolonne. Schlieffen on arvamisel, et brigaadi kolonn on selleks küllalt tugev. Niisiis Moltke muutis korpuse kolonni diviisi kolonnideks ja Schlieffen diviisi kolonni brigaadide kolonnideks.

Nende kolonnide suundadele, tegevusribadele, hargnemisviisidele antakse väga suurt tähtsust ja neid uuritakse alati väga suure hoolega.

Kolmas selgitab avangardi kasutamist. Schlieffen ei kavatse oma tegevust korraldada vaenlase tegevuse järgi. Ta tahab täiel jõul oma plaani läbi viia, oma tahtmist vaenlasele peale suruda; selle tõttu ta ei tahagi otsida lahinguga täpsamaid andmeid vaenlase kohta. Ta süsteem on otsast peale kokku seatud ja see peab arenema, nagu on nähtud ette.

Peaks vist küll tähendama, et see vaade eeldab nagu kaunis passiivset vaenlast. Igatahes sarnane manööver strateegilist avangardi ei nõua. Taktikaline avangard peab ainult võimaldama sõjaaegset jõudude hargnemist. Siin toovad paljud brigaadide kolonnid suurt kasu, nad atakeerivad otsekohe eesmärgiga kõita vaenlast. Otsuse otsimine on aga tiibadele kuhjatud jõudude asi.

Neljas käib teadete kogumise kohta. Kuna tol ajal lennuväge veel ei olnud, siis lasub see ülesanne ratsaväel. Teda tarvitatakse massidena, kogutakse tiibadele. Ratsaväe ülesanne on selgitada vaenlasest vaba rajooni ja katta oma jõudude paigutust. Selliste ideedega asuti Maailmasõtta.

Kindral **Seekt** on tuntud Saksa sõjaväe ümberorganiseerijana pärast Maailmasõda. Tema töö "Über die Landesverteidigung" peaidee seisneb väikese, hästi väljaõpetatud ja hästi relvastatud armee ülistamiseks. Väike, tugev, moodsaima relvastusega ja heade tehniliste abinõudega varustatud armee peab Seekli vaadete kohaselt purustama ja vallutama, kuna mobiliseeritud massidest kujundatakse okupatsiooni-armeed.

Praegu ei oma Seekti vaated erilist tähelepanu, kuid võib tulla ajajärk, kus hakatakse arvestama tema ideid, sest massiliste armeede ajakohane relvastamine käib paljudele suurriikidelegi üle jõu.

Fuller - mehhaniseeritud armee propageerijana püüab luua teatavaid perspektiive tulevikusõjaks. Oma töös "On future Warfare" Fuller ütleb, et igas sõjas kasutatakse eelmiste sõdade õpiseid. Need õpised on rakendatavad vaid esimestes operatsioonides sõja algul, kuid juba esimeste kuude jooksul ilmneb midagi uut ja senitundmatut, mis paralüüsib eelmise sõja õpised. Seepärast pole tema arvates õige see vaade, et tulevikusõja perspektiive luuakse ainult möödunud sõdade kogemusel, vaid tuleb ette näha tulevikku ja käsikäes tehnika progressiga lahendada relvastatud jõudude organiseerimine sõja korraks. Eelmiste sõdade uurimine on teise järgu tähtsusega ülesanne. Esimene ülesanne on ikkagi ette näha, mis võib tulla ja millega sõda võib üllatada.

Šapostnikovi ideed ja vaated "Moskarnis" on küll originaalsed ja huvitavad, kuid nad omavad teatavat tendentsi. Tema ütleb, et kapitalistlikus riigis ei saa üldse tekkida korralikku sõjaväe juhatust. Näitena on toodud Austria enne Maailmasõda ja viimase kestvusel Šapostnikovi arvates saab ideaalne sõjavägi areneda sellises riigis, kus valitseb marksistlik režiim. Olgugi väga tendentsirikas, esineb ülalnimetatud töös siiski rohkesti teravmeelseid ja häid mõtteid.

DOUHET (sünd. 1869. a.)

Douhet' oli Kõrgema Sõjakooli haridusega suurtükiväehvitser ja silmapaistev tehnik. Just enne Maailmasõda juhtis lennuväepataljoni. Kirjutas sellel alal esimese määrustiku, kus nimetas lennuväge eri väeliigiks. Teda naerdi välja ning ta oli sunnitud pataljonist lahkuma. Suure vaevaga sai ta kuskil staabis koha. Kui Itaalia sõtta astus, määrati tema Milano diviisi staabiülemaks. Siin tema esitas pika rea ettekandeid, näidates nende puuduste peale, mis sõjaväes ilmsiks olid tulnud. Kui kõik jäi endiseks, läkitas Douhet' ühe suure ettekande otse sõjaministrile. Sõjaminister saatis ettekande ülemjuhatajale ning kolonel Douhet' anti Sõjakohtu alla ja mõisteti üheksaks aastaks vangi. Ta vabanes vanglast just Caporetto päevil. Juurdlus, mis Caporetto katastroofi üle toimetati, avaldas kõik puudused sõjaväes. Need puudused olid samad, mille peale juba 1916. a. Douhet' oli kõikide tähelepanu juhtinud ja mille eest ta oli saanud aasta vangistust. 1920. a. kohus kasseerib endise otsuse ja mõistab ta õigeks, motiveerides, et "Douhet' oli tegutsenud distsipliini vastaselt, pidades silmas Itaalia kõrgemat huvi!" Ta määrati lennuväe juhatusse ja ülendati kindraliks. 1921. a. lahkus Douhet' tegelikust teenistusest ja sellest ajast kuni surmani 1930. a. võitles ta sulega uue sõjadoktriini eest, korjates endale palju pooldajaid, aga ka palju vaenlasi.

Kindral Douhet' arvamuse järgi Maailmasõjast võis teha järgmisi järeldusi.

1. Suur konflikt oli rahvaste sõda, mis puudutas nende kõige laialdasemaid huve.
2. Lõppvõit jäi sellele grupile, kes suutis purustada vastase grupi materiaalse ja moraalse vastupanu varem, kui ta enda vastupanuvõime kadus.
3. Sõjaväed tegutsesid purustamise abinõudena, sõjalaevastikud olid samuti purustamise abinõudeks või varustamise abinõudeks.
4. Maapealne sõda omas ruttu staatilise kuju, tänu automaatrelvade tule mõjule, mis maksimaalselt soodustasid kaitset. Otsustavust maa peal saadi ainult siis, kui üks pool oli täielikult omad jõud ära kulutanud.

5. Meresõda võideti varem, kui ta õieti alata sai, liitlased peamiselt valvasid oma vastaste tegevust. Nad lõpetasid peaaegu kogu keskriikide kaubanduse ja olid sunnitud ennast ainult nende allveelaevade vastu kaitsma.

6. Nii sõjaväed kui ka sõjalaevastikud ei olnud küllalt sõjaks ette valmistatud, sest vastavad staabid ei olnud õieti arvestanud tehniliste elementide jõudu.

Kuna siin ülesloetud asjaoludes ei ole midagi, mis ei võiks korduda ka tulevikus, siis võiks arveta, et tulevikusõda peaks omama umbes sarnast ilmet, nagu see oli möödunud Maailmasõjal. See ei ole mitte nii, sest on esile kerkinud uus faktor, mis lükkab ümber kõik senised oletused ja annab sõjale hoopis teise ilme. See uus faktor on asjaolu, et tulevikus õhk annab võimaluse ette võtta suuri lennuväe operatsioone. See fakt muudab täielikult sõdade iseloomu. Senini pidi vastase tagala purustamiseks purustatama esmalt vastase rinde, nüüd seda ei ole tarvis enam teha. Lennuvägi võtab säärase ülesande enda peale ning tema tegevus muutub sõjagaasi tõttu veel võimsamaks. Ka Maailmasõja ajal tegutses lennuvägi ja tarvitati gaasi, kuid need relvad olid siis veel lapsekingades, nüüd on nad saanud täiskasvanuteks.

Nagu endises sõjas nii ka tulevikusõjas võidab see pool, kes suudab purustada vastase materiaalse ja moraalse jõu. Lennuväe abil võib mitte ainult purustada neid jõudusid, vaid võib purustada otse need allikad, kust need jõud tulevad. Selle asemele et purustada üht patareid, võib purustada kohe vabriku, kus suurtükke valmistatakse. Teiste sõnadega, on tarvis purustada terve organism, mis on palju õrnem, vähem distsiplineeritud ning pole võitluseks kohandatud ja ei suuda seda ka kunagi teha. Peab mäletama, ütleb Douhet', et kaitse maa peal on alati tugev, kuna kaitse õhus on alati nõrk, tähendab seda peab kasutama ja sealt peale tungima. On selge, et õhust pommitamisel oi ole sellist täpsust, kui seda võib saavutada suurtükiväetule juures, kuid selleks ei ole ka alati tarvidust. Õhust pommitamiseks valitakse alati suurepinnalised märgid. Tähtis on ka kui võimsalt ja kui pika aja kestel pommitamine teostub.

Maailmasõjast leiame näiteid, kus sõja vältel mõne linna pihta lasti välja kuni 75 tonni mürske. Kui see 75 tonni oleks aga ühe päeva jooksul ta peale visatud, siis on kindel, et ta oleks saanud täielikult purustatud. Hävitustöö, mis Maailmasõja vältel tehti, oli hirmus, aga rahvad suutsid siiski sellele vastu panna just sellepärast, et see hävitustöö nõudis palju aega. Usun kindlasti, ütleb Douhet', et küllalt oleks olnud poolest sellest hävitustööst, kui ta oleks teostatud kolme kuu jooksul, ning isegi veerandist, mis läbi viidud 8 päeva jooksul. Kui visata iga päev 300 tonni pomme riigi eluliste tsentrumite pihta, siis oleks võit varsti käes, sest suured ja keerukad tsentrumid ei suuda evakueeruda ning kui nad seda teevad, siis peab kõike täielikult uuesti organiseerima. Säärastes tingimustes ei ole sellel rahval, kelle vastu vaenulik tegevus sihitud, kuigi suuri väljavaateid püsimiseks. Tuleb küsida, kas ei ole võimalik õhutegevust sõjas piirata eraldi konventsioonidega kas Genfi või Haagi asutuste raamides. Douhet' arvates see on võimata, sest esiteks ei saa keemilist ettevalmistust kontrollida ja teiseks, kui riigi jäi rahva saatus on kaalul, siis visatakse sinna kaalule kõik, mida teha suudetakse. Neutraalriikidel on väga raske otsustada, kes see tõeline algataja oli, ning mõnigi kord kasutavad nad soodsat juhust äri tegemiseks, müües sellele, kes rohkem pakub. Olgu tähendatud, et need sõnad ütles Douhet' 1929. a. ja tänapäeval näeme et, see tõesti nii on, sest sanktsioonide asjus see tendents paistab väga selgelt silma. Kõik jutud sellest, et üks sõdimise viis on metsikum kui teine, on ainult demagoogia. Sõda ise on metsik. Kui on lubatud üldse tappa inimesi ja hävitada nende varandusi, siis ei saa juba selle üle vaielda, kuidas seda teha peenemalt ja galantsemalt. On suur küsimus, mis on humaansem, kas surra mõne gaasi mõjul või joosta verest tühjaks purustatud kehaosade läbi.

Douhet' arvates ainuke võimalus oma maad ja rahvast päästa aerokeemilise sõja hävitustööst on olla ise maksimaalselt tugev sellel alal. Ähvardus õhust mõjutab ka suuresti üldist poliitikat. Tüüpilisemaks näiteks on Inglismaa. Üle kolmesaja aasta on Inglismaa ekspluateerinud oma seisukohta saartel, olles alati liidus sõjalise jõu poolest teisel kohal seisva riigiga kõige tugevama vastu, kasutades merel oma tugevat laevastikku ja mandril liitlase tugevat sõjaväge. Selline poliitika andis alati häid resultate. Douhet' arvamus järgi, ja nii ta vist ongi, on Inglismaa nüüd kõik oma paremuse kaotanud, laevastik ei suuda enam kaitsta elulisi keskkohi nii nagu varem. Nüüd peaks Inglismaa omama ka kõige tugevamat laevastikku ja õhukaitse organisatsiooni.

Kahtlane on, kas ta ka siiski suudaks jääda praegusele positsioonile, sest peale abinõude peab praegu selleks, et end õhust kaitsta, omama ka ruumala. Selle ruumala saavutamiseks peab Inglismaa tahes või tahtmata oma poliitikat juhtima nii, et Prantsusmaa oleks tema liitlaseks. Douhet' arvates tulevased sõjajõud jagunevad kolme ossa: 1) maajõud, 2) merejõud, 3) õhujõud. Maa peal kaitsetegevus on võrdlemisi kerge, pealetung aga tihti väga raske. Merel on kaitsetegevus, eriti kallaste ligidal, kerge. Pealetung juba raskem, kuid kergem kui maa peal. Õhus on täieline kaitse peaaegu võimatu, pealetung aga võrdlemisi kerge. Üldine järeldus: olge kaitsel maal ja merel, tungige peale õhust!

Et seda läbi viia, on tarvis saavutada õhus domineeriv seisukoht: 1) anda õhujõududele rippuvalt oma üldressurssidest maksimaalne osa; 2) organiseerida need jõud nii, et oleks võimalik pidada intensiivset ja kestvat õhutegevust. Kerge on üles seada eespool toodud nõudmisi, kuid raske on leida abinõusid ja meetodeid nende nõudmiste realiseerimiseks. Douhet' ei anna mingisugust retsepti, siis peab realiseerima iga riik vastavalt olukorrale ja oma võimetele. Douhet' arvates õhujõudude tegevus on suunatud peamiselt maapealsete objektide vastu, nagu elulised juhtimise tsentrumid, vabrikud, laod jne.

Kui maa- ja merejõud üksteist otsivad, et läbi viia otsustavat lahingut, siis õhujõud, olgu kõige tugevam või kõige nõrgem, ei tee seda. Tugevam võib asjata lennata õhus, ilma et oma vastast leiaks. Ta kulutab ja väsitab end ning kaotab ainult aega. Nõrgem ei otsi teda lihtsal põhjusel, sest kaotades lahingu, ta kaotab kõik. Siit näeme, et õhujõud peavad kohandatud olema peamiselt pommitamiseks. Pommitamised peavad algama kohe, kui üks riik on otsustanud alata sõda, ilma et kaotataks aega diplomaatilistele formaalsustele. Ühel varajasel hommikutunnil pealinn, kõik teised suured linnad, suured tehaste koondised ja lennuväe tsentrumid langevad maksimaalsete pommitamiste alla. See peab sündima sama järsku ja ootamatult kui maavärisemine. Douhet' arvates modern õhuarmee peaks koosnema mitmeistmelistest lahingumasinatest, mis suudaksid tulistada igas suunas, lahingut pidada ükskõik missuguse kiiruse juures ja ka pomme kanda ja pilduda. Seega ühe- ja kaheistmelised hävitajad üldse ei kõlba, sest nad saavad tulistada ainult teatud suundades ning positiivseid tagajärgi annavad nad ainult siis, kui nendel on suurim kiirus ja parim manööverimise võime. Kes võiks garanteerida, et sõja alguseks omaksime nii ideaalseid hävitajaid?

Peale võimsate lahingumasinate peaks õhuarmees leiduma väiksemal arvul teisi tüüpe luureks ja suurte pommituste kandmiseks.

Itaalia jaoks Douhet' näeb ette järgmise doktriini.

1. Kaitsta ennast maarindel, Laevastik paneb seisma igasuguse vastase laevastiku tegevuse Vahemerel. Õhuarmee koosneb suurest arvust lahingumasinatest ja vähemast arvust luuremasinatest. Õhuarmee teotseb alati jõuga ja massiliselt.

2. Õhuarmeele antakse maksimum riigi ressurssidest, maa- ja mereväele ainult nõnda palju, et nad suudaksid täita ettenähtud ülesannet.

3. Sõja korral üldine juhtimine on ülemjuhataja käes, kes annab ülesanded maa-, mere- ja õhujõududele.

4. Õhuvägi selgitab juba rahuajal kõik tema tegevusse puutuvad probleemid: navigatsioon, lennu-, lahinguformatsioonid ja pommitamise formatsioonid.

5. Maa- ja merevägi peavad alati silmas pidama, et nendel enam kindlasti kaitstud tagalat ei ole, sest tagala on alati vaenlase poolt haaratud ja kommunikatsiooni liinid alati ähvardatud.

Nende põhimõtetega on sündinud teatud revolutsioon sõjaliste ettevõtete teostamises. Varemalt, et oma vastast põlvili panna, oli tarvis hävitada tema maa- või merevägi. Tänapäev oleks sellest võib olla ka küllalt, kuid see ei ole tingimata tarvilik, sest õhuvägi võib anda hoobi vastase südamesse ja teda paralüüsida. Douhet'le on väga palju vastu vaieldud. Toon siin ette tähtsamad asjaolud ja Douhet' vastulaused.

1. Õhusõda on ebaseaduslik. Õhusõda, mis oma koldest kandub laiali üle terve riigi territooriumi, matab oma rusude alla sõdurid kui ka mittesõdurid, naised ja lapsed ning on täiesti ebahumaanne, mitterüütellik ja alatu ning tähendaks kogu tsivilisatsiooni eitamist.

Douhet' vastab sellele, et on lõplikult ükskõik, kas inimene sureb, olles puruks kistud mürsukildudest, kas jookseb verest tühjaks okastraadi peal rippudes, sureb merepõhjas

allveepaadis õhupuudusest või tapab teda kiirelt mõni lahingumasin. Sõda on üldse ebahumaanne ja kui tahetakse seda karistada, siis peab karistama esimeses järjekorras sõda ennast. Sõda on äärmiselt tõsine asi, kogu riigi ja rahva saatus on kaalul ning sellepärast haaratakse ka kõikide abinõude järele, mida aga suudetakse, et võitu saavutada. Sõjas ei ole rüütellikku ja mitterüütellikku relvastust, on olemas ainult mõjuv ja mittemõjuv relvastus. Mida tähendab rüütellikkus? Kas on rüütellik täiesti ootamatult atakeerida rahulikult puhkavat vaenlast? Kas on rüütellik atakeerida vaenlast, kellest püütakse olla tingimata ja teadlikult tugevam? Tegelikult on aga need asjaolud paremad, mida sõja korral õpetatakse ja mille eest kiidetakse. Kas pooldada ennem, et sinu riik ja rahvas sureksid sõjas lööduna ja võidetuna, kui pommitada linna naiste ja lastega, eesmärgiga sisendada vaenlasele tunnet, et vastupanu on lootusetu.

2. Rida maa- ja mereväe autoriteete Itaalias vaidlesid üldse õhuväe kui niisuguse vastu, leides, et ikkagi on võimalikud ainult iseseisvad maa- ja mereväe operatsioonid, mille kasuks võib ja peab tegutsema lennuvägi. Sellepärast juba õhuväe kui iseseisva väeliigi organisatsioon olla ekslik.

3. Õhutegevus ei saa olla otsustav, sest inimese iseloomus on juba olemas nähe, et hinnatakse tihti mõne asja võimeid ja võimalusi üle. Iga abinõu vastu inimese geenius leiutab vastuabinõu. Douhet' vastab: "Võib-olla kord leitakse vastuabinõu, praegu teda aga veel ei ole ja sellepärast ei maksa konkreetselt siin vaielda."

4. On võimatu saavutada täielik ülekaal õhus! Kõik on arvamusel, et ülekaalu võib saavutada ainult pika ja raske võitluse tagajärjel, vahepeal võib maavägi juba suuri ja otsustavaid tagajärgi saavutada ning siis langeb suur lootus lennuväe tegevusele isenesest kokku. Douhet' on ise ka arvamusel, et kui lennuväe organiseerimise juures on ökonoomiat taga aetud, siis on muidugi hädaoht suur, kuid kui algusest peale õhuarmee vastavalt üles ehitada, siis peavad ka tagajärjed ilmsiks tulema.

5. On tarvis ka maa- ja mereväele oma lennuvägi ja sellepärast ei jätku riigil ega rahval jõudu ega ressursse, et üles ehitada veel iseseisev võimas õhuarmee.

Douhet' arvab, et peab lahti ütleva abilennuväest ning maa- ja mereväe juhid peaksid oma praegusi vaateid muutma ja ettevõtteid piirama.

Saksa literatuur pühendab suurt tähelepanu Douhet' teooriale. Maa- ja merevägi peavad suutma murda vaenlase vastupanu. See on tänapäeva tugeva kaitsesüsteemi juures võimalik vaid lennuväe abil. Saksa sõjakirjanduses tuuakse isegi arvestus, milline osa lennuväge peaks olema suurte üksuste käsutuses.

Suur riik paneb sõja korral välja 50 armeekorpust. Need, paigutatuna 10-12 armee koosseisu, moodustavad 3-4 armeegruppi. Iga korpuse jaoks on tarvis üks luure ja üks suurtükiväe eskadrill, millele lisaks tuleb anda sidelennukeid. Motoriseeritud osade juures peab asetsema eri-eskadrill. Iga diviisi jaoks tuleb ette näha üks eskadrill, armeele aga kaks luureeskadrilli. Armeegrupile tuleks anda kaks korda niipalju lennuväge, kui seda on armeel. Mereväes peaks iga eskaadri juures olema mitmesuguseist lennukest koosnevad eskadrillid. Kui sellele veel juurde arvata sisemaa kaitse, kaotuste asendamiseks vajaline varu jne., saame kokku 2000 lennukit, mis vajalik teiste väeliikide toetamiseks moodsas sõjas.

Mis jääb siis õhuarmee jaoks? Kindel on see, et ükski suurriik ei ole praegu suuteline looma sellist lennuväge, et võiks üheaegselt varustada oma armeed lennuväega ja luua ka iseseisva õhuarmee.

Sellest järeldus, et Douhet' teooria pole täies ulatuses läbiviidav. Teatud operatsiooniks suudetakse küll koondada sellised õhujõudude massid, kuid vastase täieliseks võitmiseks õhuarmee abil pole siiski väljavaateid. Esialgu jäävad need vaated siiski teoreetiliseks kaalutlusiks, mille väärtust tegelik sõda pole tõestanud.

LIDDEL-HART

Viimaste aastate jooksul on suurimal määral tähelepanu äratanud inglase Liddel-Hart. Teda on arvustatud kui juhtivat isikut sõjateaduse arendajate reas. Tema tööd on tõlgitud 14 keelde. Paljud tunnistavad teda suureks sõjakirjanikuks. Kõneldakse, et nii nagu XIX sajandil Clausewitz

oli otsinud põhijooni uute ideede esiletoomises, nii on seda teinud XX sajandil Liddel-Hart. Kuigi sarnane arvamus on ehk teatud liialdus, peab siiski tähendama, et tema tööd heidavad uut valgust mõnede strateegilistele põhimõtetele ja paljud tema mõtetest väärivad huvi ja tõsist tähelepanu. Liddel-Hart uurib peamiselt briti sõjapidamise meetodeid, kuid mida mitmekesisemaid arvamus meie kuuleme, seda kergem peaks meil olema luua enesele vaateid ja tõekspidamisi, mis oleksid õiged ja otstarbekohased.

Suur-Briti on paljudest sõdadest osa võtnud, kuid kui püüda tõmmata nende vahel paralleele, siis torkab silma, et on olemas teatud kontrast, isegi suur kontrast selle osa vahel, mis Briti on mänginud viimases Maailmasõjas ja endistes sõdades. Peab ütlema, et viimane Maailmasõda ei olnud mitte esimene, mida võib klassifitseerida "Suure sõja" nime all, sarnaseid oli olnud varemgi, muidugi kooskõlas vastava aja üldmõõtudega. Viimase Maailmasõja ajal Briti proklameeris põhimõtet, et tarvis on võidelda lõpuni, kuni on purustatud Saksa armee ja Saksa keiser kaelapidi üles poodud. Tegelikult loobuti muidugi sõjapidamisest palju varem. Saksa sõjavägi oli mitmesuguste faktorite, nagu blokaad, sotsiaalsed rahutused, propaganda, Wilsoni 14 punkti jne. mõjutusel kaotanud tahte edasi võidelda. Sõja resultaadid saavutati suurte raskustega, mida Briti natsioon saab veel kaua aega tundma, on isegi küsimus, kas ta üldse kord veel paraneb neist haavadest. See tuli sellest, et Briti oli ennast niiviisi sidunud selle sõjaga, et pidi kõik oma jõu sinna viskama, seades sisse sundteenistuse kohustuse.

Üldisalt arvatakse, et see oli nii tarvilik, kuid Liddel-Hart küsib, kas see oli tõesti nii tarvilik. Ka varemadel aegadel oli Briti olnud oma suurtele vastastele peavaenlaseks, nii oli see olnud Bourbonide ajal, nii oli see Napoleoni ajal ja nii oli see Maailmasõja ajal, kui Saksamaa alati hüüdis: "Gott strafe England!" Flandria muda on alati olnud saatuslik Inglismaale. Varemadel aegadel on sinna sisse astunud ainult jalgadega, viimases sõjas pidi inglane ennast terve kehaga sinna sisse viskama. See oli heroiline, kuid kerkib küsimus, kas oli see tarvilik. Liddel-Harti arvates tuli see sellepärast, et on valesti tõlgitsetud Napoleoni ja ühekülgsest mõistetud Clausewitzi. Nagu mäletame, Napoleoni kolm domineerivat teooriat, mis defineeritult Clausewitzi poolt kõnelesid: 1) "absoluutsest sõjast", mille praktiliseks järeltuleks oli "relvastatud rahvad"; 2) et on tarvis peajõud viia peavaenlase vastu algusest peale; 3) on tarvis purustada vaenlase organiseeritud jõud lahinguga.

I. Peab arvama, et "absoluutse sõja" all ei tuleks siiski mõista sõda, mis viib nõnda kaugemale, et kõik pooled on lõpuni väsinud ja ära kulutatud. Liddel-Hart arvab, et kui see nii oleks, siis võib juhtuda, et saavutatud resultaatide hind osutub kallimaks, kui ta seda üldse väärriks. See oleks terve inimese mõistuse vastane.

Sarnaselt "absoluutset sõda" mõista ei tohi ja sarnaselt teda pidada ka ei tuleks. Napoleon kõneles küll "absoluutsest sõjast", kuid tema sõdis ainult nõnda kaua, kui ta reaalset kasu sai ja otsis rahu võimalusi niipea, kui märkas, et kasud muutuvad problemaatiliseks.

II. Teise teooria kasuks tsiteeritakse alati lauset, mida Napoleon olla ütelnud: "Austria on peavaenlane, kui Austria on purustatud, langevad Hispaania ja Itaalia iseenesest. Ei tohi hajutada omi jõude, peab atakeerima kontsentriselt."

"Mina näen ainult ühte asja - peamassi. Minu püü on teda purustada - kõik kõrvalised asjaolud langevad ära iseenesest."

Et neid lauseid õieti mõista, on tarvis täpselt teada, missuguses olukorras nad olid väljendatud. Esimest lauset oli Napoleon öelnud veel enne 1796. a., plaanitsedes oma sõjakäiku, kus oli lisanud juurde: "On tarvis Austriat lüüa terve jõuga, kas otseselt või kaudselt." Arendades oma mõtet, kaldunud ta just sinna, et on tarvis Austriat lüüa kaudsel teel. "Et jagu saada Austriast, on tarvis algul purustada Piedmont, väike riik võrdlemisi nõrga rahvustundega... siis Austria peab tooma jõude Rheinilt, et ennast kaitsta Itaalias, ja siis meie Rheini armeel on juba kerge ülesanne lüüa seal Austria sõjaväge!" Napoleon lisas veel juurde... "meie liikumine Piedmonti vastu mõjutab Poolamaad ja julgustab Türki sultanit." Need Napoleoni kalkulatsioonid on vähemalt sama tähtsad, kui mitte tähtsamad - puhtsõjalisest eesmärgist, mille peale ainult juhivad tähelepanu Clausewitz ja edaspidi Foch. Väga süstemaatiline on ka Napoleoni tegevus oma pealetungil Itaalias, kus tema ees seisid kaks armeed - nõrk Piedmonti ja tugev Austria armee.

Carnot' tahtis, et Napoleon marsiks otse Milano peale, kus avaneks võimalus astuda võitlusse Austria armeega. Napoleon lükkas selle ettepaneku tagasi. Tema arvas paremaks lüüa esialgu ainult Austria armee vasakut tiiba, mille taandumine mõjuks halvavalt kogu Austria armee distsipliinile. Sel ajal, kui Austria armee ennast korraldab, pöörab tema terve jõuga Piedmonti vastu, likvideerib selle täielikult ning edasi on siis juba järjekord Austria armee käes, kes seisab täiesti üksinda. Resultaat õigustas Napoleoni tegevust.

Teine lause oli öeldud 1797. a. Austria kindralitele, kellega tema pidas läbirääkimisi rahu üle. Vaevalt võib arvata, et Napoleon neile tahtis selgelt oma doktriini õpetama hakata. Muidugi on selge, et ta üldeesmärgiks oli "purustada peamassi", kuid mil teel ta seda realiseerib, sellest ta vaevalt kõneles.

Peab olema väga ettevaatlik sarnaste üksikute lausete tsiteerimisega ja seda rohkem kommenteerimisega.

Marssal Foch, tuues kord paralleeli Saksi marssal Moritzi ja Napoleoni tegevuste vahel, baseerudes Saksi marssali lausel "Mina ei ole suurte lahingute pooldaja, iseäranis sõja algul", tõi selle vastu Napoleon lause 1806. a. sõjakäigu algul: "Mina eelistaksin praegu kõige rohkem üht suurt lahingut..." Foch tegi kokkuvõtte ning tähendas: "Üks püüab oma eluaeg lahingutest kõrvale hoida, teine igatseb igal juhul nende järele!" Ometi näitab objektiivne ajalugu, et see nii ei olnud.

Saksi Moritzi arvele peab kirjutama palju suuri lahinguid ja peaasi, et kõik võidetud. Sarnastesse eksiarvamustesse võib kergesti langeda, kui piirata strateegilisi uurimusi kitsaste raamidega, uurides ainult Napoleoni või Moltke operatsioonide detaile, ilma et laiale ajaloolisele tagaplaanile küllalt tähelepanu pöörataks. Võib tuua veel ühe näite Napoleoni tegevusest. Kui Austria oli likvideeritud, sai Prantsusmaa peavaenlaseks Inglismaa. Kuid meie teame kõik, et otsene sõjakäik Inglismaa vastu seisis Napoleoni peas viimasel kohal. Tema pani ette: 1) vallutada Saksamaa rand ja sellega lõigata läbi Inglismaa kaubateed Kesk-Euroopaga; 2) võtta ette ekspeditsioon itta, eesmärgiga ruineerida Inglismaa kaubandus. Mõlemad teed pidid viima majanduslikule survele Inglismaa vastu, ning sarnane strateegia ei ole sõjaliselt otsene, vaid kaudne. Esimest eesmärki võis kätte saada puht diplomaatilisel teel, teise saavutamiseks oli tarvis läbi viia sõjaline ettevõte.

Napoleonil oli küllalt põhjust arvata, et see peaks õnnestuma, sest hiljuti Inglise laevastik oli läbi elanud ja osalt desorganiseeritud kahe tõsise mässu läbi. Ainult sellepärast ei läinud tema plaan täide, et saatus oli just sellel ajal andnud Inglismaale ühe suurima admirali, keda maailm kunagi näinud oli - Nelsoni. (Langes 21. okt. 1805. a. Trafalgaris lahingus.) Napoleon tegutseb olukorra kohaselt: Austria vastu sõjaliselt, Inglismaa vastu majanduslikult.

Inglismaa on alati võitnud oma vaenlasi, ta on saanud Suur-Britiks ja seda ainult tänu nendele suurtele strateegidele, kes oskasid valida õiget vormi, mis Inglismaale on alati olnud "kaudseks viisiks". On tõesti huvitav vaadelda Suur-Briti tekkimist ja tema ajaloolist strateegiat. Suur-Briti tõus ja võimsus sai oma alguse kohe peale Uue Maailma avastamist, sest sellest ajast algab tema majanduslik õitseage. Majandusliku tõusuga käib alati koos ka poliitilise võimu kasvamine. Peab tähendama, et Inglismaa esialgu ei osanud täielikult kasutada olukorda. Umbes 100 aastat varem olid tekkinud suur ja võimas Hispaania ja samuti rikas ja laialdane Portugal, isegi Hollandi püüdis ette jõuda. Tõus algas kuninganna Elisabethi ajal sellega, et inglased leidsid kasuliku olevat hakata laial merel, mis nende kodumaad ümbritses, piraatideks. Riik hakkas oma inimesi sellel alal samuti kaitsma, nagu ta seda tegi igasugusel teisel alal. Sellega oli loodud alus mereväelisele agressioonile, mis varsti viis üle kolonisatsioonile, mis omalt poolt oligi aluseks Suur-Britile. Selge arusaamine sellest, et inglased midagi head Euroopa mandrilt leida ei ole, viis sinna, et ettevõtlikud mehed asutasid kaugetel maadel seltsisid. Need seltsid tõid Inglismaale kaela küll sõdu, kuid samal ajal ka määratut rikkust ja võimu. Varsti tekkis kokkupõrge Hispaaniaga, kes tol ajal oli võimsaim riik maailmas. Kuidas sai Inglismaa jagu sellest suurest vaenlasest? Sõjaajalugu näitab, et see ei sündinud mitte otsese löögiga vaenlase peajõudude pihta, vaid kaudse tegevusega. Inglismaa takistas Hispaania kaubandust Ameerika ja Euroopa vahel (Drake jne.) ning toetas nõu ja jõuga neid Hispaania suurriigi provintse, kes tahtsid iseseisvaks saada, esimeses järjekorras Hollandit. Samasugust strateegiat näeme meie edaspidi

Cromwelli ajal. Sõjaline tegevus Flandrias koos prantslastega ning samal ajal admiral Blake püüdis Hispaania rannikute lähedal hõbedalaevu, mis tulid Ameerikast.

See asjaolu ruineeris Hispaania finantse. Sõjavägi valgus laiali, sest et ei suudetud talle palka maksta ning Hispaania võim oli murtud jäädavalt. Samasugust teed käib Inglismaa oma edaspidistes võitlustes võimsaks saanud Hollandiga, hävitades tema kaubandust ja heeringapüüki, ja ka Ludvig XIV-ga, kes soovis Prantsusmaad tõsta võimsamaks riigiks maailmas. Ka siin näeme, et Inglismaa saatis mandrile võrdlemisi väikesed jõud geniaalse Marlborough' juhtimisel. Peamise tähelepanu Inglismaa pööras näiliselt kõrvalisele sõjateatrile - Vahemerele.

Väga väikeste jõududega vallutas ta Gibraltari ja sellega hoidis oma käes kaubatee Ameerikast Lõuna-Euroopasse. Nii siis ka siin ei sündinud otsene löök vaenlase peajõududele, vaid kaudne kaubanduslik ja majanduslik surve oma vaenlastele, mis tõid Inglismaale täieliku võidu. Kõige selgemini on sarnase strateegia paremused Inglismaale näha Seitsmeaastases sõjas. Sõda algas halvasti, Minorca saared läksid Inglismaale kaduma, inglise võim Ameerikas lõi kõikuma ning isegi Indias oli tunda Prantsusmaa võidu lähenemist. Kuidas teotses Inglismaa? Enam ei saadetud ühtegi meest Euroopa mandrile, selle asemel anti suurt rahalist abi oma liitlastele mandril (Preisimaale). Samal ajal kõik elavjõud suunati vastaste kolooniate vastu, sel teel võitis Inglismaa Kanada, Lääne-India saared, Bengali ja mõned Prantsuse asumaad Indias, Senegali Aafrikas ja Manilla. Kui hiljem rahuläbirääkimiste ajal mõned neist maadest tagasi anti, siis mitte sellepärast, et oldi sunnitud seda tegema, vaid sellepärast, et kuningas Georg III oli Pittiga tülli läinud ja ise halvas Pitti poliitikat.

Samasugust strateegiat kasutas Inglismaa Napoleoni vastu, andis rahalist abi oma liitlastele mandril, avaldades aga samal ajal tugevat survet merel vaenlase kaubanduse ja kolooniate vastu. Napoleoni võim murdi ilma, et Inglismaa oleks saatnud suuremaid jõudusid mandrile. Liddel-Hart küsib, mis sundis siis õieti 1914. a. Inglismaad loobuma omast 300 aastat kestnud strateegiast, mis talle alati ainult kasu oli toonud. Liddel-Hart ei leia sellele mingit õigustust. Ta on arvamusel, et mandrile oleks pidanud saatma ainult "Ekspeditsiooni korpuse", kuna kõik tähelepanu oleks pidanud Balkani ja Türgimaa vastu pööratama. Tema on arvamusele et sõja algul ei oleks raske olnud 150 000-mehelise armeega vallutada Dardanellid, mis oleks võimaldanud Venemaale väljapääsu. Venemaa varustamine rahaga ja täiel määral tarvilise varustuse ja relvadega oleks küll operatsioonid sellel rindel teistsugusteks kujundanud, kui nad tegelikult olid. Siis oleks sõda omanud teist ilmet ja Inglismaa ei oleks pidanud miljoneid poegi saatma Flandria mudasse surema. Raske on oletuste peale rajada kindlat arvamust, kuid peab tähendama, et Liddel-Harti sõjaajalooline analüüs on huvitav ning paljud tema väidetest on originaalsed ja veenvad.

Edasi Liddel-Hart algab rünnakut olukorra vastu, mis soodustab süsteemi, kus ei tooda täit tõe päevavalgele. Tema arvab, et mitte kõik sõjakirjanikud ja kriitikud ei ole kirjutanud oma parema arusaamise ja südametunnistuse järgi, kartes sattuda vastuollu võimukandjatega. Kindraleid on palju, ütleb tema, kuid kriitikuid vähe, ja on selge, et mass kaalub üksikuid üle. Kriitika vastu on alati kerge tuua teatud lauseid, mille vastu on raske vaielda. Kui keegi kriitik võtab vaatluse alla oleviku ja tuleviku, võib teda alati "kabineti kriitikuks" tembeldada. Kui ta aga kirjutab minevikust, võib öelda, et pärast on muidugi igaüks see kõige targem. Kuid on siiski mehi, kes on julenud oma arvamusi kirja panna. Nad on tihti surutud maksva olukorra tõttu tagaplaanile, kuid aeg on siiski andnud neile õiguse.

Säärane oli Saksamaal kapten Hoenig. Ametlik kindralstaabi poolt välja antud 1870.-71. a. sõjaajalugu, mis oli koostatud vana Moltke näpunäidete järele, moodustab enesest töö, mis laulab kiidulaulu sõjaväele kui ka rahvustundele. Hoenig, baseerudes väeosade sõja-päevaraamatutele, näitas et kõik ei olnud sugugi nii, nagu see ametlikus väljaandes toodud. Üks tema töödest Mars La Tour'i ja Gravelotte' lahingute kohta - "24 tundi Moltke strateegiast" - äratas laialdast huvi ja isegi sensatsiooni.

Inglismaal on tuntud Col. W. Repington, tema oli sõja algul "The Times'i" sõjaartiklite kirjutaja ning ta võitles idee eest, et Inglise laevastiku tegevus võib üles kaaluda 500 000 mehe oma. Temale vaidlesid vastu Joffre, Castelnau ja Foch, tuues ette, et kogu Inglise laevastik ei kaalu

üles ühtki tääki! Kindralstaabi ülemkindral Wilson laskis ennast mõjutada Prantsuse juhtidest ja sellest tuligi idee, et on tarvis luua suur armee ja see saata Prantsusmaale. Kuid kui kord oldi nii tugevasti seotud, ei olnud edaspidi enam võimalik end lahti kiskuda.

Ühes Fochiga lõpetas Prantsusmaal polütehnikumi ja siirdus samuti suurtükiväkke keegi leitnant Emile Mayer. Sellel Mayeril on väga kerge sulg. Alles leitnandina ta kirjutas silmapaistva raamatu allohvitseride tööst väeosades. Mõni aasta hiljem tehti temale ettepanek võtta enda peale "Revue Scientifique" sõjalise osa toimetamine. Mayer võttis selle ettepaneku vastu ja nüüd tuli tal asuda mitmesuguste sõjaliste probleemide uurimisele. Siin tuligi ta arvamusele, et see doktriin, mida tol ajal propageeriti tema vana sõbra Fochi poolt ja mille peaidee seisis hüüdsõnas "Ikka edasi ja usku oma võidu sisse!" viib ja peab uue sõja puhkemisel Prantsusmaad viima väga raskesse seisukorda. Oma kirjutistes ta näitas, et tulevikusõda võib positsioonisõjaks välja areneda ja on tingimata tarvis end ette valmistada pikale sõjale. Muidugi naerdi teda tol ajal välja.

Teine sarnane mees oli Granard, tema ütles veel selgemini oma arvamuse "Plaan XVII" kohta, tähendades, et ainult suur löök sakslaste parema tiiva vastu võib tuua võitu. Tema töö "Guerre Eventuelle" ilmus 1913. a. ja on Liddel-Harti sõnade järele otse prohvetlik.

Meil aga tuleb sellest ülevaatest tuua õpis, et ka kõige suurema aplombiga ettetoodud doktriini on siiski tarvis aeg-ajalt kontrollida ja võrrelda teda ka teiste arvamustega. Ei tohi lasta ennast ükskõik missugustest faktoritest mõjutada, vaid valitsema peab alati inimese terve mõistus ja külm veri! Sõjaajalugu näitab, et mõlemad pooled sõjas harilikult katsuvad täide viia plaane, mis on kõige loogilisemad ja tervemad, sellest tekivad poolikud resultaadid ja on tarvis edasi võidelda. Mõnikord on aga juhid tarvitusele võtnud hoopis midagi ootamatut ja ebaharilikku, ja kui neil vähegi õnne on olnud, sest ilma õnneta ei ole sõjas midagi teha, on nad saavutanud hiilgavaid resultaate. Muidugi mitte iga ebaharilik teguviis ei garanteeri edu, kuid ta pakub suuremat võimalust selleks. Sõjaajaloost näeme, et suured võidud on saavutatud kas väga andrikaste ja tasakaalukate juhtide poolt või sarnaste poolt, kes on suutnud kõige suuremat riisikot kanda.

II Tulevikusõja üldine iseloomustus. Totaalne sõda, strateegia ja sõjapoliitika

Selle küsimuse kohta on viimasel ajal ilmunud juba kaunis arvurikas literatuur; ühed arvavad, et on võimalik rutuliselt üle saada sarnasest katastroofist, teised aga püüavad kõik lasta paista kõige mustemates värvides. Selge mõistus kirjutab aga ette, hoiduda kõikidest ekstsentrilistest teooriatest, kus fantaasia kõige suuremat osa etendab ja jääda reaalsõjate alusele. See reaallus seisab esimeses järjekorras selles, et tulevikusõda sünnib samades tingimustes nagu möödunud Maailmasõdagi, s.o et riigid ja rahvad panevad välja kõik oma jõu kuni viimaseeni, sest nende eneste eksistents oleneb resultaatist ja probleem seisneb selles, kuidas teha seda kiiremini ja võimalikult maksimaalselt. Olgu riigis ükskõik missugune sõjaväe süsteem, kõikjal saavad kodanikud ühel või teisel teel riigikaitse ülesannetes ette valmistatud. Aga sellest on vähe - on tarvis ette valmistada ka kõik riigi ressursid, mis omavad sõjapidamises samasugust tähtsust kui inimmaterjal - ja sellepärast on igal pool päevakorras tööstuse mobiliseerimise probleem. Ja mida paremini need on ette valmistatud, seda vähemate inimohvritega loodetakse saavutada tarvilist resultaati.

Kui kindral v. Falkenhayn dets. 1916. a. Augusi linnas Austria ülemjuhatuses ettepanekus suurest ühisest pealetungist Lombardia lagendikule tõi peamiseks motiiviks ette, et ka kõige suurema edu korral Itaalia ei või kunagi separaatraku sõlmida, sest ta sõltub Inglise juurdeveost ja inglased omaksid seega Itaalia suhtes kõige paremaid surveabinõusid. Sellest on väga piltlikult näha, missugune tihe sõltuvus on strateegia ja riigimajanduse vahel. Ja see sõltuvus peab muutuma ikka tihedamaks ja suuremaks, mida suuremaks muutub tehnika osa sõjapidamises.

Totaalne sõda teeb just riigimajanduse esmajärgulisemaks strateegia elemendiks ja seega ka tähtsamaks strateegiliseks pealetungi objektiks.

Sõjapoliitika ei piirdu nüüd enam ainult sõjalise jõu ülesehitamisega, vaid ta haarab enesesse kogu majanduse, mis peabki moodustama sõjalise jõu materiaalse jõuallika. Tähtsamaks osaks

siin tuleb lugeda tooraineid (süsi, raud, õli). Peab tähendama, et tekkivate ülesannete lahendamisel ei olda ainult kaitseseisukorras, et oma majandust kaitsta, vaid veel rohkem ollakse pealetungil, et vastast igasuguste majandus-poliitiliste abinõudega nõrgestada, tema toorainete tagavarasid vähendada või nende ekspluateerimist kallimaks teha.

On selge, et nimetatud viisil laienenud sõjapoliitiline osa peab avaldama mõju strateegiale, mis väljendub eriti selles, et on tarvis oma majandust sõjaliselt kindlustada. Blokaadi ja muid majanduselu tõkestavaid tegureid tuleb siinjuures varakult arvestada.

Puht teoreetiliselt võib riike, olenevalt nende sõjalis-geopoliitilisest seisukorrast, jagada kolme gruppi:

- 1) riigid, keda ei saa sõjas majanduslikult ära lämmatada;
- 2) riigid, kelle suhtes see on ainult osaliselt võimalik;
- 3) riigid, kelle suhtes see on kergesti ja täieliselt teostatav.

Esimesse gruppi kuuluvate riikide vastu tuleb võidelda peamiselt sõjaliste abinõudega, kuna teise ja kolmandasse gruppi kuuluvate riikide vastu tuleb tarvitada majandussõja vahendeid maksimaalses ulatuses.

Ka see on selge, et toorainetest vaesed riigid peavad võimalikult suuri tagavarasid soetama, kusjuures strateegia peab nimetatud tagavarasid võimalikult kokkuhoidlikult tarvitama. See võib mõju avaldada isegi sõjalise jõu ülesehitamise viisidele (näiteks rauavaesed maad panevad raskuspunkti lennukitele, sest siin võib väikese rauakulu juures saavutada suuremaid resultate).

Kuid ka toorainete tagavarade suured massid ei anna veel selget pilti nende kasutamise võimalusist. Näiteks Venemaal on rauda lõpmata palju, kuid seal on tõsisid raskusi selle täieliseks kasutamiseks suurte kauguste tõttu.

Mõned autoriteedid arvavad, et kui sõjavägede motoriseerimine ja mehhaniseerimine praeguses tempos edasi kestab ja miljoniliste armeed suhtes täieliselt läbi viiakse, siis nende varustamine põletisainetega muutub peagu lahendamatuks.

Aga totaalne sõda ei mõjуста strateegiat mitte ainult toorainete suhtes, vaid teeb seda ka inimjõu suhtes. Kui varem võis riigi elanikkonda jaotada sõjaväeks ja tsiviilkodanikkonnaks, siis kaasajal kaob see jaotus ja meie peame rahva jaotama sõduriteks lahinguväljal ja sõduriteks majanduses. Viimased on oskustöölised tööstuses ja põllumajanduses. Siin peavad valitsema õiged vahekorrad. Et lahingusõdurite hulga suurendamine majandussõdurite arvel võib halvasti mõjustada sõjapidamist, on teostunud suurimal määral Venemaal. Tema nõrk ja halb sõjavarustuse seisukord, mille all kannatasid sõjatööstused, oli just sellest tingitud, et oskusega majandussõdurid mobiliseeriti sõjaväkke.

Samuti on selge, et hinnates ühte riiki sõjaväeliselt, ei saa seda teha enam nii nagu varem, arvestades ainult tema sõjajõudude suurust ja kvaliteeti, vaid siin tuleb lisada juurde teatud koefitsient, mis arvestab tema toorainete seisukorda, nende ümbertöötamise võimalusi ja üldise majanduse desorganiseerimise võimalusi. Nenditud asjaolud suurendavad üldstrateegia tegevuspiirkonda kõiki eluavalduisi haaravatele aladele.

Sellist sõda, kus kõik rahva ja riigi ressursid rakendatakse tööle, nimetatakse praegu "Üldsõjaks" (Gesamtkrieg, la guerre integrale) ja tema nõuab:

- 1) ikka täiuslikumat sõjamaterjali,
- 2) suurearvulist eriteadlaste kaadrit nii sõjaväes kui ka rahva seas,
- 3) majanduslikku mobilisatsiooni,
- 4) massilist sõjaväge ja tööliste arvu nõuete rahuldamiseks,
- 5) tihedat ja laiaulatuslikku koostööd maa-, mere- ja õhujõudude vahel,
- 6) kestab arvatavasti aastaid.

1. Materjali tähtsuse kasvamine

Peab arvama, et kuigi tulevikusõja algpäevadel ei tule kohe kokku puutuda samaste materjali massidega, nagu seda nägime 1918. a., kuid see nähtus on ilmtingimata ainult ajutine ja mööduv. Ei maksa aga lähtuda oletusest, et materjal on kõik, ka siin jääb ikka maksuma vana vormel, et materjali väärtus on võrdne nende inimeste väärtusega, kes temaga töötavad.

Materjaliga ühenduses seisavad küsimused tema uuendamise, tehnilise teenimise ja laskemoona kohta. Vanasti üks suurtükk töötas sõja läbi, nüüd on teda vaja ühe suure lahingu järele vahetada. Sama nõue on maksev lennumaterjali kohta. Laskemoona kulu tõuseb äärmiselt suurte arvudeni. On selge, et rikkamad riigidki ei suudaks tagavarades hoida tarvilisel määral materjale. Ja kuigi see rahaliselt ehk võimalik oleks, siis poleks see otstarbekohane, sest tehnika sammub alati edasi. On tarvis nõnda palju tagavaraks hoida, et jätkuks sõjategevuse algusest kuni uute juurdesaamiseni ükskõik mis teel. Mida kiiremini see läheb, seda väiksemad tagavarad. Peab ka mäletama, et mõiste "sõjamaterjal" on väga relatiivne, sest kuhu näiteks lugeda transportabinõud. Vana Moltke on kord tähendanud, et raudteede ehitamist peab eelistama permanentkindluste ehitamisele.

2. Spetsialistide kaader sõjaväes ja väljaspool

Eelmisest on näha, et on tarvis ette valmistada tööstuse mobilisatsiooni, see aga nõuab spetsialiste. Industriaalriikides saab nendest raskustest üle, kuid agraarriikidele on see raskemaid probleeme. Võtame näiteks iseendid. Oletame, et sõja korral meile keegi tugev ja rikas liitlane saadaks korraga 200-300 lennukit. Nende hooldamise ja kasutamise probleem käiks meile üle jõu. Sellepärast ongi tarvis arendada väljaspool sõjaväge sarnaseid organisatsioone, kes tarvilisi eriteadlasi looksid.

3. Majanduslik mobilisatsioon

Majanduslik mobilisatsioon ei seisa mitte ainult tööstuse mobilisatsioonis, vaid siia kuuluvad ka finants, põllumajanduse ja transpordi alad ja nendega ühenduses olevad tööliste jaotamise küsimused.

Kui need probleemid pole ette valmistatud, läheb kaduma äärmiselt palju aega, enne kui terve mehhanism hakkab korralikult töötama. Ameerika Ühendriigid pakuvad selle kohta selge pildi. Vaatamata tema maksimaalsetele ressurssidele - alles 14 kuud pärast mobilisatsiooni välja kuulutamist oli riik valmis pidama suurt sõda ja alles 19 kuud hiljem olid esimesed 4 suurtükki rindel. Raskesuurtükiväe mürskudest, mis Ameerika sõjavägi lahinguväljadel kuni vaerahuni välja laskis, mitte ükski polnud valmistatud Ameerikas.

4. Mobiliseeritud massid

Kindral Seeckt, tuntud Saksa sõjaväe juht, on arvamusel, et on vaja kaht liiki sõjavägesid: üks liik on elukutseline sõjavägi - umbes 200 000 meest vähemalt 6-aastase teenistusajaga ja ultramodernselt varustatud, kuna teine tuleb harilikul teel mobiliseerida. Seeckt on arvamusel, et peaülesanne langeb esimeste operatsioonide kestel elukutselisele armeele ja et sõja saatus on selleks ajaks juba otsustatud, kui teine armee tegevusvalmis saab. Sellepärast arvab tema, et tuleviku lahinguväljale inimesi vähem kogub kui Maailmasõjas.

Kuid siin peab tähendama, et pole vist kahtlust, kui elukutseline sõjavägi hädaohtu satub, siis mobiliseeritud armee temale täiel jõul appi ruttab ehk samuti, kui ta võidurikkalt edasi tungib, siis teine armee temale maa-alade okupeerimiseks järele tuleb. Nii või teisiti, aga arv jääb siiski suureks ja tähtsaks faktoriks sõjas.

Omala ajal oli "Miliz" teatud sõjaliseks jõuks, mida ainult oma maa piirides loodeti kasutada. Praegu paistab aga olukord teistsugune olevat. Kõikjal näeme igasuguseid sõjalisi organisatsioone, kus suured massid saavad ette valmistatud ja neid kavatsetakse ka väljaspool oma riigi piire kasutada. Isegi riikides, kus elukutselised armeed aastasadade vältel rahvuslikuks traditsiooniks olid saanud, nagu Inglismaal ja Ameerikas, on kavatsus jälle moodustada sõja korral suured armeed. Pole kahtlust, et tulevikusõjas ilmuvad lavale äärmiselt suured massid.

Kui väidetakse, et modern materjal säästab inimesi, siis on see tõsi ainult lahinguvälja tuleliini suhtes. Üldiselt aga sõja mõõdupuus pole mingit kokkuhoidu. Tõesti võib oletada, et üks r.k. võrdub vähemalt tulejõu mõttes ühe jalaväe rühmaga, aga et seda r.k. kohale toimetada, et

võimaldada temale küllaldaselt laskemoona, et õigel ajal anda temale tarvilisi tagavaraosi, on sama palju inimesi tarvis, nad on ainult teisiti paigutatud. Muidugi peab valitsema teatud vahekord materjali ja inimeste vahel, sest muidu ei saaks üldse sõjaliselt tegutseda. Kui näiteks üks ratsadiviis kuni viimase meheni oleks mehhaniseeritud, siis ei saaks tema üldse enam enesekaitseks luuret toimetada, on tarvis, et siin valitseks teatud õige vahekord ratsa- ja mehhaniseeritud osade vahel. R.k. pataljon on väga tugev jõud, kui ta ennast maastikul juba korraldanud on, muidu aga liikumisel on ta äärmiselt abitu. Sarnaseid näiteid võiks palju ette tuua, mis näitab, et ka sellel alal tulevikus peab valitsema teatud kindel norm.

Ja varud? Pole võimalik ette näha, missuguses üldpoliitilises olukorras puhkeb uus sõda. Võib ainult oletada, et ta peab asuma koalitsioonide alusel ja selle tagajärjel kestab kaua. (Meie vastu astuks Venemaa oma suurte ressurssidega.) Ühes sellega tõuseb päevakorra järkjärguliste mobilisatsioonipingutuste küsimus, sest ainult sel teel võib pikaajalises sõjas saavutada strateegilisi reserve, milleta kaasajal on raske omale ette kujutada strateegiliste probleemide lahendamist.

Strateegiliste reservide all mõistame neid vabu või vabaks saadavaid sõjalisi jõude, missuguseid võib ülemjuhatause soovi kohaselt paisata ühelt sõjateatrilt teisele või ka ühelt operatsiooni suunalt üle viia teisele. Harilikult moodustavad sarnaseid reserve kas uued formeerimised või veel sagedamini need jõud, mis teatud operatsiooni läbiviimise järele vabaks on saanud. Neid ei tohi mitte ära segada operatiivreservidega, sest viimased on küll jõud, kes veel pole astunud tegevusse, kuid kes on juba seotud teatud operatsiooni suunaga.

Oli aeg, kus strateegia kaunis kahtlaselt vaatas strateegilistele reservidele, sest oletati, et lahingud mööduvad ruttu ja pole võimalik neid varusid otstarbekohaselt ära kasutada. Schlieffen oli nende kindel vastane. Kuid juba Maailmasõda ja veel enam Vene kodusõda kriipsutas alla sarnaste reservide tähtsust. Ja pole kahtlust, et suurenevate raudtee- ja autotranspordi võimalustega nende tähtsus veelgi kasvab.

Kaasaja sõjaväeliste jõudude üheks iseloomustavaks jooneks on äärmine tehnika saavutuste ärakasutamine. Tankide ja lennukite kõrval näeme laialdast motoriseerimist. Need faktid suurendavad sõjaväe liikuvust ja painduvust. Võib oletada, et rinded ei omanda nii ruttu positsioonisõja ilmet ja siis uuesti kerkib käskivalt üles strateegiliste reservide tarvidus.

Tulevikusõda loob rinnetel mitmekesise koormatuse; mõnedes lõikudes saavad jõud kokku kuhjatud, teistes jäävad nad hõredaks; Maailmasõjas oli nende vahekord umbes 1/3-2/3 vastu. Aga isegi hõre kaitse on küllalt tugev ja teda võib võita ainult tugevate jõududega, mida peab juurde tooma sügavusest. Pole ka kahtlust, et modern operatsioonides ühe hoobiga raske on saavutada oma eesmärgi. Tekib tarvidus organiseerida üksteisele järgnevaid hoope, mis isegi välja kujuneda võivad üksteisele järgnevaiks operatsioonide reaks, et lõppude lõpuks välja jõuda jooneni, kus vaenlane peab vastu võtma otsustava lahingu. See joon on muidugi seal, kust vaenlane enam taanduda ei või, kui ta ei taha sõda kaotatuks tunnistada.

Kuna nüüdisaja operatsioonid on sügavad, siis pole ka alati võimalik kinni hoida esialgselt operatsiooni suunast. Kõik need asjaolud seavad meie ette jällegi strateegiliste reservide probleemi.

Kuigi meie tähendasime, et tulevikuoperatsioon on sügav, siiski on tal oma piir. Selle piiri määravaks on peamiselt liiklemisteede võrgu kordaseadmise võimalused. Kõigile jõupingutustele vaatamata peavad operatsioonides tekkima vaheajad. Pärast saavutatud resultate võetakse ette jõudude ümbergrupeerimisi ja alles siis võib alustada uut operatsiooni. Peab püüdma kõige jõuga neid vaheaegu minimaalseteks teha, sest mida rutem veereb operatsioonide rida, seda vähem on vaenlasel võimalusi võtta tarvitusele vastuabinõusid. Nii siis näeme, et tulevikusõjas strateegiliste reservideta läbi ei saa, et neid peab kasutama aktiivselt, vastandina sellele, mis nendest oletati endistel aegadel, kus strateegiline reserv oli ette nähtud ainult selleks, et pareerida ootamusi. Ei või siin ka mööda minna juhtidest. Need peavad olema harjunud õigelt hindama operatiivgrupeerimiste tähtsust. Nad peavad oskama ruttu üle minna laialt kaitserindelt pealetungile kitsal rindel tugevate jõududega. Ka väeosad peavad olema ette valmistatud rutuliselt raudteedele laadimiseks ja rännakukorras liikumiseks.

Tahaks veel paari sõnaga puudutada strateegiliste reservide loomist. Nagu juba teame, on selleks kaks teed: uued formeerimised ja ümbergrupeerimine. Maailmasõda on nende raskuste kohta, mis uute formeerimistega ühes käivad, selge pildi andnud. Sealt võib näha, et uued formeerimised nõuavad võrdlemisi palju aega, kui soovime saada lahingujõulisi üksusi; nad nõuavad kindlat sügavasti läbitöötatud süsteemi. Kogemused on näidanud, et uutesse üksustesse on tarvis valada kaunis suur arv vabatahtlikke ja lahingus proovitud mehi, muidu on uute, eriti vanematest meestest koosnevate üksuste lahinguväärtus küsitav.

Kui aga uusi üksusi pole - ja see juhtub väga sagedasti - siis tulevad strateegilised reservid moodustada ümbergrupeerimisel. Sel põhjusel on alati soovitatav kohe iga operatsiooni lõpul viia võimalikult palju vägesid reservi. Osa nendest reservidest jääb allüksuste käsutusse, osa peab aga kindlasti võetama strateegiliseks reserviks. On selge, et selliste reservide moodustamisel tekivad teatud raskused ja hõõrumised staapide vahel. Ka sellel alal peab juba rahuajal ettevalmistustööd tegema, kõik peavad endile selgelt aru andma, kui suure tähtsusega on see küsimus sõjapidamises.

Strateegilisteks üksusteks on kohased suuremad üksused, normaalselt meie olukorras brigaadid. Kuid peale selle toovad palju kasu üksikud suurtükiväe- ja lennukiväeüksused. Nende liikuvuse abil on võimalik neid väeliike massiliselt koondada sinna, kus see tarvis. Paistab isegi, et lennukivägi peaks alati maksimaalses ulatuses ülemjuhatusel käsitada olema; tuleb jätta ainult miinimum alljuhtide korraldusse. Sama peab ka ütlema tankide kohta.

Venelased loovad ka ratsaväge üheks tähtsamaks strateegiliseks reserviks. Nende arvates peaks iga 100 kilomeetri peale selleks valmis olema ratsaväegrupp, jõuga umbes 5-6 ratsadiviisi; peale selle veel iga 200-300 kilomeetri peale üks mehhaniseeritud grupp.

On vist ka väga kasulik hoida reservis üks kuni kaks suuremat staapi, nagu see oli sakslastel (Mackenseni staap), sest võib juhtuda, et vana staap sel või teisel põhjusel ei suuda küllalt otstarbekohaselt ära kasutada antud strateegilisi reserve.

Ei tohi ka kergesti võtta tööstuste jaoks mobiliseeritud tööliste masse. Et sellest tarvidusest vähemati pilti saada, jätkub järgmistest arvudest: ühe 6 suurtüki valmistamiseks läheb vaja 10 000 tööpäeva; 1917. a. oli 75 mm granaatide valmistamise normiks 225 000 tükki päevas, milleks oli ametis 900 000 töölisi. Üldse töötas Prantsusmaal relva- ja laskemoonatehastes 1 700 000 töölisi. Need arvud näitavad, mida umbes peab arvestama tulevikus. Muidugi väikeses riigis, kus ainult remonditöödest võib olla juttu, pole see tarvidus nii intensiivne, kuid pole kahtlust, et ka seal tarvilikkude tööliste arv peab küündima paljudesse tuhandetesse.

5. Tihe koostöö maa-, mere- ja õhujõudude vahel

Üldsõjas kasutatakse kõiki jõude korraga. Vabad mereteed on tarvilikumad kui kunagi varem. Peab ka olema valmis vastu võtma kõige tugevamaid õhurünnakuid, sest on olemas teooria, mis soovib anda nii tugevaid hoopet õhust riigi eluliste tsentrumite vastu, et algusest peale tema tegevust paralüüsida ja sellega takistada mobilisatsiooni läbiviimist. On selge, et ainult tihe koostöö kõikide jõudude vahel võimaldab otsustavat resultaati nii ühele kui teisele poolele.

6. Sõja pikk kestvus

Pole kahtlust, et tulevikusõda paneb kaalule riikide ja rahvaste olemasolu ja sellepärast tuleb võidelda kuni viimase võimaluseni. Võttes arvesse, kui suuri ressursse riigid ja rahvad omavad, peab arvama, et nende hävitamine ei või teostuda väga kiiresti. Sellele tuleb juurde lisada, et sõda omab koalitsioonisõja vormi, mille tõttu ressursid veelgi kasvavad ja sõja kestvust aastatega arvestada tuleb. Muidugi, väikesed ja nõrgemad langevad reast kiiremini välja, tugevamad aga võitlevad edasi.

Kõiki neid küsimusi peab põhjalikult kaaluma ning leidma ühe või teise lahenduse. See tehtud, on strateegia oma ülesande selles osas täitnud.

Operatsioonide iseloom

Siin on ainult kaks võimalust, kas strateegiline pealetung või strateegiline kaitse, mis lõppude lõpuks peab arenema taktikaliseks pealetungiks, sest on ikkagi tarvis vaenlasele kallale tungida, kui tahad teda lüüa. Strateegiline pealetung annab kätte algatuse, viib sõjateatri vaenlase territooriumile ja lubab hellitada lootust purustada vaenlast, enne kui tema kõik oma jõud on suutnud kokku koguda. Strateegilise kaitsega tahetakse viita aega, et koguda oma jõude või oodata välisabi ja alles siis otsida õiget aega vaenlasele löögi andmiseks.

Kuigi pole enam võimalik täielikult purustada vaenlase relvastatud jõude, sest nende arv on liiga suur, siiski peab seadma lõppeesmärgiks selle jõu desorganiseerimise nii materiaalselt kui moraalselt ja selleks on palju abinõusid.

1. Tegevusega maalt, merelt ja õhust kulutada ja väsitada vaenlase jõude.
2. Purustada tähtsamad jõuallikad ja keskused, nagu tehased, jaamad jne.
3. Lõigata ära nende tihendused välisilmaga ja sellega lõpetada igasuguste abinõude juurdevool.
4. Osava propaganda abil lõhkuda tema moraalselt jõudu nii rindel kui ka tagalas.

On selge, et kõik need abinõud võetakse tarvitusele kombineeritult.

Mida võib oodata igasugustest lepingutest? Sellele küsimusele on küll võimata midagi vastata. Nõnda kaua kui ei eksisteeri mingisugust reaalselt jõudu, mis sunniks kõiki riike alistuma lepingutele, nõnda kaua jäävad nad vist küll ainult paberiteks, mis tarvilisel momendil kõrvale heidetakse või põhjust leitakse nende paragrahvidest üleastumiseks. Ja sellepärast on kõikide valitsuste suurimaks kohuseks valvata poliitilise seisukorra üle ja valmis olla õigel ajal tarviliste sammude astumiseks.

Ma tahaks paari sõnaga veel puudutada üht probleemi, s.o nimelt - käskude andmist. Kuna võime oletada, et kohtamislahinguks tulevikusõjas on rohkem juhtumeid, kui seda oli Maaailmasõjas, siis peame ka lahtiste silmadega vaatama neile raskustele, mis siin üles tõusevad just operatiivkäskude andmisel suurematele väeüksustele. Ühe poole nõrga lennuväe juures võib juhtuda, et kokkupõrgetel peavad üksused lahingusse hargnema otse rännaku-formatsioonidest. Kohe kerkib küsimus, kuidas siin koordineerida tegevust, sest kindlat plaani pole veel olemas. On selge, et juhatus peab nii ruttu kui võimalik teatud plaanidega esile tulema, kuid ei tohi unustada, et lahing on juba alanud. Alamad juhid on juba midagi teinud ja pole võimalik järsku juba tehtud korraldusse segada, sest see kutsuks välja vastulauseid, sunniks antud käske ära muutma, mis võiks kergesti segadusi sünnitada.

Sarnases olukorras peab kõrgem juhatus oma tegevusplaani rajama nendele alustele, mis allüksused lahingut alustades juba on loonud. Et seda oleks võimalik teha, on tarvis, et juhatus ruttu saaks alluvatelt teateid olukorra ja tehtud korralduste üle. Meie seisame täies ulatuses sideprobleemi ees, mis küll alati on omanud sõdades suurt tähtsust, kuid tulevikusõjas paistab omavat veelgi suuremat kui kunagi varem. Operatiivjuhatus peab seda teravasti pidama silmas.

Need oleksid siis need tähtsamad probleemid, mis tulevikusõda võiks strateegiale ette seada. Nagu juba tähendatud, on üldse käesoleval ajal seda küsimust veel liiga vähe avalikult selgitatud. Teie näete, ma lähen mööda kõikidest hirmu- ja õudusejuttudest tulevikusõja koleduste üle. Lähen sellest mööda mitte sellepärast, et ei usu neid jutte - kõik sõjad on olnud hirmsad, nad lähevad alatasa intensiivsemaks ja haaravad ikka rohkem ja rohkem objekte ning on tõenäollik, et tulevikusõda veelgi raskemaks muutub kui möödunud - kuid ma ei peatu nende oletuste juures, sest nad ei tõsta päevakorda mingisugust uut strateegilist probleemi. Siin peavad ikkagi maksuma kõik põhimõisted, mis varemgi eluliste keskuste ja seljataguse kattedeks maksivad on olnud, selle vahega, et nüüd ainult tuleb kasutada mõnda uut tehnilist abinõu. Nende küsimustega ei puutu meie edaspidi kokku.

Niisiis kokkuvõetult peame pidama meeles, et tulevikusõda nõuab:

- järkjärgulisi mobilisatsioonipingutusi,
- alaliste ja suurte strateegiliste reservide olemasolu,
- tihti suurte lahinguülesannete rajamist alljuhtide poolt juba tehtud korraldustele.

SÕDA JA POLIITIKA

Ajalugu näitab, et inimeste grupeerimissüsteem maailmas pole sugugi alalises tasakaalus ja et sellekohane lootus on täielik illusioon. Mitmekesine tempo ja suund majanduslikus arengus annab ühele rahvale või riigile teise üle ülekaalu. See ülekaal väljendub väga mitmekesiselt ja lõpeb tugevamate rahvaste pealesurumisega nõrgematele, kes peavad enese seisukorda kaitsma. Sellel majanduspoliitilisel foonil tekivad veel mitmesesugused rahvuslikud ja klasside huvid; tekib tarvidus ka neid kaitsta.

On olemas riigid, kus võimul olev klass oma huvid ühtlustab riigi huvidega ja nende kaitseks rakendab tööle riigiparaadi.

On selge, et kaasajal ei saa täielikult ühineda XVIII aastasaja filosoofilise mõtlemisviisiga, kus loeti poliitiliseks ideaaliks maksva poliitilise tasakaalu alalhoidmine. XX aastasajal peab tunnistama, et maailma poliitilises seisukorras peab olema evolutsiooni võimalus. Kuid väga raske on väita, et see evolutsioon võika sündida nii, et kellegi huvid selle all ei kannataks, sest praegune ajalooline protsess on veel niivõrd rajatud üksteisele vastukäivatele huvidele, et nende lahendamine ei ole alati võimalik rahulisel teel. Sõda aga ei lõpeta poliitilisi vahekordi inimgruppide vahel; ta jätkab seda ühel või teisel viisil ja kunst seisabki selles, et paremini seista oma grupi huvide eest kõikide teiste vastu. Väga tihti aga tuleb ka arvestada kolmanda grupi huvisid, just selle grupi huvisid, kes veel pole selgesti väljendanud oma huvisid ja seisukohti kas meie poolt või vastu; peab ka alal hoidma ühistunde oma laagris ja seda lõhkuma vaenlase juures. Kõik need on puhtpoliitilised ülesanded ja neid peab lahendama poliitika. Sõda ei peeta enam, nagu kogemused näitavad, mitte ainult puhtsõjaväelisel rindel, vaid ka majanduslikkudel ja klassi vahel istel rinnetel ja jällegi peab poliitika kokku kõlastama tegevuse kõikidel rinnetel. Ja peab tähendama, et strateegia pole sugugi sarnase poliitika vahelesegamise vastu. On muidugi selge, et halb poliitika toob ka sõjalises ettevõttes halbu tagajärgi nagu igasugusel teisel alalgi. Juba Clausewitz on omal ajal lugenud strateegiat poliitikast ärarippuvaks ja seda on kriipsutanud alla ka viimane Maailmasõda (tuletage endile meelde minu ettekannet keskkogu kasiinos 1930. a. kevadel).

Nagu juba tähendatud, poliitika aluseks on peaaegselt rahvaste majanduslikud huvid. Strateegiale pole sugugi ükskõik, kuidas lahendatakse üks või teine osa selles suures küsimuste kompleksis. Iga riik peab juba rahuajal teatud viisil kokku kõlastama oma majanduslikku arengut nende nõudmistega, mis sõja korral ta ette astuvad - see on seadus, millest mööda minna ei või. Seda peab pidama silmas väliskaubanduse, tööstuse arendamise, selle geograafilise paigutamise ja ka kapitalide mahutamise juures.

Peale majandusliku külje on igal sõjal ka oma puhtpoliitiline külje ja iga poliitika tähtsaim ülesanne strateegia suhtes on kindla poliitilise eesmärgi ülesseadmine. See eesmärk peab olema kokkukõlas oma reaalse jõuga. Õige eesmärgi tabamine pole sugugi kerge, ta nõuab sügavat järelemõtlemist ajaloo, poliitika, statistiliste andmete tundmist ja veel teatud kompetentsi sõjalistes küsimustes. Selle eesmärgi lõplik formuleerimine peab sündima ainult pärast pikka koostööd poliitika- ja sõjaväejuhtide vahel. Poliitiline eesmärk peab ütlema selge sõnaga, kas sõda peetakse poliitilise pealetungi või poliitilise kaitse huvides.

Sellest imperatiivsest asjaolust võib järeldada, et selliste küsimuste õige lahendamine pole kaugeltki mitte igale poliitikamehele jõukohane. Ja iga kord kui meie kõneleme tugevast poliitikamehest, tahes või tahtmata pööravad ennast meie mõtted selle hiiglakasvuga ja hiiglavõimuga Taga-Pommerni paruni poole, kes kaugelt üle kolmekümne aasta esines juhina Euroopa suurriikide kontserdis ja kes oma väikese isamaa, kelle häält peaaegu kuuldagi polnud, ometi kõige suuremate riikidega ühele astmele seadis. See oli Bismark.

Mina tahaksin mööda minnes paari sõnaga selle iseäralise isiku juures peatuda. Pärast mitmekordset lahkumist riigiteenistusest, millised iga kord seotud suuremate skandaalidega oma otsekoheste ülemustega, on ta korduvalt jällegi sinna tagasi kutsutud osalt ta mõjuvate sõprade kaasabil, osalt sugulaste pealekäämisel, kes kõrgemasse seltskonda kuulusid. Bismark ei tunne aga mingisugust huvi riigiteenistuse vastu, ta täidab oma kohused loiuult, ironiseerib alaliselt, on ülematega opositsioonis ja ei varja kellegi eest, et ta soovib küll teenida oma kuningat ja isamaad, aga ainult sarnastel kohtadel, kus ta võib nendele tõesti kasulik olla, s.o kus võim on tema käes. Kuid vähehaaval on kõik, nii ta pooldajad kui vastased, hakanud uskuma, et see on

üks kõva mees. Ja valitsuse juhid ei soovi sugugi, et sarnane mees oleks tegev nende lähedal. Teda kombineeritakse välissaadikuks - meie näeme, et sellised võtted pole sugugi praegusaja leidus - esialgu Pariisi ja pärast Peterburi. Bismark ise ironiseerib selle määramise üle, tähendades, et ta on sinna määratud "umkaltgestellt zu werder".

Von Schiözer, ta alluvaid, kes on temaga kaua koos teeninud, toob ta kohta palju iseloomustavaid jooni. "See alaline ajamine vähedelikaatse šefi poolt," kirjutab Schiözer, "kellele teised inimesed paistavad olevat mitte millekski, kes kõik oma plaanid ja kavatsused pimedas hoiab, kes teisi tahab "bluffida" ja kes kedagi ei usalda, pole tõepoolest väljakannatav... Mina katsun temaga harva kokku saada, sest temale pead alaliselt hambaid näitama, muidu oled kadunud mees... Kuid ta oskab ka olla oiuline ja mõnus... Ta on täis poliitikat, kõik käärib ta sees, ta otsib tegevust kõige raskemas olukorras. Üks imelik inimene - täis igasuguseid vastandeid!"

Mida raskemaks ja keerukamaks lähevad kriisid Berliinis, seda rohkem tahab Bismark ohje oma kätte.

"Minu Pascha," nõnda nimetab Schiözer Bismarki, "on nüüd hirmsas ärrituses." Ta viibimised Berliinis, sealsed segadused ja peataolek on ta vere keema ajanud. Nagu näha, on ta arvamusel, et varsti lööb tema tund. Schleinitz peab ära minema ja siis loodab "Pascha" pääseda kohale. Küsimus on aga selles, kas on ta kohane Preisimaale. Neisse kitsastesse, väikestesse oludesse järsku see vulkaaniline vaim! Siin (s.o Peterburis) ta elab omaette, nii-öelda "suurt maja" ei pea, siunab alati elukalliduse üle, näeb vähe inimesi, tõuseb üles kell 11.00 või isegi 12.00, istub päev läbi oma rohelises magamiskuues, liigub vähe, sööb palju, joob veel rohkem ja söimab Austriat... Ta jutustab mulle palju, mõnikord äärmiselt avalikult, väga huvitavalt, isegi revolutsionäärselt - viskab kõik vanad teooriad üle parda. Veel eile ütles ta mulle, et varsti peab kuningas valima välisministri, kuid kuningal on valida ainult Bernstorfi, Pourtales'i ja Bismarki vahel. Ööd ja päevad unistab ta portfelist.

Ja kui Berliinis on silmapilk kõige raskem, kui parlament peaaegu täies koosseisus on valitsuse vastu, kui valitsus kuningale paneb ette järele anda, astub Bismark kuninga ette ja teeb viimasele otse ettepaneku määrata ennast valitsuse etteotsa ja lubab viia kuninga soovid ellu kõigi kiuste. Kuningas pole sugugi heatahtlik Bismarki vastu, kuid määrab ta siiski, sest keegi ei saa eitada Bismarki püüdmist teenida oma kuningat ja isamaad.

Vaevalt on Bismark määratud, kui ta hakkab ajama poliitikat täiesti iseseisvalt. Ta ei lase ennast heidutada ei parlamendi ähvardustest, ei kuninga pahameelest, ei kuninganna mõjudest ega võõraste hoovide käikudest. Ta ei pööra tähelepanu ei saadikute intriigidele, ei välismaa revolutsionääride poolt mõistetud surmaotsustele ega oma maa idealistide poolt tema peale lastud revolvrikuulidele. Nagu teada, saadeti talle üks surmamõistmise otsus Varssavist - kastikene, kus oli sees poomisling mustvalge rosetiga ja teine Barcelonast järgmise sisuga: "Allakirjutanud revolutsioonikomitee on Teid oma tribunaali ette viinud, Teid ühel häälrel surma mõistnud ja selle otsuse täitmise tuleva kuu alguse peale kindlaks määranud."

Kerge käeliigutusega viskab Bismark need asjad paberikorvi. Kui paar kuud hiljem üks saksa sotsialist tema peale revolvril laseb, hüppab Bismark esimese paugu peale laskja juurde, haarab ta kõrist kinni, teise käega kisub talt revolvri käest ära ja annab mehe politseile üle.

Bismark saadab parlamendi laiali ja paneb teatud piirini maksma oma diktatuuri. Mõne aja pärast kutsub kuningas ta oma juurde, teeb talle etteheiteid ja ütleb: "Ma näen juba selgesti ette, kuidas see kõik peab lõppema. Seal ooperiplatsil mu akende ees raiutakse Teil ühel päeval pea maha ja natukene hiljem ka minu oma." Selle peale vastab Bismark: "Noh, siis oleme me surnud. Aga surema peame meie ükskord ikkagi. Ja kas võib see sündida paremini, kui T. M. ütles. Mina langen võitluses oma kuninga ning isanda teenistuses ja T. M. pitseerite kinni oma verega need kuninglikud õigused, mis Jumala armust Teile antud ja mida Teie vastased tahavad kõigutada!"

Kümme aastat valib Bismark momenti sõjaks Austria vastu, olles alaliselt vastuolus kõikidega. Selle sõja käima pannud, lõpetab ta selle ära just siis, kui kõik teised, isegi kuningas, seda tahavad jätkata. Sarnane mees oli see, kes oma käes hoidis riigi poliitikatüüri ja kes tõesti teadis, mida tema tahtis ja võis. Tema võiks olla nii mitmeski asjas tänapäev ka veel eeskujuks igale poliitikamehele.

Läheme nüüd edasi jälle oma asjas.

Peab pidama silmas, et poliitiline pealetung tekib normaalselt ajaloolise pealesurumise tagajärjel; on väga ekslik ja kardetav näha ainult temas mingisugust kasulikku poliitilist võitlusmeetodit ega ole sugugi õige vaade, et sõda lõpetab igasugused sisemised raskused. Iga riigi sisemine nõrkus tuleb avalikuks rutemini just pealetungi kui kaitse juures. Võib öelda, et saksa strateegia asus poliitilise pealetungi teele, rikkudes 1914. a. Belgia neutraliteeti ja soovides 1915. a. annekteerida Baltimaid. Praegu paistab selgesti, et Saksamaa võis loota võita sõda ainult olles poliitiliselt kaitseesisekorras. See paremus, et sõda peetakse võõral pinnal, on relatiivne. Juba Hannibal kirjutas: "Ma lõin roomlasi, saatke mulle sõjaväge, ma panin kogu Itaalia peale kontributsiooni, saatke mulle raha."

Poliitilise pealetungi sihtpunkt peab olema täpselt kindlaks määratud, strateeg peab teadma, kas vaenlane peab kuni lõpuni purustama või on võimalik kompromissi leidmine.

Poliitiline pealetung võib strateegiale kaasa aidata seal, kus vaenlasel on poliitiliselt nõrgad kohad, näiteks võimalus lõhkuda vaenlase riiki mitmeks poliitiliseks tükiks rahvuslikul või mõnel muul alusel. Võib ka püüda oma vaenlast poliitiliselt sisse piirata, mis oli näiteks Inglismaa eesmärk Saksamaa suhtes.

Paljud strateegid on olnud arvamusel, et sõda peab püüdma lõpetada rutulise vaenlase purustamisega. Kuid viimase aja kogemused näitavad, et seda on väga raske teostada. Meie teame, et Maailmasõda lõppes väljakurnamise, mitte aga purustamise tagajärjel, mida polnudki võimalik teostada. Vaenlased kirjutavad avalikult, et tuleb püüda oma vaenlast hävitada poliitilise laostamise abil, mis teatud aega nõuab. Pealegi on palju teisi asjaolusid, mis näitavad, et tulevikus tuleb arvestada pikaajalisi sõdasid.

Sõjaline eesmärk peab olema ka nii valitud, et ta kättesaamisel rahuläbirääkimised võiksid kohe alata. Tähtis on, et nendel läbirääkimistel ei tuleks enam midagi juurde nõuda, et oleks juba käes kõik, mida saada taheti, või oleks käes nii suur pant, et selle vastu võib vahetada seda, mis veel tarvis.

Kõneledes poliitilistest eesmärkidest sõjas peab ka mainima preventiivsõda. Preventiivsõda on sõda, mis provotseeritud ühe riigi poolt teise vastu, kui esimene ette näeb, et tulevikus sõda ikkagi pidada, kuid juba palju halvemates tingimustes. Sarnast sõda peab iseloomustama kui poliitilist kaitset ja strateegilist pealetungi.

Ma juba täiendasin, et eesmärgi kindlaksmääramine peab sündima ühiselt poliitiliste ja sõjaväeliste juhtide poolt.

Üldse see koostöö peab olema sügav ja kestev; raske on ainult öelda, kui kaugemale alla ta peab ulatuma. Komandant Dupuis' oma töös "La direction de la guerre" (ilmunud 1912. a.) leiab, et see peab sündima kuni diviisi staapideni, s.o midagi komissaride sarnast, nagu see on Venemaal, kuid venelased ise leiavad, et õige joone kujundamine selles küsimuses pole sugugi kerge asi ja siin peab olema väga ettevaatlik. Üks asi on aga selge, s.o et see koostöö pole kerge. Nii on olnud alati ja on ka tulevikus.

Üheks tähtsamaks küsimuseks sõja ettevalmistamisel ja pidamisel on riigi sisepoliitika. Juba alates suure Prantsuse revolutsiooni ajast on kõikidele selgunud, et sõda võib pidada ainult rahva ühisel tahtmisel. Riik ei saa mitte igal pool ja kõikidel aladel, nagu harilikku korra alalhoidmisel, maksude sissenõudmisel ja igasuguste kohuste täitmisel tugineda ainult politseilisele jõule. On aga muidugi selge, et riik peab ka alati valmis olema kõige tugevamat survet avaldama igasuguste elementide vastu, kes vastu töötavad riigi huvidele. Siseministeeriumil peab valmis olema oma mobilisatsiooniplaan alalise korra alalhoidmiseks selleks momendiks, kui suured rahvamassid lahti kistakse oma harilikust tööst ja satuvad ebanormaalsesse olukorda. See kriis, mis sarnaste masside liikumise läbi välja kutsutakse, läheb veelgi sügavamaks välise ja sisemise vaenlase propaganda ja sabotaaži aktide läbi.

On tarvis põhjalikult läbi mõelda kõik tarvisminevad abinõud võitlemiseks korratuse vastu raudteedel, väejooksikute, agitaatorite, vaenlase spionaaži jne. vastu. Peab korraldama tsensuuri ja hoolega valvama kahtlast elementi. Rööbiti sellega peab aga ka teostama oma selgitustööd sõja eesmärgi kohta. Terve sisepoliitika kergendab neid ülesandeid ja loob nendele kindla aluse. Kui riigi sisepoliitikas on olemas küsimusi, mille lahendamine võiks ehk päevakorda tulla

olukorra sunnil rasketel silmapilkudel, siis on juba parem neid enne sõja algust või sõja algusel lahendada.

Pärast Jena katastroofi kuulus preisi poliitik Stein esimese abinõuna uue võitluse korraldamiseks Napoleoni vastu leidis tarvis olevat läbi viia talupoegade vabastamise aadli võimust. Ta nägi ette, et kui jääda vana korra juurde, siis uue võitluse algusega Napoleon tõstab kindlasti loosungiks talupoegade vabastamise Preisimaal suure Prantsuse revolutsiooni ideede kohaselt ja raske oleks Preisi võimudel omi talupoegi võitlusse saata nende vabastaja vastu.

Samasugune olukord oli 1812. a. Venemaal. Ka seal kartis valitsus väga, et Napoleon paneb maksma mitmed revolutsioonilised ideed ja uuendused. Kuid nagu väidab Jomini, Napoleonil ei olnud võimalik seda teha, sest ta pidi kartma sarnaste loosungite väga halba mõju oma liitlaste ja seljataguse kindlustajate - Poola ja Austria - juures.

Seljatagusel oli juba tol ajal äärmiselt suur tähtsus - seda suurem on see nüüd. Siin algab harilikult igasugune kõmu ja paanika. Sõjaedu võib saavutada ainult kindla korra juures seljataguses, see on tsiviilvõimude esimene ja tähtsaim ülesanne.

Sisepoliitika tähtsus muutub eriti suureks, kui sõjalise ebaedu puhul vaenlane maale sisse tungib. Siis juba oleneb strateegia täielikult sisepoliitikast. Ajalugu annab selle küsimuse kohta palju näiteid.

Kuid sisepoliitika võib ka veel hoopis teisel teel mõjustada strateegiat. Väga iseloomustava näite selle kohta pakub meile Venemaa ajalugu. 11. aprillil 1878. a. vannutatud meeste kohus Peterburis mõistis õigeks tuntud naisrevolutsionääri Veera Sasulitsi, kes oli lasknud Peterburi linna kubeneri peale. Bismark oli esimene, kes sellele asjaolule tähelepanu pööras. Tema silmas tähendas see, et Venemaal on mingisugune sotsiaalne käärimisprotsess alanud, kuhu juba laiad rahvakihid kuuluvad ja et selle tõttu ei või Venemaa sõjalist jõudu ainult tääkide arvu järgi arvestada, vaid peab mingisuguse koefitsiendi sisse võtma, mille suurus tundmata. Selle tõttu oi julgenud Bismark Berliini kongressil Venemaad toetada nii kindlalt, nagu ta seda varemini oli teinud. Venemaa esindaja Gortšakov pidi lõpuks alla andma ja sellest ajast tekkis lõhe Saksamaa ja Venemaa sõjapoliitika vahel, mis viis Saksamaa laguneva Austria juurde ja Venemaa prantslaste ritta. Ühisest strateegiast lääne vastu tekkis Saksamaale kahe rinde sõda ja Venemaale liitlase asemele kurjem vaenlane.

Ka meie oma ajalugu annab ühe selge näite: meile kõikidele on selge, et meie sisepoliitika agraarküsimuses oli ainus alus, mis võimaldas Vabadussõja soodsat läbiviimist.

Kuid sisepoliitika ei tohi ainult kaitse peale mõelda, ta peab ka omalt poolt aktiivselt teotsema, luues riigis sarnaseid loosungeid, mis võivad leida laialdast vastukaja ka välismaal, kus nad võivad mõjustada vaenulise riigi rahvast (Põhja-Ameerika kodusõda).

Sõda tõstab üles rea probleeme, mille halb lahendamine võib sõjalise edu hoopis küsitavaks teha. Toitlus-, korteri-, kütte- ja transpordiküsimused lähevad väga teravaks, on tarvis pikendada tööpäevi, vähendada võib-olla palka jne. Kõik see nõuab võitlust rahva meeleolu alalhoidmise mõttes ja väga aktiivset võitlust, sest meie teame, et just seda rinnet rünnatakse alatasa tugeva ja kavala vaenlase poolt.

Ka finantsalal peab olema kindel kava. Statistika näitab, et sõja korral ühe sõduri ülevalpidamine maksab umbes 20 kuldfranki. See summa tõuseb märksa, kui riigil pole suuremaid tagavarasid ja kõik tuleb korraga osta või tellida. On selge, et selliste tellimiste juures pole võimalik kõige ökonoomsemat teed otsida, vaid peab leppima sellega, mis antakse ja maksma hinda, mis nõutakse. Sellest on näha, et iga-aastane riigi eelarve sõjaväe osa peaks olema võimalikult suur, sest see ei aita ette valmistada tugevat sõjaväge, vaid vähendab ka tulevikusõja üldkulusid. Friedrich Suur hoidis oma kindlustes alal rahu ajal umbes 20 miljonit puuda vilja, mida jätkus sõjaväele kolmeks aastaks - tema võis ennast lugeda majanduslikult sõjaks ettevalmistatuks.

Nüüd pole sarnane asi enam võimalik. Sõda tuleb pidada ainult väiksel määral nende tagavaradega, mis just selleks valmis pandud, kuid peaaegselt nende ressurssidega, mida rahvas ja riigi finantspoliitika anda võivad.

Nüüd meie tuleme ühe raskema poliitilise ülesande juurde, s.o sõja diplomaatiline ettevalmistus. Side sõja- ja välispoliitika vahel on silmnähtav. Diplomaatia peab andma poliitilise ootamatuse paremusi. Ta peab ära hoidma kolmandate riikide vahelesegamise ebasoodsal hetkel ja leidma

teid nende rahuldamiseks. Ta peab vaenulist riiki eraldama võimalikkudest liitlastest, looma enesele liitlasi ja sõpru, mõjustama neutraalriike laenuandmise ja tellimiste täitmise mõttes. Diplomaatia peab leidma võimalusi sõja algamise süüd veeretada vaenlase peale (Bismark).

Dünastilised ja kabinetide sõjad on veerenud minevikku, ja nagu juba mitu korda tähendatud, välispoliitiliste suhete aluseks on majanduslikud motiivid; siia kipuvad ennast vahele segama ka veel klassihuvid Venemaa tagantässitamisel. On tarvis leida hüüdsõnu, mis oleks oma rahvale meele järele ja samal ajal mõjustaksid välismaad. Kuivõrd tähtsad on need loosungid, oleme ajaloost selgesti näinud. Tuletame enesele ainult meelde Põhja-Ameerika kodusõda ja samuti Belgia küsimust Maailmasõjas.

Nagu juba tähendatud, neutraalriikide huvimid peab silmas pidama, neid on tarvis hellitada ja võimaldada nendele saada teatud kasu.

Meie tunneme seda suurt võitlust, mis sõdijad pooled neutraalriikides peavad, teame kuidas püütakse endale leida sõpru pressi- ja börsiringkondades, teame, kuidas organiseeritakse vastuvõtte neutraalriikide sõjaväe esindajatele ja ajakirjanikkudele, ainult sellisel teel võib loota neutraalriikide poolehoidu leida ja sellega kaasa aidata sõjategevusele.

Koalitsioonide loomine lasub täielikult diplomaatia õlgadel. Kui omal ajal Clausewitz riikide koalitsiooni võrdles aktsiaseltsiga, kus iga riigi osa ainult mõnekümnes tuhandes sõduris seisis, kusjuures nende riikide üldhuvid kaunis pealiskaudsed olid, siis peab küll tähendama, et sellest küljest olukord on põhjalikult muutunud. Praegusaja koalitsioonid sünnivad palju sügavamatel põhjustel, kui see oli Napoleoni ajajärgus, kus mängus olid ainult monarhide kitsad huvid. Selle tagajärjel on ka separaatrahu tegemine palju raskem kui endistel aegadel. Selge pildi sellest annavad Austria-Ungari katsed Maailmasõja ajal, mis aga tagajärgi ei andud. Kuid koalitsioonidel on teisi nõrku külgi: rahvuslik egoism, separaathuvimid jne., mis nõuavad palju ja tõsist eeltööd nende tasandamiseks ja kõrvaldamiseks. Igasugused liidulepingud jätavad harilikult kõik sõjalised küsimused lahtiseks. Peab aga tähendama, et nendel on praktiline tähtsus ainult siis, kui need täiendatakse teatud sõjalise konventsiooniga, kus täpselt on formuleeritud kõik kohustused üksteise vastu nii laial ulatusel, kui seda on üldse võimalik ette näha.

Kuid sõja korral või riigi sõjaohu korral tekib teine kategooria liitlasi, kui tohib niiviisi öelda, kellega pole sõlmitud mingisuguseid lepinguid. Need on riigid, kes sõja korral olukorra sunnil peavad koos minema, sellele vaatamata, kas nemad seda tahavad või mitte. Näiteks võib tuua Portugali Maailmasõja ajal - tal polnud võimalust kõrvale jääda Inglismaa survele. Tuleb arvata, et ka kõik Balti riigid Soomest kuni Rumeeniani sõja korral Venemaa vastu olukorra sunnil peavad koos minema, kas tahavad või mitte. Sõjaväe diplomaatial on sarnasest olukorrast suur tegevuspõld olemas.

Seni oleme meie puudutanud poliitilisi küsimusi, millel on eriline tähtsus sõja ettevalmistamisel või sõja algusel. Meil tuleb aga ka selgitada mõnda poliitilist küsimust sõja kestvusel.

Oleks suur eksisamm lugeda, et poliitika on kõik teinud, kui ta on omal alal sõja hästi ette valmistanud. Säärane poliitika, mis edaspidi kõik tegevuse annab üle strateegiale, tunnistab iseennast pankrotiks ja viib riigi hukatusse. Ka sel alal peab manööverima. Nii sise- kui välispoliitika aladel ei tohi jätta aktiivsust, sest raskused nendel aladel aina kasvavad. Siin tekivad peale selle nii-öelda uued harud. Üks nendest on okupatsioonipoliitika. See on teatud sisepoliitika jätk, mis nõuab ettevaatlikku käsitlemist. Pole kahtlust, et okupatsioonipoliitika peab sidemes ja kokkukõlas olema selle agitatsiooniga, mis peetakse vaenlase selja taga. Ei või liiga pingutada rahvast rekvisitsioonide ja teiste liiga karmide abinõudega; see annab materjali ainult partisanisalkade organiseerimiseks meie selja taga. Tõsist tähelepanu väärib ka sõjapõgenejate küsimus, mis alul peab olema ette nähtud ja kus tuleb läbi viia oma kindel poliitika. Suured sõjapõgenejate massid võivad raskendada sõjaväe manööverimist ja peamiselt tekitavad igasuguseid epideemilisi haigusi, mis kõik võivad saada ohtlikuks sõjaväele.

Kui tulevikusõjas klassidevaheline vaen suureks õhutatakse, toob see enesega kaasa veel suurema sõjapõgenejate hulga, kodanlikku elementi ühel ja kommunistlikku teisel pool. Ka materjalide evakuatsioon nõuab kindlat poliitikat.

Välispoliitika alal võib muudatusi tulla. Sõjakäigu kohaselt võib tarvidus tekkida sõja eesmärki muuta ühes või teises suunas. Ei ole võimalik üldse nendesse küsimustesse tungida, sest see viiks

meid hoopis kõrvale meie ainest, kuid üks on kindel, et poliitika peab alati andma kindlad direktiivid strateegiale ja et viimane peab alatasa orienteerima poliitikat oma otsuste ja ka resultaaside üle. Sõda ei peeta nii-öelda õhuta ruumis. Juba Clausewitz kriipsutas eriti alla, et arvamus, nagu oleks sõda mingisugune vaba võitlus kahe sõjaväe vahel, on täiesti ekslik. Väga kujuka pildi selle üle, kuivõrd mõjub poliitika strateegiale, annab meile Joffre'i ja Frenchi tegevus 1914. a. pärast piirilahinguid. Viimane oli oma taandumisega alati kaks päeva-rännakut Joffre'ist ees: ta teotses ainult puhtsõjalistel motiividel lahutada ennast võimalikult sügavalt vaenlasest, kuna Joffre'ile andis poliitika kindla direktiivi - Pariis ei tohi langeda!

Tihe side välispoliitika ja strateegia vahel on vajalik ka sellepärast, et harilikult strateegia ei suuda ainult sõjaväeliste abinõudega võitlust lõpuni viia. Seda ei suutnud isegi teha Napoleon, keda ometi peab lugema purustamisstrateegia "suurimaks vaimuks". Ka tema pidi poliitiliste võtete abil rahu otsima - andis Venedigi Austriale tagasi (1797. a.), organiseeris Austriale meeldiva "Rheinbundi" (1800. a.), otsis Aleksander I sõprust (1807. a.) pärast Friedlandi lahingut jne. Sama teed sammus ka Bismark. Kuid siin peab poliitika hoolega selle järele valvama, et õiget suunda tabada. Bethmann-Hollvegi eksisammud peavad alati hoiatuseks silmade ees seisma.

Kui tahame iseloomustada häid poliitikuid, siis võib Bismarki kõrvale seada Cambetta, Cavour'i, Metternichi, Clemenceau'd ja teisi. Ka viimane oli tugev ja viis kõigile vaatamata Maailmasõja õnnelikule lõpule.

Igal pool oleme näinud, et poliitika etendab suurt osa sõja läbiviimises ja on kerkinud küsimus, mis on saanud aksioomiks: ülemjuhataja on mees, kes viib läbi operatsioonid, kuid sõda juhib poliitikamees. Kuidas neid asju liita? Siin teotsevad kaks inimest, kes peavad ühte sulama. Kuidas organiseerida seda asja, et poliitikamees ja sõjamees ei kutsuks välja konflikte, et nad töötaksid kui kaks pead ühe hingega. Raske on siin kirjandusest välja tuua midagi objektiivset, kõik kirjanduslikud tööd on teatava tagamõttega.

Umbes üks aasta tagasi ilmus tuntud sõjakirjaniku Bourget' sulest töö "Gouvernement et Commendement", mis väga objektiivselt ja huvitavalt seda probleemi uurib.

Tema arvamuse järele sõjapidamise (ärge segage operatsioonide juhtimisega) küsimustes peab ülekaal olema riigimehe, poliitika juhi kätes. Muidugi ei tohi tema ennast segada takistavalt puhtsõjalistesse küsimustesse - siin kahte arvamist ei või olla - aga raskus seisab selles, et seda praktiliselt mõnikord raske on realiseerida. Siin ei peitu küsimus ainult isikutes, vaid on ka tarvis leida otstarbekohane organisatsioon.

Bourget' vaatleb nii Saksa kui ka Prantsuse sõjajuhtimise organisatsioone Maailmasõjas. Peab ühinema arvamusel, et Saksa organisatsioon oli puudulik. Nähtavasti oli ta rajatud 1866. a. ja 1870/71. a. sõdade kogemusile. Kuid olukord tol ajal oli hoopis teine, palju lihtsam, vaiksem ja seega polnud põrmugi sarnane Maailmasõja hiiglamõõtudele. Ei olnud enam võimalik ühte isikusse ühendada sõja, välis- ja sisepoliitika juhtimist. Võib olla, arvab Bourget', oleks see olnud jõukohane geeniusel, aga sarnasele eeldusele ei või rajada teatud organisatsiooni.

Saksa organisatsioonis oli ainukeseks otsustajaks keiser ja tema nõuandjaks olid kantsler, sõjaminister, kindral- ja admiralstaabi ülemad, kes kõik olid üheõiguslikud. Sarnastes tingimustes pääsesid keisri juures mõjule tihtilugu hoopis kõrvalised isikud, kabinetide ülemad.

Ludendorf teoreetiliselt nõudis sarnast poliitilist juhtimist, mis oleks terve riigi jõu rakendanud sõjaks, nagu seda tegi Clemenceau, kes ütles, et "mina pean sõda - ja ainult sõda", aga tegelikult haaras Ludendorf poliitilise jõu enda kätte, mis teatavasti viis fiaskoni. Seda võimaldas teha ebaõige organisatsioon. Kuidas sõjajuhtimine Saksamaal teostus, mäletate minu ettekandest kasiinos.

Ka prantslastel tuli mitmeid raskeid kriise läbi teha enne, kui teatud otstarbekohase organisatsioonini välja jõuti. Siis jäi aga juhtimise võim lõpulikult poliitikamehe kätte ja Prantsusmaal pole ükski kabinet olnud sunnitud lahkuma sõjaväe juhatuse nõudmisel. Vaatleme lähemalt selle probleemi evolutsiooni.

Sõja alguses oli juhtimine kõvasti valitsuse käes, kes tegi korralduse, et sõjaväed peavad peatuma 10 km piirist eemal. Sellega taheti näidata, et mobilisatsioon ei tähenda veel sõda ja et

alles pärast sõja kuulutamist antakse sõjaväe juhatusele vaba käsi. Meie teame tänapäev, et sellel 10 km ribal oli veel teine, diplomaatiline tähtsus.

Vastandina sellele näeme sakslaste juures, et seal raskuspunkt on sõjaväejuhtide käes ja poliitika on pandud kammitsasse: plaani järgi peab pealetung algama läänes ja suunduma läbi Belgia. Kui nüüd ehk viimasel silmapilgul oleks tekkinud võimalus, et Prantsusmaa neutraalseks jääb ja sõda ainult Venemaaga algab, siis poleks võimalik olnud seda aktsepteerida, sest sõjaväe võimud ei saanud vägede koondamist muuta. On muidugi õige, et Bourget' sellest nüüd nii võib kirjutada, peab aga kahtlema selles, et Prantsusmaa oleks kunagi neutraalseks jäänud ja sellepärast ei võist Saksa sõjaväejuhtidele teha etteheiteid poliitika vangistamise pärast.

Sõja esimesel perioodil Joffre, saksa eeskuju järele, püüdis kõike võimu enda kätte kiskuda. Tema tahtis ainult riigi presidendile alluda ja aru anda ja kui valitsus katsus vahele astuda, siis ähvardas tema oma kohalt lahkuda. "Marne võitjat" ei saanud valitsus nii lihtsalt lasta ära minna. Meie teame, et Joffre'i võim oli tegelikult ka väga suur. Tema teeb 2. septembril 1914. a. korralduse presidendi ja valitsuse lahkumiseks Pariisist. See oli suur poliitilise tähtsusega samm ja seda täidetakse. Teiselt poolt teame aga, et valitsus segab ennast ka puhtsõjalistesse küsimustesse: 25. augustil "käsib" valitsus saata kolm korpust Pariisi kaitseks.

Edaspidi valitsus saab ülevõimu enda kätte. Tekivad uued sõjateatrid Dardanellides, Saloniki all, mis kaasa toovad tähtsaid poliitilisi küsimusi. Teiselt poolt sõjaväe juhatuse kaotab osa oma autoriteedist ebaedu tõttu rindel 1915. aasta jooksul. Aga Joffre ei anna alla, tema nõuab enda määramist ülemjuhatajaks ka teisel sõjateatril ja see nõudmine täidetakse lõppude lõpuks 2. detsembril 1915. a. Tema on täielik peremees. Kuid 1916. a. sügisel on tunda suurt vastuaktsiooni valitsuselt ülemjuhataja vastu. Ebaedu Somme'i, Verdun, katastroof Rumeenias annavad valitsusele juhuse küsimuse juurde tulla ja otsida teid vahekordade reguleerimiseks. Luuakse "sõjakabinet", kuhu kuuluvad president, peaminister, rahaminister, sõja- ja mereministrid ja varustusminister. Nõuandjaks operatiivsetes asjades on Joffre ülemjuhataja tiitliga. Rinnete määratakse teised ülemjuhatajad. Tekivad uued lahkarvamised, hõõrumised. Joffre pole sugugi rahul määratud rinnete ülemjuhatajatega. Lõpuks võidab valitsus. Joffre ülendatakse marssaliks ja detsembri lõpul lahkub oma kohalt.

Nüüd oleks olnud aeg määrata "sõjakabineti" nõuandjaks teine vastav kindral ja asi oleks ehk olnud korras. Juhtumise kombel oli tol ajal võimul Briand'i kabinet, kus sõjaministriks oli kindral Lvantev, kes ise tahtis ka operatiivjuht olla. Alles 1917. a. Nivelles'i katastroof parandab asja. Luuakse lõplikult kindel organisatsioon, kus on olemas üks operatiivasjatundja valitsuse juures. Selleks saab Foch ja ülemjuhatajaks määratakse Petain. See organisatsioon jäi püsima pikemat aega. Kuid üks konks oli ka siin olemas. Valitsus olenes parlamendist ja sellest tekkisid teatud hõõrumised sõjaväe juhatuse liikmete vahel. Parlamendi liikmed sõitsid sagedasti rindele, et ise jälgida sündmuste käiku ja teha tähelepanekuid. Seal muidugi kohati tuttavaid, kõneldi akuutsete päevaküsimuste üle ja kuna nad polnud asjatundjad, siis pidid pahatihti neil tekkima teised arusaamised kui sõjaväe juhatusel. Parlamendis ja oma parteis oli säärestel meestel aga suur mõju, nad võisid ka valitsust mõjutada ja siit tekkisid hõõrumised sõjaväevõimudega.

Kokku võttes tuleb Bourget' arvamusel, et on tarvilik, et poliitika juht omaks ka teatud sõjaväelisi teadmisi, siis ainult võib juhtimise organisatsioon kõrgesti teosteda. Muidugi ei tohi nad muutuda nn. "tsiviilstrateegideks", mis on kõige kardetavam juhi tüüp. Peab kõige kindlamalt nõudma, et sellises "sõjakabinetis" oleks tugev professionaalne sõjaväelane.

Tuntud saksa sõjakirjanik kindral v. Kuhl ühes artiklis "Politik und Kriegsführung" püüab selgitada, missugune oleks pidanud õige saksa organisatsioon olema. Tema leiab, et organisatsioon üksi veel ei aita, vaid peavad olema ka vastavad isikud, muidu ei anna ka parim organisatsioon midagi.

1870/71. a. sõjas säärased hiigelkujud kui poliitikamees Bismark ja kindralstaabi ülem Moltke hoidsid üksteist tasakaalus, kuigi nende vahel oli ka küllalt raskeid konflikte ja kuningas pidi nii mõnigi kord vahele segama. Kuhl tuletab meelde, et kuigi Bismarkil oli palju arusaamist sõjalistest asjadest ja poliitikas ta seisis kõrgel üle teiste, siiski ka temal olid mõnikord ebaõiged vaated: nii Bismark tahtis pärast Sedani lahingut seisma jääda ja mitte Pariisi peale minna. Pole praegu kahtlust, et see oleks olnud vale samm. Mõnikord peab otsustava sõna ütleva sõjamees.

Võib olla oleks ehk otstarbekohasem olnud, kui Saksa juhatus oleks olnud organiseeritud järgmiselt: keiser, kantsler, ministrid ja kindralstaabi ülem asuvad Berliinis ja siit juhivad sõda üldjoontes. Igal rindel - idas ja läänes - on aga omaette ülemjuhatajad. Pole kahtlust, et ka siis oleks hõõrumisi olnud ja isikute küsimus oleks ka siin olnud tähtsamaks momendiks.

Riigijuht ja sõjaline juht

Kindral Feeser oma töös "Staatsmann und Feldherr" avaldab terve rea huvitavaid näiteid ja mõtteid, mis näitavad, kui raske on kokkukõlastada poliitikat ja strateegiat.

1915. a. kevadel keskriiges oli suuri lahkarvamusi operatsioonide ettevalmistamisel (Ludendorf, Hötendorf, Falkenhayn, Hindenburg). Siin oleks tulnud üles tõsta Serbia likvideerimisküsimus pealetungide asemel teistel rinnetel puhtpoliitilisel kaalutlusil uute vastaste juurdevoolu katkestamiseks. Strateegide soov oli hävitada tugevaim, siis nõrgad likvideeruvad iseenesest. Serbia likvideerimine oleks vahest sundinud Itaalia, Rumeenia ja Kreeka erapooletuks jääma. Strateegide soovid suruti läbi ja sellele järgnesid eduta pealetungid läänes ja idas ning Itaalia, Rumeenia sõtta astumine liitlaste poole.

Sellest näeme, et keskriigel polnud poliitikut, kes oleks kindlalt ja sirgjoonelisel oma tahte läbi viinud ja esijärjekorras nõudnud ülalnimetatud poliitilisel põhjusil Serbia likvideerimist.

Teine näide Maailmasõjast. Saksa sõjaväes valitses rindel meeolu ja võidutahe. See hakkas sõja lõpu poole Saksa tagalas juba langema. Isegi ülemjuhatause staabis oli see küsimus kaalumisel, kus leiti, et selles võib seisneda fiasko algus. Saksa poliitikud ei teinud midagi sisemaa meeolude positiviseerimiseks; siin oleksid sõjaväejuhid pidanud panema oma sõna ja tahte maksma, viies rindel oleva kindla meeolu käärivasse tagalasse.

Itaalia-Abessiinia sõja kohta on Mussolini öelnud, et sõda tuli pidada sõjalisel, poliitilisel ja majanduslikul rindel. Siis võib öelda, et sõjaliselt võitis sõja marssal Badoglio, poliitiliselt Mussolini, majanduslikult fašismi distsipliin ja vaim.

Raskeim võitlus toimus poliitilisel rindel ja seepärast strateegia pidi alistuma poliitikale.

Kindral Bono, soovides operatsiooni täpset ettevalmistust, pidi alustama üldist pealetungi 5. okt. Kuid 29. 09. saabus Mussolini telegramm: "Käsin alustada pealetungi 03.10 varahommikul." Seega tuli kõik ümber korraldada, et Duce käsku täita. Bono pealetungil oli edu. Kiire edasilükkumine polnud võimalik. Tuli korraldada tagala, ehitada teid jne.

Seal saabus Mussolini uus telegramm, milles kästi lühikese ajajooksul viia ülemjuhatause staap vastase territooriumile.

Sellest näeme, et poliitik segas vahele piasjasjus operatsioonide teostamisel, mida poleks tohtinud teha. Nähtavasti mängis siin oma osa Itaalia prestiiži küsimus.

Samuti pealetung Makallele, mis pidi algama 10. nov., määrati Mussolini poolt täpselt kindlaks 5. nov. peale. "Käsen Sulle, võttes arvesse poliitilist olukorda, alustada pealetungi Makallele 3. nov." Nii see toimuski. Kuid selline vahelesegamine operatsioonidesse ei oleks tohtinud sündida. Tagajärg on see, et itaallaste vasak tiib tungis kaugele ette ja sattus raskusisse abessiinlaste tõhusa vastupanu tõttu. Bono laseb vasaku tiiva vägedel peatuda, et üldist strateegilist seisukorda parandada. Sellele järgneb Mussolini jahe ja täpne pealetungi jätkamise direktiiv, kus öeldakse isegi seda, milliste väeosadega ühes või teises suunas peale tungida, mida Bono arvates pole võimalik kohe täita. Bono saadab Mussolinile seisukorda valgustava telegrammi, milles näitab selgesti, et edasimineku on riskantne.

Ajalugu ei tunne teist sellist näidet, kus poliitikamees niimoodi segab end strateegiasse. Kolm päeva hiljem kutsutakse Bono ülemjuhataja kohalt ära, kelle asemele määrati Badoglio. Badoglio ettekanded näitavad samuti seisukorra tõsidust ja õigustavad Bono tegevust. Kuid Badogliole Mussolini ei kirjuta midagi ette. Talle ei saabu ühtegi telegrammi. Miks? Vastust sellele on raske leida. Nähtavasti Mussolini suhtumine nimetatud kindralitesse oli tingitud sellest, et oli tegemist kahe erineva isikuga.

Mussolini tundis instinktiivselt, et ühele võib ettekirjutusi teha, teisele mitte. Ühele võib käskte anda, teisele mitte.

Sellest kõigest näeme, et vahekord poliitika ja strateegia vahel on väga komplitseeritud. Strateeg peab omama poliitikamehe häid omadusi ja poliitikamees peaks tundma sõjapidamist sel määral, et nende küsimuste õige lahendamine ei tekitaks raskusi tulevikusõjas, milline isegi võib kujuneda väga keeruliseks koalitsioonide tõttu.

Koalitsioonisõda

"Koalitsioonide juures ei saa vaadata tegevust, mis sõjaliselt oleks kõige soovitam ja kasulik, vaid mis antud momendil on kasulik mõlemale poolele. Oleks täiesti otstarbetu millegi muu tegevusele loota, sest seda ei sünni kunagi." (Moltke).

Sellest järgneki, et koalitsioonides iga üksik riik peab suuremalt jaolt oma sõda ja ei peeta ühist sõda kaugete ühiste üldsõjameeskondade saavutamiseks. Koalitsioonisõjas osutub tähtsaimaks õigete sõjameeskondade ülesseadmine, milliste saavutamiseks kõik koalitsiooni liikmed peavad kogu jõuga kaasa aitama. Seejuures tuleb kaaluda, et ülesseatud eesmärk oleks tähtsaim ka üldsõja seisukohalt, mitte aga tähtsaim tugevama koalitsiooni liikme vaatekohast. Seda võib juhtuda siiski, et tugevam püüab teisi koalitsiooni liikmeid suruda oma vaate-valdkonda.

Seda olene näinud Maailmasõjas küllalt selgesti, peamiselt idarindel, kus koostöö Saksa ja Austria vahel ei olnud harmooniline.

Tulevikusõjad on koalitsioonisõjad ja muutuvad väga keerulisiks tehnika maksimaalse rakendamise tõttu nii sõjapoliitiliselt kui operatiivselt. See asjaolu nõuab käskivalt juba rahuajal, et ettevalmistusi alustatakse varakult ja et seatakse üles ühised õiged üldeesmärgid. Lihtsam lahendus oleks, kui suudetakse luua ühine ülemjuhatus. See on võimalik, kuid tegelik elu näitab, et sellega tuleb ette suuri raskusi nii poliitiliselt kui sõjaliselt. Ainult suured kaugelenägelikud ja tugevad poliitilised juhid suudavad nendest raskustest üle saada (Clemenceau, Lloyd George).

Nimetatud küsimuse põhjalikumaks uurimiseks on ilmunud huvitav ja õpisterikas kindral Wetzelli töö: "Der Bündniskrieg", millest ka käesolevad mõtted on võetud.

Ülemjuhataja

Iga sõjaväe eesotsas peab seisma sõja korral ülemjuhataja. Tema nimetatakse kõrgeima võimu poolt riigis ja ta omab suuri volitusi. Ülemjuhataja ülesandeks on hävitada vaenuline sõjavägi, kes ehk arurikkam ja tugevam oma sõjaväest ja kelle kohta pole teada, kus ta on ja mis ta kavatseb. On selge, et säärase ülesande lahendamine on jõukohane ainult üksikutele. Schlieffen kirjutab selle kohta oma "Der Feldherris": "Riigipea, nimetades ülemjuhataja, loodab, et tal nüüd on väejuht olemas. Kuid tihti võib ta varsti näha, et on eksinud. Väejuhiks ei saa nimetamise läbi, vaid selleks peab olema saatuse poolt ette määratud. Päevitanud lambakarjus Taavet, kes peab vilistlasi lööma, salvitakse Sauli poolt väejuhiks. Hannibal seisab üheksa-aastase poisikesena Paali altari ees, tõtades igaveseks ajaks vaenu Rooma vastu, ja pühitsetakse väejuhiks. Napoleoni juurde pole küll keegi ülempreester tulnud ega ole ta ka mingisuguse altari ees seisnud, aga ka selles väikeses korsiklas oli ta lapsepõlves juba see "feu sacre" näha, mis pärast kõrgele lõkkele löi."

On selge, et igasugune tegevus, kus tuleb väljendada virtuositeeti, võib sündida ainult teatud mõistuse- ja hingeomaduste juures. Sarnase hinge- ja mõistuseomadusi, mis väejuhile tarvis, on Clausewitz nimetanud "sõjaliseks geniuseks". Pidades silmas sõjaatmosfääri nelja tähtsat elementi, nimelt ohtu, füüsilist raskust, teadmatust ja juhuslikkust, arwab ta, et on tarvis omada suurt jõudu, et sarnases olukorras eduga toimida, ja see jõud peab väljenduma energias, vastupidavuses, visaduses ja kindlas iseloomus. Suurt osa mängib väejuhi omaduste hulgas ka see, mida prantslased nimetavad "bon sens". Juba Napoleon tähendas: "Sõda on kaunis lihtis kunst, kuid ta nõuab "bon sensi". Mis on see "bon sens"? Selle all tuleb mõista võimet hästi eraldada õiget vales ja tähtsat mittetähtsast. Pole kahtlust, et kõiki neid omadusi võib arendada, ja oleks täiesti vale, kui tulev väejuht jääks lootma ainult selle "kaasavara" peale, mis loodus talle on kaasa andnud. Püsiva, tõsise töö läbi peab ta ennast oma kõrgele kutsele ette valmistama, peab oma vaimu ja mõistuse jõud kristalliseerima. Aleksander Suur harjutas ennast igasugustes

relvamängudes, kuid õppis ka Aristotelese juures. Caesar oli filosoof, kõnemees ja ajaloolane. Gustav Adolf kõneles seitset keelt. Friedrich Suur tundis kõiki teaduse harusid, v.a õigekirjutus ja saksa keel, nagu kirjutab Schlieffen. Napoleon oli matemaatik ja vanemal Moltkel puudus ainult professori aunimi.

Väejuhilt ei nõuta aga ainult, et ta viiks oma sõjaväe võidule, vaid ta peab sellest sõjaväe looma, varustama ja välja õpetama. Selles mõttes tuleb vist ka tõlgitseda Napoleoni sõnu: "Inimesed ei ole midagi, ainult mees on - kõik." Need olid Napoleoni grenaderid, kes võtsid Moskva, ja Friedrichi "vahiparaad" ründas Leutheni. Armeed vananevad ja surevad nagu nende juhidki. See ei olnud mitte Napoleoni armee, kes hukkus Sedani juures, ega olnud see ka Friedrichi sõjavägi, keda Braunschweigi hertsog viis Jena alla.

Kuid, et sõda viia õnnelikule lõpule, on tarvis juhil peale sõjaväe veel omada laialdast silmaringi poliitikas, sest sõda ja poliitika on eraldamatud ning väejuht peab ühtlasi ka olema riigimees.

Karl XII ei saa just selle tõttu nimetada geeniuuseks, et ta ei osanud oma sõjalisi võite paaritada riigi tarkusega; seda ei mõistnud teha Heinrich IV. Napoleon valdas seda kunsti palju laiemas ulatuses ja mitte selle omaduse puudusega ei saa seletada tema lõpulikku langemist.

Kui sellest vaatepunktist välja minna, et väejuht peab ka riigimees olema, siis peame tunnustama, et teoreetiliselt võetud monarhistlik riigikord pakub selleks kõige rohkem väljavaateid, et otstarbekohast sõjaväe juhtimist omandada.

Kui meie ajalukku tagasi vaatame, siis leiame, et suurem arv kuulsaid väejuhte olidki kuningad, nagu Aleksander, Karl Suur, Gustav Adolf, Karl XII, Friedrich Suur. Cromwell ja Napoleon tegid endid kuningateks. Ei ole kahtlust, et ka Caesar ja Vallenstein oleksid sinna välja jõudnud, kui mitte vägivaldne surm ei oleks nende tegevust enneaegselt lõpetanud. Hannibal ei olnud kuningas ega saanud ka selleks. Selle puuduse tagajärjel on kuulus Kartaago väejuht ka otsa saanud.

Mitte alati aga ei saa riigipea sõjaväe juhtimist enda peale võita ja on tarvis leida selleks teine mees. See teine mees peab võitma. Ja kui ta liiga tihti võidab, siis ei meeldi sarnane asjaolu mitte alati kõrgematele võimukandjatele. See on nii monarhiates kui ka vabariikides, nagu seda ilmestas ka möödunud Maailmasõda, eriti Prantsusmaal. See asjaolu viib sõjaväe juhtimise sinna välja, et kõrgemad võimukandjad hakkavad ennast üksikutesse operatsioonidesse segama. Igal ülemjuhatajal peab aga küllalt meelegindlust olema, et sellistele nähtustele vastu astuda. On selge, et ei või nõuda universaalteadmisi ühelt inimeselt, ja selle tõttu peab ka ülemjuhatajal nõuandjaid olema. Üks kuulsatest prantsuse kindralitest on mitu korda avalikult tähendanud, et tema arvamise järele "ei olegi tarvis, et juhil oleks oma ideed; on küllalt sellest, kui tal annet on õieti hinnata neid, mis temale alluvate poolt ette pannakse." See paistab nüüd küll paradoksina. On muidugi parem, kui juhil on oma idee, kuid nagu öeldud, ei või nõuda ülemjuhatajalt seda, mis käib inimesele üle jõu. Tuleb arvata, et kõige suurem kunst seisnebki selles, et osata valida oma ideede ja oma alluvate ideede seast seda, mis kõige otstarbekohasem. Väejuht peab kaugele ette nägema, mis resultaati ta võib teisest ettevõttest oodata. Ta peab nägema, mis tuleb ja peab tulema.

Kuid kõigile ülesloetud omadustele ja elementidele peab veel kaks elementi juurde lisama, missuguseid ei saa aga kahjuks kuidagi mõõta, missuguseid pole võimalik omandada või arendada ja mis ilmsiks tulevad ainult suure võitluse tunnil, kuid milleta kaotavad kõik teised oma tähtsuse. Need kaks elementi on lahinguõnn ja usk iseenesesse.

Oleks veel huvitav võrrelda Maailmasõja suurimaid väejuhte: Fochi, Ludendorfi ja Conrad von Hötendorfi, mõõta neid ühesuguse mõõdupuuga ja klassifitseerida. On selge, et keegi ei julge ega võigi veel kategooriliste otsustega esineda, kuid literatuuris leiame siiski teatud arvamisi, nende vahel mõned vägagi huvitavad.

Need austuseavaldused, mis pärast marssal Fochi surma tema põrmule osaks said, määravad teda Maailmasõja suurimaks väejuhiks. Tema sarkofaag paigutati kõrvuti Napoleoni omaga, et näidata, et Foch oli sama suur väejuht kui suur sõdurite keiser Napoleon. Sellepärast tekibki huvitav küsimus, kas Foch tõesti oli suurim väejuht Maailmasõjas? Jah, tema oli selleks, selles mõttes, et tema juhtimise all liitriigid võitsid sõja; tema oli see, kes parimale sõjaväele maailmas

- Saksa sõjaväele - dikteris rahutingimused. Kõik see on resultaat, mis teda tõstab kõrgele teiste juhtide seast.

Kui aga vaadata tema juhtimise tegevusele abstraktselt ja ka üksikasjalikult, siis tuleks tahtmata meelde Virgiliuse sõnad: "Kes oli õnnelikum kui mina?" Ta oli väejuht, kelle kõrvalt õnnelumalanna kunagi ei lahkunud, isegi siis mitte, kui ta lahinguväljal sai lüüa.

Rahua ajal oli Foch selleks tõukejõuks Prantsuse sõjaväes, kes teda pealetungivaimus kasvatas ja edasi viis. See on resultaat, mis üksi juba sõja puhuks lubab hellitada lootusi.

Kuid esimesed konkreetset tulemused lahinguväljal Morhange juures ja 9. armee juhina Marne'i lahingus on kaunis tumedad. Morhange juures oli temal täieline võimalus Saksa 6. armeed Nancy ees seisma panna ja 9. septembril päästis teda raskest katastroofist see, mida prantslased ise nimetavad "miracle de la Marne" - sakslaste ootamata taandumine. Edaspidi näeme meie Fochi juures palju suure väejuhi omadusi: vankumata optimism kõige raskemates olukordades. Pealetungirõõm ja lõpmatu energia. See oli tema, kes mitu ja mitu korda kõhklevale ja vankuvale Inglise armeele elu sisse puhus, aga usk temasse oli Prantsuse sõjaväes juba kadumas. Ja sel hetkel, kui 2. märtsil Doullans'is äärmiselt kriitilises olukorras ta määratakse liitriikide vägede ülemjuhatajaks, olid paljud väga skeptilised. Tema esimene tegu generalissimusena polnud kroonitud eduga. Sakslased algasid märtsi kuul pealetungi Amiens'i suunas, aprillis jätkasid seda Calais' peale. Foch oli veendunud, et surve saab sinnapoole edasi kestma ja kõik tema varud olid koondatud Amiens'i ümbrusesse. Ja kohe selle järele langeb Ludendorfi löök Chemin des Dames'i peale, kus liitlastel midagi ei ole. Teist korda lähevad sakslased üle Marne'i, teist korda on Pariis käega katsutavas kauguses ja jällegi naeratab õnnelumalanna oma lemmikule. Sakslastel puudusid kohapeal viimased tarvilikud reservid.

Fochi õnneks on suuremad vasttulinud Ameerika väeosad käepärast, nendega topitakse tekkinud auk kinni ja Pariis on päästetud. Amiens'i juurde koondatud reservid võimaldasid juba 17. juulil anda tugevat lööki sakslaste sissemurde tiiva vastu. Algas kauaoodatud liitlaste pealetung. Esialgu ta arenes aeglaselt, kuid see oli ikkagi positiivne resultaat Fochile ta tõi marssali tiitli.

Nüüd oli aeg kätte jõudnud, et alust panna oma "meistertööle". Foch tundis küllalt sakslaste tõelist seisukorda. Tema teadis, et nad on viimase jõupingutuseni välja jõudnud ja et nende varud on otsas. Ta enese käsutada olid aga suured, värsked sõjaväed, mis iga päevaga, kosusid ja peale selle veel äärmiselt võimas sõjamaterjal. Kuid tema nüüd ei asunud mitte nende ideede teostamisele, millest tema oma kirjatöodes omal ajal kirjutanud, kuid väga targasti baseerus ta ainult masside ülekaalule ja kasutas ainult purustamise strateegiat. Alalise pealesurumisega üle terve rinde, määrates kontsentrilised löögid, tahtis tema saavutada Saksa sõjaväe lõplikku kokku varisemist ja laialijooksmist ja sellega võtta neilt võimalust korralikult taanduda uutele ettevalmistatud positsioonidele. Septembri lõpul oleks Fochil olnud küllalt jõudu, et ette võtta mõnda suurt strateegilist manöövrit kas või Verduni alt löök Namuri suunas ja sellega välja jõuda Saksa sõjaväe selja taha. Suur osa Saksa sõjaväest oleks vist siis pidanud kapituleeruma. Säärane resultaat peaks igat väejuhti meelitama. Foch ei julgenud aga seda teha, kartes liiga suurt riisikot. Umbes säärane suur löök oli küll teatavaks tehtud novembrikuu lõpu peale, kuid veel küsitav, mis ulatuses teda oleks võinud teostada, sest prantsuse autoriteedid (Duffour) tunnistasid ise, et juba 11. novembril oli äärmiselt raske kõige hädapärasemat varustust sõjaväele järele vedada, niivõrd olid kõik teed purustatud. Ja pealegi alustades 11. novembril läbirääkimisi, laskis Foch ise sarnase võimaluse käest libiseda. Liitriigid olid temale ülesandeks teinud hävitada Saksa sõjavägi. Seda ülesannet pole ta täitnud täies ulatuses. Saksa sõjavägi läks enam-vähem korras üle Reini ja sellel asjaolul on Saksa riigi edaspidisele poliitikale olnud suur mõju.

Foch rahuldus saavutatud resultatidega ega otsinud suuremat sõjaväelist võitu.

Mida kujutas enesest Ludendorff? Faktid on näidanud, et see mees oli tõesti silmapaistev väejuht, erksa vaimuga, väga mitmekülgne ja äärmiselt energiline. Tema vaim on sünnitanud ja tema tahtjõud on läbi viinud palju hiilgavaid lahinguid, missugused ka tulevikus loetakse eeskujulisiks. Tema ei tundnud kartust ootamatuse eest ja oli mees, kes tarbe korral julges kõike kaalule panna. Kuid kõigele sellele vaatamata jäid tema võidud ainult taktikalistesse raamidesse ja ei kasvanud välja suureks strateegiliseks võiduks. Isegi Tannenbergi lahing, mis ometi oli välja kujunenud klassikaliseks hävitamise lahinguks, ei andnud suuremat strateegilist resultaati.

Ludendorf luges oma järgmiseks ülesandeks likvideerida Rennenkampfi. See läks aga ainult osaliselt korda, aga peaasi, need võidud ei andnud mingisugust kergendust Austria armeedele, kes ometi võitlesid venelaste peamassidega ja sellega ei olnud ka mingisugust positiivset strateegilist resultaati üldiselt idarindel. Jälle peab omale tõsiselt üles seadma küsimuse, kas poleks olnud õigem kohe peale Tannenbergi kõikide jõududega, mis käsutada olid, anda hoop üle Narevi Sedletsi peale, nagu seda Conrad von Hötendorfoli ette pannud. Ei ole vist kahtlust, et siis Lublini ja Lembergi (Lvov) lahingud hoopis teiseks oleksid välja kujunenud ja sellega ka positiivset strateegilist resultaati oleksid saavutanud idarindel. Kartus Rennenkampfi eest ei võinud olla mõõduandev, kui tema juba siis, kui Samsonov täie jõuga edasi rühkis, ettevaatlikult ja kartlikult väikeste sammudega edasi läks ja pea igal pool minimaalsete Saksa jõududega kinni peeti, siis on vähe tõenäoline, et Rennenkampf pärast Samsonovi hävitamist isoleeritult ja lahtise vasaku tiivaga kuskile kaugele Saksamaale sisse tungida oleks julgenud.

Ka 1918. a. kevadised pealetungid näitasid Ludendorfi kui suurt väejuhti. Löökide suunad, pealetungi meetodid jne., kõik need asjad olid väga hästi korraldatud ja siiski olid resultaatid ainult taktikalised võidud. Strateegiline edu jäi tulemata, sest puudusid küllaldased reservid. Nende pealetungide peamiseks eesmärgiks pidi olema välja jõuda positsioonisõja tingimustest lahtisele väljale ja siin täielikult näidata Saksa sõjaväe üleolekut liikuva sõja pidamises. Kui endale esitada küsimus: kas poleks võimalik olnud ennast vabastada positsioonisõja tingimustest mitte edasitungimisega - milleks, nagu elu näitas, sakslastel mitte küllalt jõudu käepärast polnud - aga püüda kaevikute rägastikust välja jõuda suurema taandumismanöövri abil ja siis üle minna vastupealetungile. Kuidas asi ka ei oleks, Ludendorfis oli kehastatud Saksa sõjaväe äärmiselt tugev tahtejõud, moraalne tugevus ja sügav professionaalne oskus. Ühel tegevuspõllul on Ludendorf alati teotsenud ebaeduga. See tegevuspõld on poliitika ja väejuht peab siin oskama manööverdada veelgi paremini kui lahinguväljal. Kaasaja sõdades mõjustab poliitika väga laialdaselt sõjaväe juhatuse otsuseid, neid peab osavasti kokkukõlastama ja selleks peabki sõjaväe juht olema ka tugev poliitikamees. Ludendorfil aga polnud selleks mingisugust andi. Võib arvata, et Ludendorf häda sunnil suurt, iseseisvat poliitikat hakkas ajama, sest need, kellel see küsimus esimeses järjekorras lasus, olid täiesti passiivsed. Peab aga tunnistama, et Ludendorfi sammud nii valis- kui ka sisepoliitiliselt olid õnnetud ja ta ei osanud sõjaväe juhatuse ja rahva vahel kontakti luua, mis kriitilistel silmapilkudel oli aga kõigiti tarvilik.

Seevastu aga Austria sõjaväe juht Conrad von Hötendorf oli mees, kes omas ka poliitiliste küsimuste alal sügavat arusaamist ja kaugelenägellikust, nõnda nagu seda modem ülemjuhatajale on tarvis. Conrad ei olnud aga õnnejumalanna lemmikuks. Tema kuulus nende väejuhtide hulka, kelle parimad sammud halastamatu saatuse poolt said aheldatud ja kelle tegevusele alati varju heidab ebaõnn.

Conradi vaim leidis kõikides rasketes küsimustes meisterlikud lahendused, mille ette Austria-Ungari keisririik oli seatud. Kuid saatuse ei andnud ta kätte tarvilikke abinõusid nende lahenduste elluviimiseks. Tema strateegiline loomisvõime ei suutnud kõrvaldada olemasoleva sõja instrumendi pahesid. Conradil lasus ülesanne võidelda Venemaa peajõududega. On selge, et lähtudes kitsa koostöö tarvilikkusest, oleks pidanud kõik jõud, mis teotsesid Venemaa vastu, olema tema käsutuses. Meie aga teame, et Saksa kindralstaap säärast mõtet kunagi ei aktsepteerinud, ja Conradil ei jäänud muud üle kui ikka ja ikka jälle esineda ettepanekutega, mis aga harilikult sakslaste poolt jäeti tähele panemata.

Conrad oli tõesti väga suurte väejuhi omadustega mees. Alati liikuv, alati teraselt jälgides olukorra arenemist, haaras tema seda olukorda alati õieti, temal on alati valmis lihtsad ja sellepärast parimad ideed tekkinud olukordade lahendamiseks nii laiaulatuslikes strateegilistes mõtetes kui ka kiireks haaramiseks kohe tarvisminevate korralduste kohta. Meie teame kuidas temal läks korda temale pealesurutud valest jõudude koondamiskavast (Serbia vastu) välja arendada tegevus Vene suurte jõudude vastu. Ta hoidis venelasi kinni palju väiksemate jõududega. Kuid ta jäi üksi, tema sõjavägi purustati ja tema pidi taanduma Sani taha.

On huvitav tõmmata paralleeli taandumiste vahel Marne' ja Sani juures. Marne'i juures taanduvad sõjaväed, kes on arvamuses, et nemad on võitnud taandumist, loetakse ainult ajutiseks manöövriks, sõjavägi on kõvasti alljuhtide kätes, puudub aga ülemjuhatus. See on kaotanud pea

ja laseb alljuhte teotseda oma äranägemise järele. Siin Sani juures sõjavägi on täielikult purustatud, kelle riismed valguvad tagasi täies segaduses. Kohapealne ülemus ei suuda midagi teha, kuid teotseb ülemjuhataja. Tema on see ainukene vaim, kes neile riismetele püüab elu sisse puhuda. Sani taga hakkas Conrad neid löödud osi koondama. Tema oskas neile uut lootust südamesse valada, tema parandas ja kõvendas neid ja varsti näeme, et see purustatud sõjavägi läheb uuesti üle pealetungile. Venelased olid veendunud, et Austria sõjavägi on hävitatud, kuid see oli suur eksitus ja Lomanovo-Lupanov läks venelastele kalliks maksma. Austria sõjavägi oli oma esimese ülesande täitnud: sakslaste seljatagune Prantsuse rinde suhtes oli tema poolt kaitstud, sellele vaatamata, et lubatud ja oodatud sakslaste kaasabi ära jäi.

Conradi ideedest võrsus 1915. aastal Gorlice-Tornovi läbimurre. Tema soovitas soojalt pärast Marne'i ebaedu üle viia raskuspunkt itta ja kasutada soodsaid võimalusi likvideerida Vene sõjavägi. See oli idee, mis edaspidi (1918. a.) teostati, kuid juba palju halvemates tingimustes. Falkenhayn jäi truuks oma kurnamise strateegiale läänerindel.

Ka järgmisel aastal ei leia Conradi ettepanek - likvideerida täielikult Itaalia rinne ja luua sellega omale suured paremused - Falkenhayni toetust ja meie näeme Verduni operatsiooni suuremate tagajärgedeta.

Conrad paistab igas olukorras suure väejuhina, kes tõesti suutis terava pilguga selgitada kõik tarvilikud strateegilised ja poliitilised ettevõtted ja kellel oli ka omadusi neid ettevõtteid viia ellu. Kuid ebaõnn ja puudulikud materiaalsed abinõud moodustasid selle tõesti suure väejuhi traagika. Püüame veel võrrelda, mida pakuvad need kolm tähtsamat väejuhti kui õpetajad tulevaste sõjaväejuhtide generatsioonile.

Foch on kirjutanud oma "Principes de la guerre" ja veel mõned muud huvitavad raamatud, kuid kahjuks pole ta pärast Maailmasõda kirjutanud midagi põhjapanevat. Ludendorf on kirjutanud oma "Mälestused" ja tuntud raamatu "Kriegsführung und Politik", milles tema toob ette motiivid ja seletused tema poolt ette võetud sõjaliste aktsioonide kohta.

Conrad on ammu tuntud oma raamatu "Zum Studium der Taktik" kaudu. Tema mälestused "Aus meiner Dienstzeit" pakuvad palju huvitavat igale sõjaväelasele ja igauks võib sealt leida sügavaid mõtteid kõikide sõjaprobleemide kohta.

Meie teame, et harilik maailm otsustab iga üksiku üle esimeses järjekorras selle järgi, kui palju ühel ehk teisel on väliselt edu olnud. Edu sõjas viis Fochi esimesele kohale ja on paigutanud viimasele kohale Conradi, nii et tekib järjekord: Foch, Ludendorf, Conrad von Hötzendorf.

Võib õigusega oletada, et tulevased ajaloolased kriitilisemalt suhtuvad sellesse küsimusse. Peab arvama, et nemad saavad paremini kui praegu hinnata nende meeste ideid, püüdeid ja kavatsusi ja suudavad teha kindlaks, kellel rohkem oli selget mõistust ja ettenägelikkust ja kes sellega lõi rohkem reaalseid väärtusi, sellele vaatamata, kellel läinud sõjas oli rohkem edu. Siis vist küll Conrad tõstetakse välja sellest varjust, kuhu ebaedu teda praegu on surunud ja siis vist leiame järjekorra: Conrad, Ludendorf, Foch, sest Conradi terav poliitika tundmine, tema selge pilk tulevikku, tema loogika otsustes ja tema äärmiselt lihtsad strateegilised lahendused tõstavad teda kõrgele üle teiste. Need omadused ongi, mis teevad mehest suure väejuhi.

Kui meie lõpuks tahaksime endale teatud portree luua sellest mehest, kes oma omaduste poolest kõige rohkem ülemjuhataja ametile vastab, siis peame kindlasti ühes Clausewitziga tunnistama, et "need on rohkem kaaluvad kui loovad, rohkem haaravad kui segavalt puurivad, rohkem külmad kui tulised pead, kelle kätte sõja korral meie võime usaldada oma vendade ja poegade saatuse ning isamaa julgeoleku ja au.

TÄHTSAMAD ELEMENDID OPERATSIOONIDE JUHTIMISES

Alates täna strateegiliste probleemide praktilise külje käsitlemist ei saa ma mööda minna järgmisest hoiatusest.

Mäletan, kui läinud aastal mõne taktikalise probleemi uurimisel olime sunnitud tähendama, et pole võimalik ta lahendamiseks mingisugust kategoorilist näpunäidet anda, siis tähendati meile, et "mis taktika see on, kui ta ei ütle, mis ja kuidas teha!" Nüüd aga strateegiliste probleemide

juures tuleb meil veel palju rohkem lahtisi vastuseid anda, kui seda taktikas tegime. Pidage meeles, et strateegia pole selline teadus, mis käib kindlate reeglite järele, ta on kunst.

Meie võime ainult uurida sõjaajalugu, konstateerida teatud fakte ja ütelda, et see või teine samm polnud õige. Meie võime ka siia juurde lisada, et "võib olla nii või teisiti oleks selles olukorras pidanud teotsema" ja seegi oletus ei või olla päris kategooriline. Meie võime ainult selgitada rea põhimõtteid, kuid rängasti eksib see, kes ootab strateegialt ka kindlaid näpunäiteid, millal ja kuidas neid põhimõtteid praktikas kasutada. Sellele küsimusele ta vastust ei saa ja see jääb ta enese vaimu ja mõistuse otsustada, kuidas neid ühel või teisel juhtumisel kasutada.

Operatsioonide juhtimine sünnib kindla eesmärgiga. Ta nõuab teatud juhtimismeetodit ja väljendub jõudude ja liikumise kombinatsioonides: võib öelda, et juhtimine seisnebki nende kolme nõude täitmises.

Jõudude ja liikumise kombinatsioon moodustab selle, mida nimetame manöövriks ja millele pühendame edaspidi suurt tähelepanu.

Juhtimismeetod ei lähe lahku meetodist, mis tarvitusel on igal inimese tegevusalal, kus teatud kollektiiv peab alluma ühe isiku tahtele. See seisneb peaausjalikult otsuste võtmises, nende edasiandmises käskude näol ja käskude täitmise kindlustamises.

Eesmärk materialiseeritakse märkide abil, mida tuleb mõista võimalikult laialt. Operatsioonide juhtimine võib anda kestvaid resultate ainult siis, kui eesmärk vastab reaalsele jõule. Märkide valik nõuab õiget silmamõõtu. Ühes eesmärgiga kerkib üles küsimus strateegilisest initsiatiivist ja sellega ühenduses olevad küsimused märkidest ja suundadest.

Strateegiline initsiatiiv. Mida tuleb mõista selle all? Mis tähendab otsida algatust operatsioonides? Missugust tähtsust peab andma sellele asjaolule? Et vastust leida nendele küsimustele, pöördume ajaloo poole.

Juuli- ja augustikuus 1813. a. vaherahu lõpupäevil asus Napoleon oma peajõududega Saksamaal. Samal ajal asetsesid liitlased: Rootsi kroonprints Bernadotte oma sõjaväega Berliini rajoonis, Preisi sõjavägi Blücheriga eesotsas Sileesias ja Austria sõjavägi Schwarzenbergi juhtimisel põhja pool Prahat Böömimaal. Praegu tuleb igapähe iseenesest pähe mõte, et on tarvis kohe alata kontsentrist pealetungi Napoleoni peajõudude vastu. Kuid ajalugu näitab, et asi alati nii lihtsalt ei lähe. Juuli lõpul oli kokku kutsutud sõjanõukogu, kus olid esitatud Bernadotte, Vene kindral Toll, Austria ülemjuhataja Schwarzenberg ja Saksa ülemjuhatus. Rootslased ei taha kuuldagi kontsentristisest pealetungist ja loevad seda valealgatuseks. Nende arvamuse järgi oli tarvis oodata kuni Napoleon ühele armeele hakkas peale tungima. See peab siis taanduma, kuna teised koos peavad siis "opereerima Napoleoni kommunikatsiooni liinide vastu." Teie näete, missuguste ideede peale võivad tulla päris tõsised mehed. Kroonprints Bernadotte oli selle plaaniga väga nõus, sest temal puudus iseäraline huvi purustada Napoleoni ja peamiselt tema tahtis hoida oma sõjaväge tervena, sest kavatses lähemal ajal okupeerida Norrat. Toll ja Saksa kindral Knesebeck rääkisid vastu, nemad olid pidevas kirjavahetuses noorte Saksa kindralstaabi ohvitseridega: Clausewitzi, Grolmanni ja teistega, kes tõendasid, et ainult lahinguga võib saavutada edu. Lõpuks otsustatigi peale tungida. Kuid selle plaani kokkuseadmisel kerkisid jälle üles omapärased vaated.

Schwarzenbergi arvates tema sõjakogemused on selgeks teinud, et tähtsamaks asjaoluks sõjapidamise kunstis on teatavate tähtsate geograafiliste punktide vallutamine ja et lahingusse võib astuda ainult siis, kui on olemas arvuline ülekaal. Pole kahtlust, et sarnast strateegiat oli välja kutsunud Viini poliitika, kes samuti ei tahtnud Napoleoni hävitada, sest siis oleks Preisi- ja Venemaa muutunud liiga tugevaks. Vastavad instruktsioonid selles suhtes olid Schwarzenbergile antud. Schwarzenbergi vaated võidavad. Preisi kuningas annab oma armeele (Blücherile) instruktsiooni olla kaitseisukorras. Blücher kavatses protestiks ülemjuhatus maha panna, aga pärast otsustab saadud instruktsiooni tähele panemata jätta ja algab liikumist Bunzlau peale, kus alates 22. augustist tekib rida lahinguid, mis arenevad vahelduva eduga ja lõpevad 16. oktoobril Leipzigi lahinguga, kus Napoleonil suuri vaevu korda läheb 17. oktoobril pääseda vangistusest.

Meie näeme siin, et strateegiline algatus väljendatakse teatud alljuhi poolt kõikide käskude ja korralduste vastu. Aga see algatus on välja kutsutud olukorrast. Blücher ja eriti tema staabiülem Gneisenau olid veendunud, et kui nüüd algatust mitte väljendada, kui jätta tegevuse vabadus

Napoleonile, siis saavad eraldi seisvad armeed üksikult löödud ajal, mil Napoleon selle tarvilikuks peab ja 1812. a. kaotus saab jällegi korratud. See algatus väljendus selles, et otsustati ainult peale tungida, eks edaspidi näeb, mis tuleb. Sel juhtumisel sarnane initsiatiiv andis hiilgavaid tagajärgi. Kuid kas see alati nõnda on? Pöördume selle küsimuse selgitamiseks Maailmasõja poole.

Nagu teame, sai 1913. a. kinnitatud prantslaste operatsiooniplaan XVII ja tema aluseks oli järgmine otsus: "Toetudes oma parema tiivaga Rheinile, kõige jõuga minna pealetungile sakslaste vastu." See eesmärk nõudis, et prantslaste strateegiline hargnemine pidi rutemini teostuma kui sakslaste oma. Alates 1912. a. oli prantslaste staap seda asja uurinud. Lihtsustades mobilisatsiooni ning täiendades raudteede võrku ja sisseseadet, võis ta loota, et prantslased vähemalt sama ruttu operatsiooniks valmis on kui sakslased. Seejuures polnud muidugi võimalik arvesse võtta seda ettejäudmist sõjaväe mobilisatsiooni alal, mis sakslastel võimalik oli läbi viia diplomaatilise katte all. See võimalus ise pidi prantslasi veelgi rutem sundima oma hargnemist läbi viima. Oli tarvis korraldada soliidne piirikate, et ennast kindlustada üllatuste vastu kriitilisel koondamisperioodil. Samuti oli tarvis koondada võimalikult kiiresti oma jõud piirile, et siis kõik jõud koos pealetungile üle minna. Asi iseenesest paistab olema väga lihtne: on ainult tarvis maksimaalne kiirus vägede koondamises. Oli tarvis kindlaks määrata vägedele väljalaadimisbaas, mis pidi vastama Prantsuse vägede hargnemise rindele ja pidi olema umbes seal tsoonis, kus võis oodata sakslaste sissetungimist. Selleks baasiks valiti Epinal-Mezires' joon. Sel teel valitud baas pidi võimaldama ära kasutada võimalikult suurt arvu raudteid, et sõjaväge maa sisemusest rindele vedada. Et võimalikult kiiresti kohale jõuda, anti iga raudteeliini peale kaks korpus. See asjaolu viis kohe algusest peale kahtlase resultaadini - ühetaoline jõudude jaotus rindel! Seda asja püüti küll teadud mõõdul paralüeerida sellega, et neljas armee hoiti teises järgus ja temale nähti ette mahalaadimiseks kaks varianti: üks põhja pool ja teine lääne pool Verdunist, olenevalt sellest, kas sakslased tulevad läbi Belgia või mitte.

Aga peab tunnistama, et selline armee reservis hoidmine ja siis esimesse liini lükkamine võis sakslastele näpunäiteid anda prantslaste kavatsustest.

Meie teame, et 13. augustil koondamine oli kava kohaselt lõppenud ja 14. augustil prantslased algasid oma parema tiivaga pealetungi. Keskkohast ja vasak tiib jäid kohale, et enne liikumise algust püüda selgitada sakslaste parema tiiva asupaika. Selle selgitamiseks kulus aga 8 päeva, 13.-21. augustini ja siis alles otsustati sakslaste parema tiiva vastu abinõusid tarvitusele võtta, mis rajati Inglise-Belgia koostööle. Samal ajal algas ka tsentrum edasilikumist. Taheti 3. ja 4. armeega sakslaste keskkohast läbi murda Luxemburgi rajoonis ja sellega eraldada Klucki ja Bülovi armeed. Meie teame, et see katse lõppes ebaeduga. Harilikult seletatakse seda ebaedu mitmesuguste taktikaliste vigadega, mis diviisides ja korpustes olid aset leidnud. Pole kahtlust, et selliseid taktikalisi vigu on tehtud palju. Kuid peapõhjus, miks Prantsuse sõjaväe ettevõtte piirilahingutes kokku varises, seisnes selles, et koondamine oli ülepeakaela läbi viidud, sest sooviti kindlustada oma juhatusele strateegiline algatus, mis aga tegelikult tema tegevusvabadust piiras.

Juba 14. augustil sai plaan XVII ümber lükatud: seal oli ette nähtud "kõikide jõududega edasi tungida", edasi tungis aga ainult parem tiib. Teiselt poolt kadus aga väga ruttu see jõudude ülekaal, mis oli prantslastel põhja pool Verduni, sest nad viisid siit jõude oma vasakule tiivale.

Seega siis koondamise kiirus viis plaani XVII lõhkumisele, kuigi ta ometi selle elluviimiseks mõeldud oli. Muidugi ei tohi arvata, et prantslastel kerge oli 1914. a. strateegilise algatuse küsimust lahendada. Selge on, et seda küsimust ei võinud nii lihtsalt võtta kui nemad seda tegid, nähes algatust vaid selles, et "tungi aga esimesena peale". Tuleb arvata, et liiga vähe oli kaalutud sõjateatri küsimust ajas ja ruumis ja selletõttu tuligi, et sakslastel oli ruumis algatus, kuna prantslased olid ainult ajale mõelnud. Et prantslased enne sakslasi Belgia territooriumile tungida ei tahtnud, siis tuleb arvata, et õigem oleks olnud, kui need oleksid endale teatud ooteseisukohad sisse võinud, olles parema tiivaga Epinali rajoonis ning vasakuga loode pool Meziere'i, hoides jõudude maksimumi seal, kus teadmatus kõige suurem, s.o Belgia suunas.

Võtame ühe teise näite. Tuletame enesele meelde sõdijate poolte üldolukorra detsembris 1915. a.

Idarindel on liitlaste asjad halvad. Vene sõjavägi on viis kuud kestnud lahingute tagajärjel raskelt kannatada saanud ja vajab põhjalikku korraldamist. Inglise-Prantsuse ekspeditsioon Dardanellides on kokku varisenud ja jõud sealt üle viidud Solonikisse. Serbia armeest on järgi jäänud ainult riismed. Kõik see on sündinud sellele vaatamata, et Itaalia oli astunud sõtta.

Läänerindel Inglise armee on kasvamas, juba on kohal 40 diviisi. Prantsuse sõjavägi nõuab puhkust ja laskemoona tagavarade täiendamist. Selles olukorras avatakse 5. detsembril Chantilly's liitlaste sõjaväe esindajate konverents Joffre'i eesistumisel, et määrata kindlaks tegevuskava 1916. a. Otsustatakse, et peaesmärgiks on Saksa ja Austria armeede hävitamine, mille peab saavutama:

- 1) üldpealetungiga lääne-, ida- ja Itaalia rindel maksimaalsete jõududega ühel ja samal ajal;
- 2) kohalikkude aktsioonidega, et tekitada kaotusi ja meeoleolu langust vaenlaste leeris. See ülesanne pannakse Inglise, Vene ja Itaalia vägede peale, kellel veel inimressursse küllaldaselt. Peale selle määratakse ära, et kui vaenlane peaks kuskil rindel ise peale tungima, peab igauks teisele abiks tulema kõikide võimalikkude abinõudega. Ühesõnaga püütakse organiseerida midagi ühise rinde taolist.

Kuid konverents ei taha kindlaks määrata tähtpäeva pealetungi algamiseks. Arvatakse, et on tarvis alul selgitada tööstuse resultaate ja vaadata, missugused kliimaatilised tingimused tekivad Venemaal ja Itaalias. Arvatakse, et võiks sündida juunis, juulis. Kuid ei või jääda nõnda kaua passiivseks ja anda algatust operatsioonides vaenlasele.

Joffre arvab, et Inglise armee peab kohalikkude aktsioonidega sundima vaenlast oma varud tööle rakendama. Inglise pole muidugi sarnase asjaga päri. Tekib kirjavahetus, mis veel kestab, kui 21. veebruaril algab sakslaste rünnak Verduni peale.

Falkenhayn sai teada, et oli mingisugune konverents. Ta tahab, maksu mis maksab, algatuse oma kätte kiskuda ja algab tegevust väiksemate jõududega ning raskel aastaajal. Ta valis märgi, mille materiaalne ja moraalne tähtsus prantslastele oli suur. Kuid ta arvab ka, et organiseerides operatsiooni läänes, peab teistel rinnetel olema tagasihoidlik. Seda soovib ta soojalt ka oma kolleegile Conradile.

Meie teame, mis sündis tegelikult. 15. mail algas Austria pealetungi Trentinos. 14. juunil algas Brussilovi pealetung: kahe nädalaga viidi Austria armee äärmiselt kardetavasse seisukorda. 21. juunil algas itaallaste vastupealetung, 1. juulil algas Inglise-Prantsuse vastupealetung Somme'il. Kuidas hinnata neid nähtusi?

Pole kahtlust, et Prantsuse ülemjuhatus eksis, lootes et inglased kohalikkude operatsioonidega suudaksid sakslasi paralüüeerida; psühholoogiline eksitus inglaste suhtes ja eksitus sakslaste kavatsuste kohta. Kuid otsust mitte kulutada Prantsuse sõjaväge väiksemate operatsioonide peale oli õige, sest Prantsuse sõjavägi oli ju koalitsiooni lõõgijõud. Oli tarvis hoida teda strateegilises ooteseisukorras, et õigel ajal täie jõuga üle minna otsustavale tegevusele. Ja peab prantslastele au andma: Verduni kriisi ajal nad ei loobunud Somme'i operatsiooni mõttest ja isegi ettevalmistusest.

See episood näitab selgesti, kui raske on leida õiget momenti strateegilise algatuse väljendamiseks.

Võiksime veel ette tuua rumeenlaste algatust, mis aga jõudude puudusel poolel teel Transilvaanias seisma tuli panna. Samasuguse vea tegi Ludendorf 1916. a. märtsis, tahtes anda otsustava lahingu. Tal oli selleks aga liiga vähe jõudu (192 diviisi 172 vastu). Nii siis näeme, et strateegilise algatuse otsimine sõltub teatud eeltingimustest, mil on kapitaalne tähtsus.

Ainult siis, kui need eeltingimused on selgeks tehtud ja täidetud, võib väejuht õigusega otsida algatust pealetungiks. Kui aga see nõue pole täidetud, on vist õige oma tegevust piirata vaenlase tegevuse tagasitõrjumisega.

Peab tähendama, et see teine tegevus pole sugugi nii kerge, kui seda ehk võiks arvata. Kokkuvõetult peame tunnustama, et on väga raske selgeks teha neid moraalseid ja materiaalseid tingimusi, mis lubavad haarata ja alal hoida oma käes strateegilist initsiatiivi.

Märgid ja suunad. Praegusajal, kus sõda peetakse relvastatud rahvaste vahel, pole tegemist ainult sõjaväelise võitlusega. Sõda peab lõppema täielise rahva mahasurumisega. Seetõttu tuleb

strateegial otsida märke mitte ainult vaenulise sõjaväe likvideerimises, vaid ka vaenulise riigi ja rahva moraalse, poliitilise, majandusliku, sotsiaalse elu hävitamises.

Sellest välja minnes, võib strateegilisi märke jagada kahte liiki: 1) vaenlase sõjaväeline jõud; 2) tema elulised organid, nagu poliitilised ja majanduslikud tsentrumid, ühendusteede sõlmed jne.

Pole kahtlust, et teatud rahvas on peaaegu maha surutud, kui ta sõjavägi on likvideeritud, sellele vaatamata kuidas on lugu teiste sõjaresurssidega. Tegelikult meie näeme aga, et just teises punktis näidatud objektid seatakse strateegia poolt märkideks operatsioonide läbiviimisel. See tuleb seetõttu, et need objektid markeerivad harilikult neid suundi, kus tõenäolisem on kohata vaenlase sõjaväe peajõudu ja kuhu peab omalt poolt suunama maksimumi jõude.

Suur progress lennuasjanduses võimaldab nüüd mõjutada kõiki kaugel olevaid objekte üheaegselt operatsiooniga teatud punkti vastu. Lahinguväli on suureks paisunud ja piire temale on raske ette näha. Et selgitada märkide ja suundade küsimust, võtame vaatluse alla mõned sõjadokumendid.

Joffre'i direktiiv nr. 1, 8. aug. 1914. a. määrab kindlaks manöövri peajooned järgmiselt.

"1. armeele on märgiks Saksa armee Saarburgi, Doueni ja Bruche'i rajoonis, ta püüab seda likvideerida, surudes sakslasi Strassburgi ja Alam-Elsas'i peale."

"2. armee, kattes ennast Metzi vastu, tungib edasi üldsuunas Sarrebrucki poole, luues ühenduse 1. armeega Flavigny rajoonis."

Instruktsioonis 18. aug. de Cary ja Lanrezaci armeedele on kirjutatud, et need armeed teotsevad kokkukõlas inglaste ja belglastega, võttes märgiks Saksa jõud, mis asuvad Thionville'i ja Luxemburgi rajoonis.

Kaks päeva hiljem antakse direktiiv:

"3. ja 4. armee algavad täna, 21. aug. üldpealetungi 4. armee Neufchateau ja 3. armee Arloni suunas, võttes märgiks need saksa jõud, mis on Belgiasse sisse tunginud ja lääne suunas edasi liiguvad."

Moltke oma direktiivis 27. augustil pärast piirilahinguid käsib: "Prantslaste jõud põhjas ja keskkohas taanduvad Pariisi peale. Tuleb arvata, et nad veel püüavad kuskil vastu panna. Saadud andmete järgi tahavad nad aega võita, kuni venelased suuremate jõududega pealetungi algavad... Seetõttu on tarvis kiire edasiliikumisega... Pariisi suunas prantslastele ei mingisugust rahu anda, takistada uute jõududega organiseerimist ja võtta nendelt võimalus materjali koguda..."

Tema Majesteet käseb Saksa armeedele edasi liikuda Pariisi peale."

Edasi antakse igale armeele liikumise suund vahepealsete ja lõppmärkidega, mis kõik on linnade läbi materialiseeritud.

Meie näeme teatud vahet sakslaste ja prantslaste direktiivide vahel: esimesed annavad märkideks linnad, viimased aga peajasjalikult Saksa armee.

Suure 21. märtsi pealetungi direktiivis on öeldud: "Kroonprints Rupprehti armeede grupil on esimeseks ülesandeks inglasi Cambrai kotis ära lõigata ja Croivilles, Bapaume'i, Peronne'i joonele välja jõuda. Kui parem tiib hästi edasi jõuab, tuleb sellest joonest ka üle minna.

Edaspidiseks ülesandeks armeede grupile on liikuda edasi Arras-Alberfi suunas. Vasak tiib tuleb hoida Peronne'i rajoonis, raskuspunkt paremal tiival. See tiib kõigutab inglaste rinnet kuuenda armee ees.

Saksa kroonprints'i grupp atakeerib lõuna pool Omignoni ja liigub alul Somme'i ja Crozati kanali peale..."

Need näited - ja neid võib ette tuua sadasid - annavad selge pildi sellest, et strateegilised märgid varieeruvad selle järele, mida meie teame või oletame vaenlasest. Kõikidel nendel on väärtust ainult siis, kui nad vaenlase hävitamisele kaasa aitavad.

Praegusel ajal on asjata vaielda puhtgeograafiliste märkide üle. Need märgid on õigustatud, kui nad kaasa aitavad vaenlase kaitsesüsteemi nõrgestada, kui nende abil võib vaenlast sundida lahingut vastu võtma või sundida niiviisi liikuma, nagu meie seda soovime. On päris normaalne, kui väejuht, viies oma jõude vaenlase vastu, kasutab geograafilisi esemeid oma liikumise tähistamiseks.

Teiselt poolt ei saa õigeks mõista strateegi, kes ei pööra tähelepanu geograafilistele esemetele ja tunnistab ainult vaenlase sõjaväge kui märki. Meil on tarvis enesele meelde tuletada, et

prantslaste 4. armee pealetung varises kokku 1914. a. ainult sellepärast, et valiti märk - vaenlase sõjavägi ja maastik jäeti silmapaari vahele. Sama võib ka Klucki kohta öelda, sest ta otsis prantslaste armeed ja jättis Pariisi kõrvale.

Õigem oleks olnud, kui prantslaste 4. armee oleks oma esimeseks strateegiliseks märgiks valinud soodsa lahinguvälja vallutamise, kus heades taktikalistes tingimustes oleks ära oodanud sakslaste pealetungi. Ka Kluck ei oleks tohtinud ära unustada, et Pariis pole mitte ainult teatud kindlus, vaid et ta on ka kõige suurem Prantsuse raudteesõlm, siis oleks ta oma manöövri teisiti korraldanud.

Tegelikult oleneb strateegiline manööver praegu rohkem kui kunagi varem geograafilistest faktoritest, sest nad mõjustavad esimeses järjekorras seljataguse korraldamist ja üldse sõjapidamise ökonoomilist külge.

Võib endale selgesti ette kujutada seda mõju, mida avaldada Nõukogude Vene sõjapidamise peale Leningradi tööstusrajooni okupeerimine või isegi osaline seismapanek. On loomulik, et ühe suure manöövri raamides on üks peamärk ja võib olla mitu abimärki. Väejuhi ülesandeks on kindlaks määrata nende suhtes oma manöövri käik. Missuguse reegli järgi? Reeglit pole! Kõik oleneb olukorrast.

Clausewitz soovib esimeses järjekorras otsida vaenlase peajõude, kuid Napoleon algab mõnikord just teise järgu tähtsusega ülesannetest peale, et pealahingus nii-öelda teiste asjadega mitte seotud olla.

Iga märk kutsub esile küsimuse operatsiooni teljest või suunast. Kui märk on geograafiliselt fikseeritud, siis ei tule veel sugugi arvata, et kõige otsem suund alati meie manöövrirassi kõige rutemini ja kindlamini sinna välja viib, sest nii vaenlane kui ka maastiku omadused võivad seda takistada. Kui märgi moodustavad liikuvad jõud, siis võib see sirgjoon isegi kõverjooneks muutuda. Meie näeme, et märgi probleemi kõrval seisab operatsiooni suuna probleem. See pidavat olema raskemaid strateegias.

Siin väejuht peab väljendama oma võimet õieti kaaluda ja ette näha, mis tulla võib ja vastavalt otsustama.

Need kaks probleemi moodustavad kaksikprobleemi. Puhtloogiliselt mõeldud, peab alul sundima märgi valik ja siis juba operatsiooni suuna kindlaksmääramine.

Elus tihti on aga vastuoksa: need paremused, mis see või teine suund pakub, viivad selle või teise märgi valiku juurde. Võib tähendada, et strateegiline manööver defineeritakse vähem märkide, kui just suundade kombinatsiooni abil: suunad, mida peab katma või sulgema kaitsel ja suunad, mida peab valvama äraootavas seisukorras.

On selge, et iga armee saab ülemjuhatajalt teatud tegevussuuna, mis viib selle armee märgi peale. Armee omalt poolt annab allüksustele suunad, nii neid tekib terve rida. Pole ka kahtlust, et kõik need suunad ei oma ühesugust tähtsust, sest ainult üks nendest viib peamärgi peale, kuna teiste edasijõudmine siin või seal kergendab peamärgi vallutamist. Sellest peame järeldama, et on olemas otsustav suund, mille peale on tarvis asetada jõudude raskuspunkt.

Kas säärase otsustava suuna valik allub mingisugustele reeglitele? Seda muidugi kinnitada ei saa, sest on palju asjaolusid, mis kaasa räägivad ja mida on raske materiaalselt hinnata. Kuid põhimõttelikult peab väejuht oma otsuse võtma pärast seda, kui ta on kaalunud järgmist: vaenlase asetust ja tema peajõudude manöövri võimalusi, tema seljataguse organisatsiooni materiaalseid abinõusid, teedevõrku ja maastiku iseloomu.

Maailmasõja annaalid on rikkad näiteist, kus olid hästi valitud ja kasutatud otsustavad operatsiooni suunad.

Lõpuks ma luban enesele teile ette kanda väljavõtteid kolmest dokumendist, mis näitavad seda strateegilist mehhanismi, kuidas suundadega opereeris marssal Foch.

Direktiiv 3. sept. 1918. a.

Liitlaste pealetung Scarpe'i ja Aisne'i vahel areneb praegusel ajal soodsasti, sundides vaenlast taanduma kõigil rindel.

Et selle pealetungi mõju veelgi suurendada, on tarvis aega kaotamata kõik liitlaste jõud lahingusse saata, valides selleks soodsad rindeosad ja liikudes kokkujooksvatel suundadel.

Selle eesmärgiga:

1. Briti armeed ühes prantsuse armeede vasaku tiivaga jätkavad pealetungi üldsuunas Cambrai'st Quentin.
2. Prantsuse armeede tsentrum jätkab tegevust, et visata vaenlane üle Aisne'i ja Ailette'i.
3. Ameerika armee täidab järgmised operatsioonid:
  - a. Woewry jõuab välja joonele Vigneulles-Thiaucourt-Regneville, mis küllaldane, et vabastada Pariis-Avricourfi raudtee vaenlase mõju alt ja olla lähtealuseks edaspidisele tegevusele. See atak peab võimalikult ruttu ja mitte hiljem kui 10. sept. läbi viidama.
  - b. Tungib peale võimalikult tugevate jõududega üldsuunas Mezieres, olles kaetud paremalt Maasiga ja toetatud 4. prantsuse armee poolt.See viimane pealetung peab läbi viidama hiljemalt 20.-25. sept. vahel. Ta sünnib mõlemal pool Argonne'isid ja viskab vaenlase alul Stenay-Le Chesne-Attigny'i joonele ja edaspidi vabastab Mezieres'i rajooni manövrerides idast, et kergemini võita Aisne'i takistust.

Direktiiv 10. okt. 1918. a.

Täna, 10. oktoobril kasutatakse kolm kokkujooksvat suunda:

1. Belgia suund.
2. Solesmes'-Vassigny' suund.
3. Aisne'i-Maasi suund.

Tänu Briti armeede edule pakub Solesmes'-Vassigny' suund kõige rohkem väljavaateid. Siia peab suundama maksimaalselt jõude ja kombineerima:

- a. manööver ühes Belgia vägede pealetungiga, et vabastada Lille rajoon. See manööver täidetakse inglaste poolt kirde suunas Escaufi ja Sambre'i vahel;
- b. Manööver ühes Aisne'i-Maasi pealetungiga, et haarata Sirre'i joont. Täitja 1. prantsuse armee. Prantsuse vabad jõud antakse esimese armee kasutada.

Direktiiv 19. okt. 1918. a.

Et kasutada saavutatud edu, liitlaste tegevus peab toimuma järgmiselt:

1. Armeede grupp Flandrias liigub Brüsseli suunas, parem tiib Halli peale. Sel liikumisel ettetulevate jõgede forsseerimine sünnib aktsiooniga tiiva peale, mis täidetakse Briti armee poolt.
  2. Briti armeed (5., 1., 4.) lähevad Picg-Lessines-Halli joonele, parem tiib üle Philippeville Agimont peale.
- Briti armeede ülesandeks jääb visata vaenlane Ardenne'ide massiivide peale ja ühtlasi võimaldada Flandria grupile edasiliikumist. Nende eneste edasiliikumist abistab esimene prantsuse armee.
3. Prantsuse armeed (1., 10., 5., 4.) ja 1. ameerika armee opereerivad lõuna pool inglasi.

Nende ülesandeks on:

- 1. prantsuse armee aitab kaasa Briti armeele, liikudes la Capelle-Chimay-Givefi suunas, manövrerides paremalt, et haarata vaenlase takistusi Sirre'i ja Sissonne'i joonel.
- 5. ja 4. prantsuse ja 1. ameerika armeeid välja jõuda Mezieres-Sedani ja Maasi peale ülevalpool Aisne joont tiivamanöövriritega: vasakult - 5. prantsuse armee Chaumont-Porcleni suunas; paremalt 4. prantsuse ja 1. ameerika armee Buzancy-Le Chesne'i suunas.

Meie näeme, et Foch kasutab alati kokkujooksvaid suundi. Kui meie detailsemalt uurime ülaltoodud suundi, siis paneme tähele, et peaaegu kõik nad langevad ühte suurte ja tähtsate liikumisarteriatega. Peame järeldama, et kui väejuht määrab üksustele kindlaks märgid, siis peab ta silmas pidama, et see märk oleks ühendatud teedevõrguga ja tehniliste sisseseadetega, nagu vaksalid, depood jne.

On selge kuivõrd tähtis on ka nõue, et valitud suundadest kinni hoitakse, sest nende korraldamiseks on palju aega ja jõudu kulutatud.

Kuid kõige selle juures, millest oleme kõnelenud, ei tohi meie unustada, et mingisugune, ka kõige soodsama suuna valik ei vabasta väejuhti nõudest omada reserve ja eriti tehnilist reservi: suurtükiväge, lennuväge, laskemoona ja autokolonne.

See reserv peab olema seda suurem, mida ebakindlamad on valitud suunad, nagu see on teotsedes tiival või liikudes kaugel olevale vaenlasele vastu.

Strateegilise manöövri vormid

Lahingus puutume kokku kahesuguse tegevusega: pealetungi ja kaitsega. Kui üks pool ära läheb, pole enam lahingut.

Operatsioonide juhtimises pealetung on samuti kindel mõiste: ta vastab soovile jõuda vaenlaseni ja lüüa teda. Kaitse mõiste pole aga nii selge, sest temas leidub alternatiiv: kas võtta vastu vaenlase poolt pakutud lahing või hoiduda sellest kõrvale. Tähendab: strateeg manöövreerib, et oma tahte kohaselt vaenlasele lahingut peale suruda või et ajutiselt sellest hoopis hoiduda. Sellest ei tule aga järeldada, et siin on tegemist strateegilise manöövri kolme tüübiga. Ei sugugi!

See, mis iseloomustab manöövrit, mis eraldab üht jõupingutuste kombinatsiooni teisest, see seisneb selles, mil viisil meie seda kombinatsiooni vaenlase asetuse suhtes läbi viime. Kahesugune mõiste märgist ja suunast peab lähtepunktiks olema manöövri vormide klassifikatsioonis. Ajaloolised kogemused on näidanud, et neid võib olla viis ja nimelt:

- 1) manööver sisemistel liinidel,
- 2) frontaalne läbimurre,
- 3) manööver kokkujooksvatel suundadel ehk kontsentriiline manööver,
- 4) tiivamanööver,
- 5) manööver ühendussõlmede peale.

1. Manööver sisemistel liinidel

Sisemisteks liinideks nimetatakse neid ühendusteid, mis otseselt seovad omavahel teatud strateegilise aparadi üksikuid osi (meie olukorras diviise, rindeid), mis asuvad mitmesugustel sõjateatritel või ühel sõjateatril kuid mitmesuguses kohas.

Manööver sisemistel liinidel seisab nende ühenduste vabas kasutamises, et teotseda tugevate jõududega mitmes kohas asuva vaenlase ühe osa vastu, sel ajal kui minimaalne jõud tema teisi osi teistel kohtadel kinni hoiab. Esimene vaenlase osa, tugevate jõududega likvideeritud, jäetakse vaenlase vastu niipalju jõude, et teda takistada uut tegevust alustada, ja viiakse kõik ülejäänud jõud teise vaenlase osa vastu, et seda purustada jne.

Nagu näeme, võib seda manöövrit kasutada, et tagasi lüüa vaenlast mitmest suunast, kuid mitte ta üheaegselt pealetunge, või ise peale tungida mitmes kohas asuvale vaenlasele. See võimaldab väiksemale sõjaväele oma arvulist nõrkust kompenseerida liikuvusega, mis on välja kujunenud tuntud sõjasüsteemi. Näiteks Friedrich II 18. sajandil, keskriigid 1914. a., meie Vabadussõda. Et teotseda edukalt sisemistel liinidel, peab raudteede ja maanteede võrk vastavalt organiseeritud ja uuritud olema. Aga peale selle peab sõjavägi oskama visalt kaitselahinguid lüüa, sest küllaldaste jõudude kogumisel pealetungiks tuleb teistel kohtadel äärmise miinimumiga läbi saada. Siin peame tagasi pöörduma "kordonsüsteemi" juurde.

Miks kõik juhid ja sõjateoreetikud suhtusid sellesse süsteemi negatiivselt?

Seletus on lihtne. Kui väikesearvuline armee venitati niidina laiali, kusjuures püssituli ulatus umbes 300-400 m ja oli vähetäpne ning suurtükivägi oli veel väikesearvuline ja tulistas 1000-5000 m, siis muidugi sarnast "õhukest" asetust võis kergesti läbi murda.

Varud jäävad harilikult hiljaks, ka nemad rullitakse üles, sest nad võitlevad arvuliselt vähemuses. Üldresultaat oli see, et sarnane armee purustati veelgi väiksema vaenlase poolt ja pidi tagasi valguma.

Kas praegu need asjaolud samal määral maksivad on?

Nüüd tulistavad tulirelvad kiiresti ja täpselt, suurtükivägi aitab võimsalt kaasa, okastraat sunnib ette võtma aegakulutavaid ettevalmistusi, lennuvägi näeb, kuhu suunduvad vaenlase suuremad jõud ja elektriline side kutsub kiiresti oma varud kohale, sest need tulevad autodes.

Tekib küsimus, kas praegu kordonsüsteemile tuleb samasuguselt vaadata kui 18/19. sajandi vahetusel või võime seda operatiivset vormi kasutada suuremate väljavaadetega.

Meie teame, et Maailmasõjas tihti kordonsüsteemi tarvitati, näiteks Pinski juures Stohodi jõel Narõtschi rajoonis, kus varustatud küllaldase tehnikaga (traat, kaevikud, automaatreivad, suurtükivägi) kordonsüsteem kaunis tugevatele löökidele vastu pidas.

Teist pilti meie näeme 1920. a. Vene-Poola sõjas. Pärast liikumist Kiievi poole seisid Poola armee ees võrdlemisi nõrgad, halva moraaliga punased. Selle asemel, et poolakad oleksid oma jõud mõnes suuremas grupis koos hoidnud, neid hoolega treeninud ja nende abil kõik vene koondised likvideerinud, mis nende vastu olid või tekkisid, asetasid poolakad oma jõud kordonina Rumeenia piirist kuni Läti piirini. Venelased pikkade nädalate jooksul rahulikult koondasid omi jõude Kiievi Polotski rajooni ja moodustasid seal tugevad grupid, mis poolakate kordoni läbi murdsid ja tekitasid Napoleoni-aegse resultaadi.

On huvitav võrrelda seda eelmise näitega. Seal (1916. a.) oli tegemist kõrvalise sõjateatriga, olid olemas varud ja nende kiire transport oli ette valmistatud. Siin (1920. a.) oli peasõjateater, varusid ei olnud ja kordon pidi kokku varisema.

Veel üks kolmas näide. Taandumisel Serbias 1918. a. oktoobris Nišist lõunasse teotsesid kolm Saksa diviisi, neid tõmmati kordonitena laiali ja nende katte all taandusid teised väed. Nende vastu teotses 1. Serbia armee koondatud jõududega. Tekivad küll siin ja seal kriisid, aga tänu sellele, et modem, side võimaldas õige kiiret informatsiooni andmist kõikidele, oli võimalik väga painduvalt ja elastiliselt hoida seda kordonit, mitte lastes ennast lõplikult läbi murda. Muidugi, praeguste lahingumasinate juures peab seda asjaolu iseäraliselt silmas pidama ja purustuste eest veel rohkem hoolt kandma.

1916-1918. a. kordonsüsteemi taktikaline kaitse sündis muidugi kõige harilikumal viisil.

Iga 2-3 km tagant oli organiseeritud tugipunkt: ühe kompanii ringkaevik, traattõkkesid ringi igal pool, 1-2 rühma rk, varud taga, varude juures harilikult üks patarei. Varud andsid vastulööke sissetunginud vaenlasele.

Umbes sarnaselt teotses ka 2. Poola armee 1920. a. lõuna sektoris. 29. mail murdis Budennõi kordonit läbi, visati aga varude poolt 31. mail tagasi. Kuna poolakatel teisel tiival nüüd varusid polnud, siis murti 1. juunil sealt läbi, aga kohe visati varud sinna tagasi ja läbimurre likvideeriti ka seal. Kordon oli vastu pidanud, sest varud ja nende liikumine olid ette valmistatud.

Kordon ei saa välja kutsuda strateegilisi resultaate, aga ta võib võimaldada sarnaste resultaatide saavutamist teisel kohal. Igasuguste sügavate reidide vastu teist abinõu on raske leida. Tähtsad on äärmiselt liikuvad varud. Kui neid pole, jääb üle elastiline taandumine ja ikkagi aja võit.

Manööver sisemistel liinidel näib väga lihtne, kui teda kirjeldada, kuid praktikas on ta väga delikaatne.

Juba küsimus, missugust osa vaenlasest esimeses järjekorras lüüa, nõuab kaalumise- ja otsustamisvõimet. Kuigi see osa õigesti valitud, on veel tarvis sundida vastane lahingut vastu võtma ja on tarvis ta hävitada. Et seda saavutada, ei tohi teha väiksematki viga nii jõudude määramises, ülesannete andmises kui ka aja arvestuses oma sõjalise aparadi käimapanemisel. Kui see vaenlase osa, keda on otsustatud lüüa, suudab ennast kõrvale hoida, olles valmis tegevusse astuma, kui temale soodsam olukord avaneb, ja tema teised osad suudavad meie nõrku katteosi tagasi suruda, siis tekib riisiko kokkusurutud ja ümberpiiratud saada. 1813. a. sügise sõjakäigu ajalugu näitab selgesti sarnast pilti. Ta lõppes Leipzigi lahinguga.

See hädaoht oli alati kõikidele väejuhtidele teada ja kogemuste najal on välja kujunenud teatud reeglid, millele peab rajama sisemiste liinide manöövri.

1. Mitte kunagi atakeerida mitut vaenlase osa korraga (löögid võivad kujuneda liiga nõrgaks).
2. Löögid läbi viia üksteise järel minimaalse ajaga, et vaenlasele mitte aega anda jõudude koondamiseks.
3. Kord valitud suunast kinni hoida lõpuni.
4. Kui vaenlane siiski püüab meid ümber piirata, tuleb aegsasti kõik oma jõud ruttu kokku võtta, temast läbi murda ja vabasse ruumi välja minna.

Maailmasõda annab palju näiteid, et need tingimused ka praegu on veel maksivad. Mida suurem on maa-ala, mis sellel poolel kasutada, kes manöövrit sisemistel liinidel teostab, seda soodsam on manöövrit läbi viia, sest vaenlase piiramise mõju ei tule siin liiga ruttu ilmsiks.

Peab tähendama, et manöövrit sisemistel liinidel võib ka ühel operatsiooniteatril kasutada, kui on olemas pidev positsiooni joon. Seda meie nägime Maailmasõja ajal nii lääne- kui ka idarindel, kus sisemistel liinidel veeti jõude ühest punktist teise, et peale tungida või pealetungi pareerida.

2. Frontaalne läbimurre

Frontaalne läbimurre püüab otsese löögiga jaotada vaenlase pidevat lahingujoont mitmeks üksikuks osaks. Nende osade tiivad haaratakse ja jõud rullitakse kokku. Sel ajal, kui läbimurre on juba küllalt lai, saadetakse suuremad jõud vaenlase ühendusteede süsteemi desorganiseerimiseks ja võimaluse korral ligemate baaside purustamiseks. Alates sellest silmapilgust, kui juba jõutakse vaenlase süsteemi sisemusse tungida, võib tarvitusele võtta sisemiste liinide manöövri, et veelgi suuremaid tagajärgi saavutada.

Frontaalne läbimurre nõuab väga suurte ja võimsate jõudude töölerakendamist. Strateegiline edu oleneb harilikult sellest, kui võrd on korda läinud eelmiste selleks korraldatud operatsioonidega vaenlase reserve kulutada või neid otsustava läbimurde kohast kaugele teise punkti kiskuda. On selge, et läbimurde rinne pole iseenesest kunagi väga lai. Siit peavad vaenlase süsteemi tungivad jõud laiali jooksva vihuna edasi valguma, mille tagajärjel on raskendatud nende ühine tegevus. Kui sel ajal vaenlasel on veel küllalt reserve ja kui need vähegi võimaldavad nende manöövrit, on edasitungivate jõudude edu väga küsitav, sest vaenlase vastutegevus sünnib kokkujooksvatel suundadel, mis harilikult ikka edurikkam.

Ainult suurte looduslike takistuste läbi jaotatud maastikul, vaese teedevõrgu juures ja teetsedes täiesti ootamatult ning otsustavas suunas, võib läbimurdelt strateegilisi resultate oodata. Neid kogemusi on andnud Maailmasõda ja ka Vene kodusõda.

Kuidas vaadati sellele küsimusele enne 1914. a.? Saksamaal polnud sellesse usku, mis põhjendati väitega, et tuleb läbi minna liiga tugevatest tulekoondistest. Nii mõtles Schlieffen ja tema kool. Eraldi seisis Bernhard, kes arvas, et läbimurre oleks siiski võimalik, kui see ette võtta laial rindel ja sügavalt ešeloneeritud jõududega, millega oleks võimalik anda mitu üksteisele kiiresti järgnevat lööki, ja siis otsekohe kokku rullida tiivad.

Nagu teada, jäi Schlieffen oma veendumuse juurde ja kombineeris tuntud tiivamanöövri.

Prantsusmaal aga leidsid Bernhardi argumendid rohkem poolehoidu ja Joffre oli oma plaani rajanud just frontaalse läbimurde peale Luxemburgi platoode suunas.

Ka noorem Moltke tahtis teostada läbimurret, andes direktiivi 5. septembril. Uurides varem antud ja viimast direktiivi, näeme sakslaste ideede evolutsiooni: alul soovitakse laialdaselt haarata oma parema tiivaga Prantsuse armeesid, Pariis kaasa arvatud. Direktiiv 27. augustil annab veel suuna Pariisi peale, kuid vähendab juba selle tähtsust. Öösel vastu 3. septembrit jäetakse Pariis juba haaramisest väljaja 5. septembril on jällegi uus idee. See on rajatud umbes järgmistele oletustele: haarang pole andnud soovivat resultaati, sest on ilmsiks tulnud, et Pariisis on prantslaste tugevad jõud, Pariis on aga väljapoole tiiba jäänud, mille tõttu pole võimalik parema tiivaga edasiliikumist jätkata - see oleks liiga ohtlik. Tuleb püüda purustada prantslaste lahinguasetust keskkohal 4. ja 5. armeega ja sellega ikkagi isoleerida prantslaste parem tiib ja vähemalt see likvideerida. Me teame lahingute käiku Champagne'is. Kaks arvu annavad meile ka seletuse resultaatide üle: läbimurdeks oli sakslastel ainult 22 diviisi 24 prantsuse diviisi vastu - läbimurre ei võinudki õnnestuda.

Aga me näeme siin veel üht teist tähtsat asja. Otsus läbimurdeks võetakse nii prantslaste kui ka sakalaste poolt teatud kriitilise seisukorra päästmiseks.

Mõlemad pooled satuvad enam-vähem ootamatult teatud tiivamanöövri alla. Võetakse ette läbimurdekatsed, sest keegi ei taha loobuda operatsioonide initsiatiivist. See on õnnemäng, läbimurre oli liiga pealiskaudselt ette valmistatud, resultaat oleks pidanud olema ette näha.

Alates 1915. a. näeme palju läbimurde-operatsioone, mille resultaatiks olid enamasti ainult sissemuljutud rinded. Suuremaid resultate saavutati 1915. a. Kuramaal, samal aastal Galiitsias Gorlits-Tarnov'i juures, 1916. a. Brüsselil, samal aastal Rumeenias, 1917. a. Itaalia rindel. Otsustav resultaat saavutati ainult Makedoonias ja Palestiinas.

Sarnased resultaadid pole mitte juhuslikud. Võib selgesti tähele panna, et läbimurre andis suuremaid tagajärgi ainult siis, kui mõlemate poolte sõjavägede kvaliteet tublisti lahku läks. Kõigest eeltoodust võime järeldada, et läbimurdekatsed on õigustatud siis, kui on võimalik koondada jõudude ülekaal läbimurde kohale ja kui enne seda on kulutatud vaenlase reservid. Kuid lahingu ajal võib ilmsiks tulla veel üks nähtus: teatud asjaolude sunnil tekib vaenlase lahingujoones iseenesest lõhe, mis täiesti lahtine või moondatud nõrkade jõududega. Sarnasel korral on sinna sissetungimine hoopis teine asi. Ajalugu näitab, et sarnased lõhed tekivad enamasti ähvardava tiivamanöövri tagajärjel, nii see oli Chahe lahingus Mandžuurias ja nii see oli Marne'i lahingus 1914. a. Strateegilist läbimurret ette kalkuleerida säärase lootuse peale paistab olevat kahtlane. Sõjaajaloost leiame väga vähe õnnestunud läbimurdeid. Võiks veel mainida, et kui läbimurre on otsustatud, peab temale valima koha otsustavas suunas, võimalikult kahe armee liitekohal ja vähemalt kahes teineteisele võrdlemisi lähedalolevas punktis. Väga tähtis on samuti kasutada looduslikke esemeid oma tiibade kaitseks, kui sisse-murre peaks õnnestuma. Parimateks esemeteks osutuvad siin jõed.

3. Manööver kokkujooksvatel suundadel ehk kontsentriiline manööver

Selle manöövri eesmärgiks on võtta tangidesse vaenlase diapositiiv. Enne 1914. a. oli see manöövri vorm Saksamaal väga eelistatud, 1. jaanuaril 1910. a. välja antud instruksioon "Suurte operatiivsete põhimõtete" kohta kõneles selle kohta järgmist: "Kui on läinud korda oma jõud lahinguväljale tuua, et nad lahingu alguseks pärast lühikest rännakut, tulles mitmest suunast, üheaegselt astuvad tegevusse vaenlase rinde ja tiiva vastu, siis on strateeg täide viinud maksimumi sellest, mis ta üldse võis teha. Suured resultaadid peavad sellele järgnema..." Aga seesama artikkel lisab kohe juurde: "Kuid mingisugune korraldus ei saa garanteerida, et lahus liiguvad armeed säärase olukorrani välja jõuavad. See resultaat ei olene ainult arvestatavatest suurustest, vaid peaasjalikult osaliste lahingute tagajärgedest, atmosfäärilistest tingimustest, saadud teadetelt jne., ühesõnaga sellest, mida võib nimetada juhuseks ja õnneks." Kontsentriilise manöövri ideaaliks on strateegiline sissepiiramine. Tannebergi lahing ja ka talvelahing Augustovo metsas on sellise manöövri näiteks. Kujuka näite kontsentriilisest manöövrast annab ka Königgrätzi lahing.

22. juulil 1866. a. hakkasid preislased tungima Böömimaale loodest prints Friedrich-Karli juhatusel 1. ja Elbe armee 140 000-mehelises koosseisus ja idast 2. armee 125 000-mehelises koosseisus. 2. armee juhiks oli Preisi kroonprints ja tema staabiülemaks kindral Blumenthal, Moltke tõhusamaid abilisi. 2. armee kui suuremasse hädaohtu sattuv pidi Böömimaa piire ületama viis päeva hiljem. Armeede liikumise üldsuunaks oli antud Gitschin, milleni kummalgi jäi liikuda Böömimaa piirides kuni 70 km. Moltke arvestas, et prints Friedrich-Karl juba 25. juulil jõuab Gitschini (70 km - 4 päeva) ja asub austerlaste selja taga, kui need 27. juulil peaksid püüdma takistada 2. armee väljumist piiriäärsetest mägedest. Kuna aga Friedrich-Karl hoolitses enam oma vägede koondumise eest ja liikus edasi luureta, surudes järjekindlalt kokku oma armeed, kulus temal Gitschini jõudmiseks mitte neli päeva, nagu arvestatud, vaid kaheksa. Alles 29. juulil lähenesid Gitschinile kaks tema eeldiviisi, kes pärast võidukat lahingut viimase vallutasid. Prints Friedrich-Karli käsutusse antud ratsaväe korpus liikus armee kolonni sabas. Prints Friedrich-Karli neljapäevaline hiline mine tekitas 2. armee rindel kriisi.

Austerlaste jõud moodustasid kaks gruppi Iseri jõel, prints Friedrich-Karli vastu 60 000 meest (Saksi ja I Austria korpus, 1. kergeratsaväe diviis) Saksi kroonprints juhtimisel, kuna Benedeki peajõud - 180 000 meest - olid koondatud Olmützi juures ja astusid sealt välja 18. juulil Josefstadti (140 km) suunas. Benedeki eesmärgiks oli lasta oma jõud hargneda Elbe paremal kaldal, sulgeda 2. armee läbikäigud mägedest kahe korpusega - 60 000 - ja ülejäänud jõududega ühineda Gitschini juures Saksi kroonprints vägedega, et siis ühiselt 180 000-lise sõjaväega langeda 140 000-lise prints Friedrich-Karli armee peale. Rännak Olmützist Elbe ülemjooksule teostus kolmel teel. Parempoolsel teel liikusid 4 korpust ja 2 ratsaväediviisi (X, IV, VI korpus; 1. res. ratsaväe diviis ja siis II korpus ja 2. kergeratsaväe diviis, kes katsid liikumist Sileesia suunas); keskmisel teel 2 korpust (III ja VIII) ja 1 ratsaväediviis (3. reserv) ja vasakpoolsel teel 1

ratsaväediviis (2. reserv) ja armee suurtükiväe reserv (128 toru). Operatsiooni edu olenes liikumise kiirusest ja Benedek nõudis vägedelt ülimalt pingutust, kuid suured voorid ja suurtükiväe massid venitasid Benedeki kolonnid pikkadeks. Austria kolonnide alged (X korpus) olid juba 25. juulil Josefstadti kõrgusel, kuna sabad olid 4 päevateekonna kaugusele maha jäänud.

Prints Friedrich-Karli aeglane liikumine sundis Benedeki muutma oma esialgset plaani. Ta otsustas anda otsustavat lööki mitte 1., vaid 2. armeele. Kuid Austria armee osutus selleks löögiks liiga vähe koondatuks.

27. juunil astusid Preisi rinde vastu lahingusse kaks Austria korpust. Koondatud lööki ei olnud ka järgnevatel päevadel. 2. Preisi armee sai siiski prints Friedrich-Karli aeglase liikumise tõttu tekkinud kriisist üle. Rida üksikute korpuste ebaõnnestunud lahinguid selgitasid 23. juunil Benedekile, et manööver sisemistel operatsiooniliinidel ei tööta edu ja ta otsustas koondada oma jõud Josefstadt-Miletini vahelisele positsioonile. Selle positsiooni rinne oli väga tugev. Vaenlastest oli 2. armee parema tiiva ees, 1. armee vasaku tiiva kohal. Kuid Benedek ei arvestanud vaenlase "tangide" võimalust, vaid eeldas, et tema armeed ühinevad Austria rinde ees. Säärane idee oli ka tegelikult Preisi armeede juhtidel.

Moltke andis öösel vastu 1. juulit korralduse, mille põhjal 2. armee pidi jääma kohale, kuna 1. armee pidi tungima Königgrätzi peale. Kui sellele Iseri ja Elbe ülemjooksu vahelisele platoole ilmuks Benedek, et üksikult lüüa Preisi armeesid, tooks Moltke siia vägesid Saksi, Lausitsi ja Sileesia poolt, et Preisi vägede vahele koondatud Austria sõjaväge atakeerida mitmest küljest korraga.

Lahingut Josefstadt-Miletin positsioonil siiski ei tekkinud. Saksi kroonprints'i grupp, mida preislased atakeerisid 29. juunil, ei suutnud taanduda Miletini juurde, kus nad pidid moodustama Austria rinde vasaku tiiva, ja taandus otse Königgrätzi suunas. Siiasamasse hakkas Benedek koondama ka oma peajõude, et siit edasi taanduda. 2. juulil andis Benedek Austria keisri Franz-Josefi käsul korralduse paigale jäämiseks ja otsustava lahingu löömiseks.

Benedeki vägede asetus nägi ette kaitselahingu löömist kahel rindel. 3 korpust (III, X, Saksi) seisid 1. Preisi armee vastu Bistritzi kaldal olevatel kõrgendikkudel Lipaja Nider-Primi vahel. Sillad üle Bistritzi olid meelega jäetud terveks. Benedek oletas, et 1. Preisi armee tuleb üle jõe, satub siin mäeharjadel asetseva massilise suurtükiväe tule alla, kannab kaotusi, demoraliseerub ja purustatakse vastulöökidega. Teine rinne moodustas eelmisega täisnurga ning asetses Lipast Lohenitzini, kus toetus Elbele ja oli suunatud põhja poole Preisi 2. armee vastu. Selle positsiooni osa pidid oma alla võtma IV ja II korpus, kes aga 5. juulil asusid veel põhja pool neile määratud positsiooni. Rinde keskosa taha koondas Benedek oma tugeva varu: 2 korpust (I ja IV) ja 3 ratsaväediviisi. VIII korpus oli varus vasaku tiiva taga.

Kuna preislaste rinde ees ei teotsenud küllaldaselt ratsaväge, kaotasid nad 1. juulil kontakti taanduvate austerlastega. Moltke oletas, et vaenlane on taandunud Elbe taha ja võttis oma alla tugeva positsiooni Josefstadti ja Königgrätzi kindluste vahel. Tahtes atakeerida vaenlast ja jagades oma väed mõlemale poole Elbet, hoidis Moltke alal oma armeede lahusoleku. Armeede ülemad tahtsid kokku viia armeede tiibu, kuid sellega ei nõustunud Moltke ja seetõttu tekkis 2. juulil mõlemates vägedes puhkus.

2. juuli õhtul jõudis 1. armee staapi kindralstaabi major von Ungern, kes oli käinud luurel. Temal oli läinud korda tungida läbi austerlaste eelpostide ja teha kindlaks Königgrätzi juures Elbe ja Bistritzi jõgede vahel vähemalt kolme Austria korpuse bivakid. Prints Friedrich-Karl tegi siit järelduse, et teda ähvardab homme austerlaste rünnak ja otsustas oma jõude lasta hargneda Bistritzi jõel, koondades 3 korpust Sadova küla juures oleva ülekäigu rajooni ja teotsedes aktiivselt oma parema tiivaga (Elbe armee = 3 diviisi) Nechanitzi küla peale. Ühtlasi pöördus prints Friedrich-Karl palvega 2. armee ülema poole, et viimane teda abistaks vähemalt ühe korpusega, tagades 1. armee vasakut tiiba Josefstadti suunast. Moltke sai nendest korraldustest teada alles siis, kui nad olid juba antud. Olgugi, et tema ise ette nägi märksa sügavamat haaramist, ei tahtnud ta antud korraldusi muuta, pidades seda liiga hädaohtlikuks. Sellepärast andis ta 2. armeele, täienduseks Friedrich-Karli korraldustele käsu: "Liikuda kogu jõududega vaenlase parema tiiva vastu ja astuda lahinguisse võimalikult kiiresti."

See käskjalaga öösel kell 24.00 väljasaadetud käsk jõudis 2. armee staapi kell 04.00 ja juba hommikul tõi käskjalga Moltkele 2. armee pealetungikäsu ärakirja.

Kell 01.00 1. Preisi armee liikus Bistritzi kallastele. Austerlaste pealetungi polnud märgata. Friedrich-Karl saatis üle jõe Austria rinde vastu 4 diviisi, jättes 2 diviisi varuks Dubi rajooni, kuhu samaks ajaks jõudsid ka kuningas Wilhelm ja Moltke.

Sadova küla ja Holi metsa kaitsesid austerlaste eelosad, sundides hargnema suuri preislaste osi, pärast seda ise taandudes. Üle Bistritzi läinud 3 Preisi diviisi osutusid Austria rinde keskosa 160 suurtüki tule all olles võimetuks liikuma edasi või tagasi. Kestev suurtükiväe tuli tekitas preislastele kaotusi, halvates meeoleolu ja manades esile väejooksu. Üle Bistritzi jooksikuid saatis kuningas isiklikult tagasi. Friedrich-Karli armee vasakpoolne diviis (7.) ründas samuti austerlaste eelpositsiooni Gistowes' metsas. IV Austria korpuse ülem, selle asemel, et võtta oma alla temale määratud positsioon, astus metsas lahingusse. Temale abiks astus lahingusse ka suur osa II korpusest. Keskpäeva paiku olid 50 Austria pataljoni 120 suurtüki toetusel viinud täielisse segadusse Preisi 7. diviisi 19 pataljoni, kes olid sunnitud taanduma. Kuid Austria rinne Chiumist kuni Elbeni oli vaatamata Benedeki käsule sisse võtmata.

2. Preisi armee, kelle lahingusse astumist oodati kella 11.00-ks, ei tulnud veel silmapiirile. Kolm Elbe armee diviisi, mis olid suunatud üle Bistritzi, Nechanitzi küla kohale, vallutasid suurivaevu eespositsioonina kaitstud küla ja algasid viivitamata hargnemist Bistritzi vasakul kaldal. Nad ei püüdnud niivõrd haarata vaenlast, kuivõrd pikendada oma tiiba vasakule, et luua side 1. armeega. Vahepeal aga muutus olukord 1. armee rindel raskesti talutavaks. Prints Friedrich-Karl, kes ei arvestanud lahingu kestvust, närveeris ja tahtis keskpäeva paiku paisata lahingusse Austria rinde keskosa vastu oma kaks varudiviisi. Moltke suutis õigel ajal takistada seda ebaedule määratud ettevõtet.

Kell 11.30 sai Benedek Josefstadti kindluse komandandilt telegrammi, milles teatati, et Elbe läänekaldal liigub Preisi korpus austerlaste positsiooni paremale tiivale. Benedek sõitis välja Chiumi kõrgustikule ja nähes, et IV ja II korpus peavad lahingut Cistowes' metsas, käskis neil viivitamata katkestada lahing ja võtta oma alla neile määratud positsioon. Seda manöövrit ei osanud austerlased läbi viia. Osa II korpust taandus segaduses Elbe taha, osa läks laiali, kuna Ungari pataljonid relvad maha viskasid. Ainult Chlumi ja Nedelisti vahel asetsevad 120 suurtükki tõkestasid preislaste edasitungi.

Märkamatul viljapõldusid mööda lähenedes läks Preisi kaardiväel korda kella 14.00 paiku tungida suurtükiväe positsioonidele ja need vallutada. Pool Benedeki staapi oli enne segi paisatud, kui nad suutsid aru saada, mis sündinud. Jätkates pealetungi, vallutas kaardivägi kell 15.00 kaks kilomeetrit vaenlase sügavuses oleva Rosberitzi küla.

Samaks ajaks muutus olukord kriitiliseks ka austerlaste vasakul tiival. Kell 13.30 püüdis Saksi kroonprints peale tungida Elbe armeele ja haarata tema vasakut tiiba. Pealetung oli alguses edukas, kuid kell 14.50 olid saksid tagasi löödud ja preislased vallutasid Nieder-Primi ja Problusi külad. Nähes ebaedu ka austerlaste teisel tiival, algas Saksi kroonprints taandumist üle Elbe ja läks välja haaramise piirkonnast.

Häving ähvardas Benedeki rinde keskosa, mis oli haaratud mõlemalt poolt. Tal läks siiski korda Wsestari küla juures üles seada 120 suurtükki ja nende kattel saata vastulöögile rinde keskosast III korpust ja üldisest varust VI korpust. Preisi kaardivägi sai siin tugevasti kannatada ja oli sunnitud taanduma Chlumi juurde. Kaardiväe appikutsel tõttasid kohale kaardiväe varu ja selle järel liikuv Preisi I korpus. VI Preisi korpus, mis tungis peale Elbe juures ja mille ees polnud üldse vaenlast, läks selle asemel, et haarata vaenlast sügavalt, appi kaardiväele. Siin purunes Benedeki vastulöök.

Kell 15.40 märkasid Wilhelm ja Moltke, et austerlaste selja taha olid valgunud 2. armee osad ja andsid käsu kiireks pealetungiks. Pealetung aga ei leidnud eest vastupanu.

Edaspidised sündmused kannavad episoodilist ilmet. Benedek paiskas laialivalguvale rindele lahingusse viimased varud: I korpuse ja 3 ratsaväediviisi. Temal läks korda saavutada seda, et preislaste VIII ja VI korpuse "tangid" ei saanud enne kokku minna, kui nende vahelt välja taandus rinde keskosa. Austerlaste I korpus kaotas 20-minutilise lahingus üle 1/3 oma koosseisust. Austerlaste ratsaväe vastu tungisid Preisi eskadronid, lahingud ratsaväe vahel olid

edukamad austerlastele, kuid nende väärtus oli null - nad olid sunnitud tugeva tule mõjul taanduma.

Jälitamist tõkestasid aga 170 suurtükki, mis Benedekil läks korda paigutada positsioonile 4 km loode poole Königgrätzi. Kell 23.00 jõudsid kõik austerlased minna üle Elbe. Kirjeldatud lahing osutus suurtükiväe aupäevaks austerlaste poolel.

Preislaste kaotused olid: 9000 surnut ja haavatut; austerlastel: 23 000 surnut ja haavatut, 19 000 vangi ja 174 suurtükki.

Võidu suurus selgus Moltkele alles kolmandal päeval pärast lahingut. Kentsentriliselt pealetungivad Preisi armeed läksid segamini. Moltke ei teadnud, et 2. armees on terveksjäänud IV korpus, mida oleks võinud kasutada jälitamiseks.

Lahingupäeva õhtul saatis Moltke Berliini telegrammi, milles teatas 20 sõjasaagiks saadud suurtükist. Võit näis temale 9 korda väiksem tegelikust. Preislaste hulgas olnud vene ohvitser M. Dragomirov märgib, et preislaste keskel olnud õhtul ka niisuguseid, kes küsinud: "Kes siis lõpuks võitsid - kas meie või nemad?"

Manöövri teostamine kokkujooksvatel suundadel nõuab, et oleksid täidetud kaks eeltingimust ja nimelt: 1) peab olema prioriteet strateegilises hargnemises; 2) see hargnemine peab olema laiem kui vaenlase oma. Seega seda manöövrit on võimalik kasutada sõja algusel esialgse jõudude paigutamise tagajärjel. Et kentsentriline manööver annaks tagajärgi, on vaja väga täpsalt ette näha kokkupõrke koht või kui see võimalik pole, siis on tarvis suunad valida nii, et nende kokkujooksupunkt oleks ilmtingimata lahinguasetuse taga.

Sellest kõneleb ka eespooltoodud instruksioon: "Ei tohi unustada, et meie jõudude liikumise ajal ka vaenlane liigub. Tema positsiooni vahetuse kohta võib harilikult saada ainult väga ebatäpseid andmeid. Kuid sõjas suured resultaadid saavutatakse ainult ühenduses suure riisikoga." Pole kahtlust, et sakslaste silmade ees selle artikli kirjutamisel on seisnud kaks sõjakäiku Böömimaale - 1757. a. ja 1866. a.

Napoleon kirjutab 1757. a. sõjakäigu kohta järgmist: "Friedrich astus Böömimaale kahes operatsioonis kahe armeega, kes teineteisest olid üle 60 miili eraldatud ja kes pidid ühinema 40 miili kaugusel oma lähtepunktist vaenlase sõjaväe ees ühe kindluse müüride alla (Praha).

Põhimõtteliselt peab oma jõud kokku tõmbama võrdlemisi kaugel vaenlasest, kuid kuningal oli edu...

Saatus oli heaks arvanud kuningale võidu anda selle asemel, et teda lüüa lasta osade kaupa enne jõudude ühinemist."

Ühesõnaga kentsentriline manööver on väga delikaatne. Selle vastu võib vaenlane kasutada manöövrit sisemistel liinidel või ennast tagasi tõmmata ja ise püüda tiibadelt haarata. Et siis pääseda, on tarvis kiirust ja varu tiibadel, et jällegi pikendada rinnet.

4. Tiivamanööver

Nüüd tuleme ühe huvitava ja kõige rohkem tarvitatava manöövri, s.o tiivamanöövri juurde. Tiivamanöövri eesmärgiks on mõju avaldada vaenlase rännakukolonnile või lahinguasetuse tiivale. Siin võib mitu moodust olla, olenevalt haarava nurga suurusest ja jõudude arvust, kes seda haaramist teostavad. Kuid kõiki neid variante võib üldiselt siiski grupeerida kolme vormi:

- 1) kasutades mingisugust võtet, visata jõudude peaosa vaenlase tiiva vastu;
- 2) eraldada jõudude peasast, mis teotseb vaenlase rinde vastu, teatud osa ja piirata sellega enam või vähem laialt vaenlase tiiba;
- 3) kombineerida tugevate jõududega ühel ja samal ajal tegevused vaenlase rinde ja tiiva vastu, hoides nende tegevuste vahel ühendust ka ruumis.

Esimest ja teist viisi võiks nimetada piiramiseks, kolmandat viisi haaramiseks. Esimest viisi kasutasid harilikult nii Friedrich kui ka Napoleon. Friedrich püüdis asja läbi viia alles lahinguväljal. Napoleon aga andis manöövrile õige strateegilise ilme. Nagu teada, oli tema võtte järgmine: koondada oma jõud võrdlemisi laial rindel mingisuguse loodusliku katte taha, et sel teel varjata vaenlase eest oma liikumise suunda. See teostatud, järsku tõmmata kokku maksimum

jõude ühe tiiva peale ja kiire hüppega minna vaenlase jõudude peasa tiiva või isegi seljataguse peale.

Maailmasõda, sõjateatri suurusele vaatamata, ei võimaldanud niisugust manöövrit, sest ruum oli täidetud sõjavägedega. Oli ainult võimalik teotseda vaenlase tiiva ja rinde vastu üheaegselt, niisiis kolmanda viisi kohaselt. Napoleoni manööver võiks vahest ellu tõusta, kui tulevikus uuesti peaksid teotsema hakkama väikesed elukutselised armeed. Kasutades pidevaid tulejooi ja välikindlustusi, võiks selle soliidse kätte taga rohkem liikumisi ette võtta ja siis ootamatult oma manöövri massiga vaenlase tiiva vastu välja tulla.

Teine viis võib samuti edu tuua. See oli Mac-Mahoni manööver austerlaste vastu Magenta juures. Kuid temas peituvad samasugused ohud kui kontsentrilise manöövri juures - võib osade kaupa löödud saada. Pealegi on teda raske reguleerida nii ajas kui ruumis.

Kolmas viis põhjeneb peaaesjalikult selles, et panna vaenlane seisma ja kõita teda rindel, sel ajal kui teiste jõududega haarata teda tiival. Nagu öeldud, on niisugune teguviis pikkadel rinetel ainukene mõeldav ja läbiviidav. Ta on ka seotud kõige väiksema riisikoga. See oli juba Napoleoni ajal selge. Instruksioonis, mille Napoleon andis 5. novembril 1805. a. Davoufle Viini peale liikumise ajal, kui ta ootas St. Poelten juures Kutusovi vastupanu, ta kirjutas: "Kui vene armeed on koos, siis haarake ainult lähedalt, kui Kutusovil aga abijõude vähe, siis vastuoksa, haarake laialt ja atakeerige ta seljatagust."

Ka vana Moltke eelistas kolmandat viisi, nii toimis ta Königgrätzi, St. Privat ja ka Sedani juures, kus 17 diviisi teotsesid umbes 20-kilomeetrilisel rindel. Tuleb arvata, et see sündis Clausewitzi mõju all, kelle arvamuse järgi esimene ja teine viis moodustaksid ainult asjata luksuse tiiva manöövris.

Harilikult oletatakse, et haaramise juures pearaskus seisab jõudude määramises tiiva ja rinde vastu. See on muidugi õige, kuid siia peab veel juurde lisama, et väga tähtsaks osutub ka nende suundade valik, milles toimub pealetung rindelt, et tõesti kõita vaenlase jõude. Ei tohi unustada, et strateegilises ulatuses võib kõita vaenlast ainult siis, kui teda ähvardada temale olulises suunas. Need on siis tiivamanöövri fundamentaalsed viisid.

Puht teoreetiliselt võetuna igasugune taktikaline haaramine allub viiele põhjapanevale tingimusele.

Esiteks: eeltingimuseks, milleta ei või realiseerida mingisugust haaramist, on see, et on tarvis lahinguga luua rindel soodus olukord ja see oleks:

- siduda vaenlase peajõud ja kui võimalik, siis ka tema varud (alata rindelt tegevust teatud aeg varem, kui haaramine ilmsiks võiks tulla);
- tegevus rindel peab jätkuma kogu aeg, kui areneb haaramine. Ilma niisuguse tegevuseta vaenlane kasutab kõik oma varud rinde pikendamiseks ja jõudude vahetuseks ei muutu. Et vaenlast rindelt siduda, on tarvis peale tungida tugevate jõududega ja nimelt nende punkrite peale, mille hoidmine vaenlasele on tähtis ja missuguseid tema ei või kaotada ilma, et karta oma rinde kokkuvarisemist.

Kui mingisugustel põhjustel seda pole võimalik teha, on tarvis tegevust rindel ja tiival nii kombineerida, et vaenlasel raske oleks kohe tarvilisi jõude rindelt välja kiskuda. Tulevikus suurearvuline lennuvägi võib palju kaasa aidata jõudude sidumiseks rindel, ähvardades nende seljatagust ja nende ühendusteid.

Teiseks: kui need eeltingimused on täidetud, siis tekib küsimus, missuguses suunas arendada haaramist. Suund peab valitama selliselt, et tema töötab kõige suuremat resultaati ja lubaks tagajärjerikast eksploateerimist. Tema peab vähemalt suunatud olema vaenlase suurtükiväe paigutuse rajoonidesse, kuid peab tahtma ja otsima võimalust veel laiemaks haaramiseks vaenlase tagala ja ühenduste peale. Kuid ei tohi unustada, kui aktsioon suuremate jõudude ja üksustega läbi viiakse, siis ei saa väga kergesti suuna muutmisi ette võtta.

Et haarata, peab täpselt teadma, kus asub vaenlase tiib. Seda peab otsima. On tarvis määrata sellekohased selged ülesanded luureorganitele (lennuväele, ratsaväele jne.). Ja pealegi seda ruttu, sest muidu kasutab vaenlane aega, et muuta oma seisukohta ja sellega pareerida meie haaramise katset. Seda tehakse harilikult õiste taandumistega.

Peab veel ühele asjaolule tähelepanu juhtima. Peab pidama silmas, et nende üksuste liikumine, kes haaramist teostavad, ei arene mitte väga kiiresti ja sellepärast peab kandma hoolt, et need üksused ei langeks mitte nende osade tule alla, kes rindel teotsevad. Seda küsimust peab reguleerima, määrates tarvilised piirjooned ja märgid. On tarvis rindelt teotsevatele üksustele täpselt ära määrata maa-ala, kus nad teotseda ja tulistada võivad ja sellest olenevalt ära määrata tegevuse piirjooned ja suunad haaravatele üksustele.

Kolmandaks: tekib küsimus haaramise laiusest. Kas peab haarama laialt või nagu Napoleon ütles "haarata vähe"?

Laiial haaramisel on palju paremusi:

- selle juures pole tarvis liiga järsu nurga all suunda muuta,
- pole karta oma rindelt teotsevate osade tule alla sattumist,
- rindelt teotsevatele osadele võib anda kaugemad eesmärgid,
- on võimalik teotseda vaenlase tagala tähtsamate elementide vastu, sellega vapustada tema lahingu asetust, välja kutsuda suurt moraalset efekti ja jõudude tasakaalu oma kasuks ümber lükata.

Kuid on veel üks motiiv sügava haaramise õigustamiseks. Meie teame, et on olemas tendents sügava rinde moodustamiseks. Kui Maailmasõja algusel rinde sügavus oli 2-3 km, siis on ta nüüd 6-7 km ja veel sügavam. Sel põhjusel, kui tahame välja jõuda tagala eluliste organiteni, peame haarama sügavalt.

Haaramisel aga peame haaravaid üksusi siduma rindelt teotsevate üksustega ja see sidumise aktsioon peab olema seda kindlam, mida suuremat vastupanu on oodata vaenlaselt tema äärmisel tiival.

Iga juhte kelle peale on pandud haaramise ülesanne, peab oma haaramise laiust välja kalkuleerima, baseerudes nendel jõududel, mis tema käsutuses on ja tehes enesele selgeks, kui palju jõude tema võtab haaramise peaaktsiooni jaoks ja kui palju peab jätma ülaltoodud sidumise aktsiooniks oma peasuuna ja rinde vahele.

Neljandaks: haaramise pealöök peab olema hästi varustatud ja toetatud lahtise tiiva poolt. See nõue on seda kategoorilisem, mida aktiivsem on vaenlane. Peab arvestama vastulööke.

Peab moodustama tugeva varu, mis liigub haarava tiiva taga. Harilikult loetakse selle varu suuruseks umbes 1/3 haaramist teostavatest jõududest. See varu tuleb omakorda ešeloneerida. Kui maastik on vähegi lahtine, aitab ta üldise dispositiivi julgestamisele palju kaasa. Täiesti kinnisel maastikul on tema tähtsus juba palju väiksem, sest siis on väga raske teda tegevusse saata. Kõige parem on muidugi püüda toetada oma edasiliikuvat tiiba mingisuguse loodusliku tõkke vastu, nagu suur jõgi, raskesti läbipääsetav soo jne.

Juht peab aga mäletama, et see varu pole mitte selleks, et teda väikeste üksuste kaupa ära kasutada oma üksikute osade toetamiseks, vaid selleks, et edu kohal viimast tugevat lööki anda üldise eesmärgi saavutamiseks.

Meie ei unusta ka, et iga haaramise juures olukord on väga selgusetu. Alati on meil kahtlused vaenlase tiiva täpsa asetuse üle. Võib juhtuda, et tema kindlaksmääramisel oleme eksinud ja vaenlase rinne on pikem, kui meie seda oletasime. Siis peab meil alati olema võimalus haaramise ümberorganiseerimiseks: osa jõude algab kohe tegevust rindelt ja meie varu võtab nüüd oma peale haaramise pealiikumise läbiviimise.

Maastiku suhtes võiksime järgmist märkida:

- haaramist on kergem läbi viia enam lahtisel maastikul, sest see kergendab suurtükiväetule organiseerimist ja kasutamist;
- vaenlase tiivale väljajõudmine on aga kergem kinnisel maastikul, kus meil kergem ennast varjata ja vaenlasel raskem teotseda oma suurtüki väetulega.

Kuid niisugune on nõue iga manöövri juures ja tiivamanöövri juures pole tema mingisugune erand.

Lõpuks viiendaks peab mainima juhatuse organisatsiooni haaramismanöövris. Ei tohi taktikas korrata viga, mis sakslased tegid strateegias.*

(* *Maailmasõja ajal Marne'i lahingu eel, kus ülemjuhatus jäi kaugemale haaravaist peajõududest ja ei olnud suuteline neid juhtima*).

Ei tohi jagada juhtimist rinde ja tiiva vahel. Peab olema üks juht, kellel vastavalt organiseeritud staap, et tema suudaks olla sides kõikide teotsevate üksustega, s.o peab olema rikkalikult varustatud liikumisabinõudega ja raadio sidevahendeiga, kasutades häid, kuid lihtsaid koode.

Niisiis tiivamanöövris peab rohkem kui kuskil mujal teotsema kiiresti, julgelt ja võimsalt, sest siin on tegemist kaugete märkidega. Siin ei määrata peaaegu kunagi vahepealseid märke. On tarvis anda suund ja üldine ülesanne. Teatud raskusi tekitab ülesande määramise ja formuleerimise juures märkide küsimus. Kas selleks määrata vaenlase elavjõud või maastiku esemed? Kogemused on näidanud, et soovitatav on anda seespool liikuvatele üksustele märgiks vaenlase jõud teatud kindlas maastikurajoonis, et olla kindel, et vaenlase tiib saab seotud. Väljaspool liikuvatele üksustele peab aga määrama märkideks maastikuesemed, et oleks garanteeritud, et meie jõud küllalt kaugemale vaenlase tagala süsteemi tungiksid. Kui ka nendele määrata märgiks vaenlase jõud, oleks karta, et need üksused lasevad endid vaenlase jõududest, mis seal rajoonis teotsevad, kõrvale kiskuda määratud suunast ja haaramise asemel võib välja kujuneda segadus, mis lõpuks degenerereeruks frontaalseks lahinguks.

Julgus väljendub tahtes, haarata võimalikult laialt ja ühes sellega soovis aktsepteerida kogu riisikot, mis niisuguse haaramisega kaasas käib, samal ajal olles veendunud, et jõud, mis määratud peaaktiooni sidumiseks rindel, oma ülesande kõrgusel seisavad ja nende peale pandud lootusi täidavad. Ta väljendab ennast oma K. P. viimises haarava tiiva taha, harilikult seal varus olevate jõudude lähedusse.

Võimsus seisneb selles, et peab olema aktiivne ja alati edasi rühkima. Tegevus peab sündima ühel ajal nii rindel kui tiival. On tarvis anda liikuvaid osi, nagu ratsaväge, soomusjõude, lennukiväge ja kaugelaskesuurtükiväge tiiva aktiooni käsuks ning peale selle veel ette näha tarbe korral transport-abinõusid ja muidugi küllalt laskemoona.

Ajalugu õpetab, et iga kord kui mingisugune tiivamanööver on ebaõnnestunud, siis harilikult ikka sellepärast, et pole kinni peetud neist tingimustest, millest meie siin oleme rääkinud ja sellepärast, et on oldud liiga tagasihoidlik haaramise sügavuse suhtes.

Maailmasõja vältel oli see nii Manoury armee tegevusega, nii oli see sakslaste juures pärast 9. septembrit Saksa IX korpusega, nii oli see "jooksul merele" ja nii oli see ka meie Vabadussõjas Jakobstadi operatsiooni aegadel.

Milles seisab siis probleemi raskus?

Pole kahtlust, et kui meile on antud tarvilised jõud, on vaja määrata nendele tarvilik rühmitus (dispositiiv), anda liikumise suund, fikseerida vahejooned, tegevuse ribad ja märgid. Kui oleme hoolt kandnud vaenlasest andmete saamise eest, oleme uurinud maastikku ja alati mäletame neid reegleid, mis siin ette toodud, siis peame tähendama, et mitte siin ei tule otsida probleemi raskust. Nende probleemidega saab iga tõsiselt ettevalmistatud juht hakkama.

Kuid raske on ühendada kiirust võimsusega ja õige piirini pingutada väeosade füüsilist jõudu. Kuid kiirus on selles manöövris eriliselt edu faktoriks. Ja peab arvama, et just see ongi probleem, mille lahendamine lasub kõige rängemalt juhil, ja mis kisub kõik juhi mõtted enese juurde.

Paistab, et selle probleemi kergendamiseks peab kõige rohkem hoolt kandma juhi staabis see ohvitser, kelle peale on pandud liikumise organiseerimine ja reguleerimine. Tema peab äärmise hoolega selgitama kõik võimalikud teed, mis vähegi võimaldavad väeosade liikumist ja tarvilisse rajooni välja viivad.

Manööversõjas kiire liikumine ongi selleks aluseks, millele lahing üles ehitatakse. Ei tohi ka unustada motomeh. osi, mis suudavad liikuda ka raskemal maastikul.

Kokku võttes võime, tuletades meelde ajalugu, konstateerida järgmist.

1. Tiivamanööver areneb seda edukamalt, mida laiemalt ta on kombineeritud ja mida kiiremalt läbi viidud.
2. Manövreeriva tiiva jõud peavad olema sügavalt paigutatud, mis garanteerib tiiva rutulist pikendamist nii pealetungi kui ka kaitse otstarbel. On väga soodus, kui siin on mehhaniseeritud tulejõudu kasutada.
3. Manövreeriva tiiva edasilükkamine nõuab ülemjuhatuselt eriti suurt aktiivsust, sest vaenlase tegevus nõuab tihti manöövrirassi suuna muutmist.

Piirilahingud läänerindel 1914. a. ja ka Marne'i lahing annavad nende punktide kohta nii elava pildi, et maksab sellejuures natuke peatuda.

Augustis 1914. a. olid sakslased täielikult realiseerinud laia rinde ja kiiruse. Võib isegi kinnitada, et nad liikusid liiga kiiresti, sest nende väed, jõudes Marne'ni, olid lõplikult välja kurnatud. Niisuguse suure kiiruse juures ei olnud muidugi prantslastel võimalik midagi suuremat evakueerida.

Kuid sakslased ei saanud ellu viia ülejäänud kaht tingimust. Nad ei suutnud anda manööverivale tiivale küllaldast sügavust ja olemasolevad jõud vähenesid liikumise kestel, jättes maha osi Antverpeni, Namuri, Maubeuge'i ja Givet' kindluste piiramiseks ning Brüsseli okupeerimiseks ja saates osi idarindele. Sel viisil langes välja umbes 10,5 diviisi 52-st, mis liikusid alul paremal tiival. Süü niisuguse tegevuse eest langeb täielikult Moltkele, sest haaramisplaani ülesehitusel Schlieffen oli neid takistusi ette näinud ja tema kava kohaselt, igaks juhtumiks, pidi parema tiiva taga liikuma üks teise järgu armee, nimelt kuus ersatskorpust. Noorem Moltke laskis ennast mõjutada teateist, et prantslased kavatsesid otsustavat lahingut otsida Metzi ja Vogeeside vahelises rajoonis ja kõvendas oma vasakut tiiba parema tiiva arvel.

Manööveriva tiiva edasilükkamine (Klucki ja Bülovi armeed) langes juba 31. aug. täielikult ülemjuhatuses kätest välja. Seda ei oleks vahest mitte sündinud, kui peakorter oleks liikunud manööveriva tiiva taga või kui selle edasinihutamiseks olnuks organiseeritud armeegrupi juhatus.

Esimene lahendus võimaldanuks otsekohe ja aega kaotamata juhtida neid armeesid, kellel lasus peaülesanne. See käis aga Moltke iseloomu vastu, sest vana, 1870. a. traditsiooni kohaselt tahtis ta armeede ülematele vabadust jätta. Kui uskuda kindral von Taffenit, siis olla peakorteri üleviimine mitu korda kõne all olnud, kuid sellest loobutud, sest puudunud võimalus kiiresti sidet organiseerida ja pealegi olevat peakorter liiga suur ja raske asutis olnud.

18. augustil püüti realiseerida teine võimalus: Bülov, jäädes II armee ülemaks, pidi ka I armee tegevust koordineerima. Bülov käsutas seda õigust palju rohkem oma armee taktikaliste huvide kohaselt kui Saksa sõjaväe parema tiiva strateegilise eesmärgi tagamiseks.

Tekkisid arusaamatused ja Brüssel-Namuri joone läbistamise järele isegi teravad hõõrumised ning konfliktid, nii et Moltke 27. augustil oli sunnitud oma korralduse annulleerima. Sellest ajast alates Kluck on vaba oma tegevuses ja ta ise määrab endale suuna, mis sai saatuslikuks.

Kui laialt organiseeritud ja kiiresti läbiviidud manööver saarlastele edu tõi, siis puudusid need faktorid täiesti prantsuse VI armee manöövri juures 5. septembril. Selle armee rinde muutmine sündis nii kitsal rindel ja nii aeglaselt, et sakslastel oli võimalik ühe korpusega (IV) kiskuda kogu armee frontaalsesse lahingusse. On väga tõenäolik, et Maunoury tegevus oleks palju edurikkam olnud, kui ta armee oleks laiema rindega liikunud ja peajasjalikult, kui ta ei oleks oma parema tiivaga Marne'i külge kleepunud. Räägitakse, et selle põhjuseks olevat olnud soov jääda inglaste naabrusesse, kes ilma selleta üldse ei oleks pealetungile asunud. Niisiis poliitiline tarvidus mõjutas halvavalt strateegilist tegevust.

Veaks tuleb ka lugeda esialgne suund, mis Gallieni poolt VI armeele anti, samuti ühetaoline jõudude jaotus rindel. Prantslased ise tunnistasid (Duffour), et kogu Marne'i operatsiooni organiseerimisel ja läbiviimisel oli valitsemas teatud närvilikkus.

Siit Duffour teeb järelduse, et ainult siis võib oodata rahulikku tegevust, kui kõik juhid omavad täpset ja selget ideed strateegilise manöövri vormide üle, mis nõuab suurt ettevalmistust nii teoorias kui ka praktikas.

Alul tehtud viga mõjutas lahingukäiku lõpuni. Isegi veel 9. septembri õhtul, kui Kluck taandumisele asus, ei jõudnud VI armee ta tiivale välja. Oli tarvis organiseerida uus armee (Castelnau), kes püüdis seda ülesannet enda peale võtta. Kuid oli juba hilja. Sakslased olid samasuguse otsuse võtnud juba 24 tundi varem - algas jooks merele.

Vale suund, halb jõudude jaotus operatsiooni algul ja üldiselt liiga nõrgad jõud olid peamisiks põhjusiks, et Marne'i lahing suuremaid tagajärgi prantslastele ei andnud.

Osaliselt mõjutas siin veel see asjalolu, et inglased olid passiivsed ega püüdnud 5. ja 6. septembril Grand Morini peal sakslasi köita. Kluckil oli võimalik oma jõud Manoury vastu pöörata.

Need kaks suurt tiivamanöövrit annavad palju materjali uurimiseks ja mõtlemiseks. Suurt huvi pakuvad ka tiivavariandid, mis Saksa kindralstaabis olid välja töötatud Schliffeni ajal Vene rinde vastu teotsemiseks. Kuna suur looduslik tõke Peipsi järv ka meile soodsaid võimalusi pakub tiivamanöövriteid kombineerida, siis peame sellele manöövri vormile eriti suurt tähelepanu pühendama.

5. Otsene manööver ühendusteedele

See manööver seisab selles, et kasutades vaba maa-ala, püütakse välja jõuda mingisuguse tähtsa punktini vaenlase ühendusteedel, näiteks raudteesõlme, suurte sildade, tööstuse ja ladude tsentrumi, sadamalinnani jne., eesmärgiga see vallutada ja okupeerida või purustada.

See manöövri vorm omas suurt tähtsust Põhja-Ameerika kodusõjas. Ka Vene-Jaapani sõjas viidi see manööver läbi: Mistšenko ratsaväe retk Inkou peale. Maailmasõjas bulgaarlaste manööver Monastiri peale annab samuti selge pildi sellest manöövri vormist. Ka liitlased kavatsesid dessanti Ostende rannikule. Siia liiki kuulub Dardanellide operatsioon ja ka Kitcheneri poolt kavatsetud dessant Alexandrettes eesmärgiga lõigata läbi türki armee ühendustee Palestiinas.

Sellel manöövri vormil on teatud analoogia tiivamanöövri esimese viisiga. Siin nagu sealgi otsitakse vaba maa-ala liikumiseks ja manöövri edu oleneb sellest, kuivõrd ootamatult ta läbi viiakse. Ta peamine iseloomustus on, et märk, kuhu peab välja jõudma, asub väljaspool üldist lahinguvälja. Kui selle märgi pärast aga lahing peaks tekkima, siis on seda raske varustada.

Mida rohkem kasvab allveepaatide ja lennukite tegevus, mille abil võib transporteerida võimsaid purustamise abinõusid, seda rohkem huvi pakub meile selline manööver.

Ei ole kahtlust, et nende manöövritega algab tulevikusõda.

Kaitseseisukord kui manööver

Kõik praegu analüüsitud manöövri tüübid omavad puht pealetungi iseloomu, sest nad taotleavad positiivset vallutamise või hävitamise eesmärki. Kas sellest võib järeldada, et strateegiline manööver ei tunnusta midagi muud kui ainult pealetungi? Muidugi mitte!

Manöövri vorm tähendab oma jõudude kasutamist mitmesuguses osas. Kasutamine võib ka seisneda selles, et seda alal hoida, mis meil on juba käes. Väljavaated selleks on väga suured, sest meie oleme näinud, et alati peale tungida, nagu seda nõudsid enne Maailmasõda mõned müstikud, ei ole enam reaalset võimalik.

Tähendab: operatsioonide juhtimises võib ja peab ka tarbe korral ette nägema kaitset kohapeal või isegi taandumist. Seega on kaitse ja taandumine ka üks manöövri vormidest.

Kui 1914. a. enne sõda keegi oleks püüdnud kinnitada, et on võimalik positsioonil asudes ennast aastate jooksul tugevate jõudude vastu kaitsta, oleks teda naeruväärseks loetud. Kuid elu ise on meile seda tõestanud, näidates positsioonisõja tegevust. Terve strateegia peab seda asjaolu alati arvestama, sest sündmused võivad ühel või teisel määral korduda. On isegi väga tõenäoline, et nõrgem pool püüab maastiku omadusi tihtilugu maksimaalselt väliskindlustustöödega täiendada ja oma tule võimet suurendada. Kindral Duffour on arvamisel, et nimetust positsioonisõda tuleks korrigeerida ja see mõiste nimetada strateegiliseks kaitseks. Kui meie tahame maksimaalses ulatuses kasutada sisemiste liinide manöövrit, siis ei ole vist võimalust end sellisest kaitseviisist lahti öelda.

On isegi juba rahuajal tarvis teha selleks teatud eeltöid, vähemalt kindlaks määrata tarviliste kaitsepositsioonide jooned ja teiseks ette näha jõud, mis tarvilised valitud positsioonide kaitseks. Strateegiline taandumine, s.o suurte sõjaväemasside meetodiline väljaviimine vaenlase ähvardavate hoopide alt, on üks erijuhtum masside liikumises. Kuid väljaspool hariliku liikumise probleemi strateegiline taandumine peab meile andma tarvilise aja, et oma lahingukorda ümber korraldada, eesmärgiga anda vastasele tugev vastulöök temale ohtlikumasse kohta. See ümberkorraldamine moodustab eeltegevuse tulevaseks manöövriks, mis võib omada üht või teist meie poolt juba selgitatud manöövri vormi.

Maailmasõda annab meile kaks näidet strateegilisest taandumisest, missugused võiks võtta eeskujuks.

Esimene oli kindral Joffre'i poolt läbi viidud suur taandumine Prantsuse rindel 24. augustist kuni 5. septembrini, mis andis võimaluse üle viia jõudude raskuspunkti oma paremalt tiivalt vasakule, et omalt poolt püüda edasitungivat vaenlast tiivalt haarata ja teda tundelisest kohast tugevamate jõududega rünnata.

Teine oli Hindenburgi poolt läbiviidud taandumine IX Saksa armeega 27. okt. - 11. nov. 1914. a. Varssavi ja Veikseli alt Varta peale. Ka siin tehti taandumisega vabaks suuremad jõud, koondati kokku Thorni rajooni ja anti kohe venelastele tugev vastulööök.

Mõlemad episoodid korraldati täiesti ühe šablooni järgi: taandumisel rikutakse raudteed ja maanteed, rindelt väljakistud jõud koondatakse kindluse kaitse alla (Pariis, Thorn), vastulööök antakse vaenlase tiivale.

Peab ära märkima, et alates 1915. a. sellist manöövrit ei ole enam korratud. Hindenburgi suur taandumisoperatsioon 1917. a. (Alberich) oli päris passiivse iseloomuga ettevõtte. Millega seda seletada?

Falkenhayn oma mälestustes annab kõige parema seletuse, kirjeldades seisukorda pärast Brüsselit algust 1916. a.

"Seisukord oli raske," kirjutab ta. Sellist kokkuvarisemisvõimalust ei olnud kunagi arutatud, sest seda ei võidud uskuda. Kõige lihtsam vastuabinõu oleks olnud koondada tugev grupp kas Poola Ida-Galiitsiasse või Ungarisse ja sellega teostada vastupealetung suurima eesmärgiga. Teoreetiliselt võetud oli see idee väga ilus, kuid praktiliselt oli ta läbiviidamatu. Igal pool seisid rinnetel tugevam jõud üksteise vastu. Oli võimalik alal hoida tasakaalu ainult tänu hästi organiseeritud ja varustatud positsioonidele. Kaugemal tagapool ei olnud selliseid valmis positsioone. Seega siis oli väga kahtlane võtta ette taandumisi, et sel teel lühendada rinnet ja saada jõude löögigrupi organiseerimiseks. Pealegi nõuab see evakueerimise puhttehniliselt pikaajalist ettevalmistust; ka riisiko on liiga suur..."

Sellest on selgesti näha, kuivõrd suurt tähtsust omab strateegilise julgeoleku mõttes pidev ja organiseeritud rinne isegi siis, kui see on osaliselt sisse muljutud. Niisiis võib öelda, et kaitseseisukord, kui tema eesmärgiks on võimaldada juhatusele tegevusvabadust, on samasugune manöövrivorm kui igasugune teinegi. Seda võib kätte saada kas organiseerides positsioone või katkestades kontakti vaenlasega. See väide ei ole sugugi omapärane ega ka uus. Kuid meie teame ise väga hästi, et rahuajal, eriti pikal rahuajal hakatakse kaitse peale teiste silmadega vaatama ja võib isegi nii kaugelt jõuda, et teda loetakse sõjategevuses alaväärtuslikuks.

Selles küsimuses on väga kasulik süveneda neisse mõtetesse, mida Clausewitz on väljendanud, uurides kaitsepealetungi oma surematust teoses "Vom Kriege": "Sest kes tahab õppida tulevikku, peab tundma minevikku."

Friedrich Suure ja Napoleoni manöövrid. Praegusaja manööver

Friedrich Suure manööver

Friedrichi sõjakäigud on väga õpisterikkad, sest tema on viie miljonilise rahvaga sõdinud 90 miljonilise rahva vastu, võites neid.

On muidugi raske paari sõnaga kõiki õpiseid Friedrichi strateegiast välja noppida, kuid kolme tähtsama asjaolu peale peab kohe tähelepanu juhtima. Need on: 1) kiirus tegevuses, 2) väga kaalutud jõudude vahetõrgete hinnang ja määramine, 3) moraalne ülekaal.

Seda võib näha pea igast lahingust, iseäranis paistab see aga silma enne ja pärast Zorndorfi lahingut. Siin näeme selgesti, et Friedrich mõtles ja teotses kiiremini kui tema vastased. Meie näeme, et ta 10 päevaga rändas Sileesiast Küstrini alla (265 km), et kohata venelasi, kes Berliini peale liikusid. See on ka tänapäeva tõekspidamiste järele suurepärane resultaadi, kuid tol ajal, väga halbade teolude juures organiseerimata vooriga, oli see imetegu.

Meie mäletame Zorndorfi lahingukäiku: 21. augustil saabus Friedrich Küstrini alla, venelased omasid selle kindluse ees väga tugevat positsiooni. Ööl 22/23. 08. liikus Friedrich 50 km edasi, et seal ootamatult Oderi jõest üle minna, väga lühikest aega puhata ja kohe veel 20 km edasi

rännata. 25. augustil oli lahing kus Friedrich suunas kõik oma jõud Fermori seljataguse vastu, kuid viimane oli ka pealetungile asunud ja seepärast tekkis frontaalne lahing. Õhtul selgus, et venelastel on 44 000 mehest järele jäänud 19 000, preislattel 26 000 mehest 21 000.

Normaalselt järgmisel päeval lahing jätkuks, kuid Friedrich otsustas lahingu katkestada, et minna Saksimaale, kus koondusid austerlased. Venelased olid niivõrd nõrgestatud, et neid enam teatud aja kestel arvestada ei tulnud. Friedrich oli aga kaalunud oma jõudu ja tulnud otsusele, et kui tema siin veel peaks kaotama mõni tuhat meest, siis ei saa ta enam austerlaste vastu välja astuda. Jällegi läbis tema 200 km 10 päevaga, tahtes ühineda Saksi printsiga. Daunil oli koondatud 80 000 meest 20 000-mehelise Saksi printsi sõjaväe vastu ja ta otsustas kohe kallale tungida, kuid samal päeval kuuleb tema, et Friedrich on tulemas ja Daun muudab meelt ning loobub oma ettevõttest. Sellega annab ta võimaluse vastase jõududel ühineda. Siin on kiirus ja äärmiselt hoolikas kaalumine, kus ja kelle vastu oma jõude käsutada. Ühtlasi näeme siin psühholoogilist momenti, mis kujuneb eriti soodsaks Friedrichile.

Meie teame, et need olid kurvad kogemused, mis olid Friedrichi välja viinud selle arusaamiseni. Kolini lahing oli temale näidanud, et ei saa peaga läbi müüri joosta.

Friedrich oli eluajaks võtnud õpetust.

Ja kolmas punkt - moraal, mis oli eriti tugev just õnnetuses ja ebaedus.

Kui tihti oli Friedrich löödud, kui tihti pidi tema taanduma ja võib küsida, et missugune õnnetus üldse vältis Friedrichi sõjaväge.

Oli aegu, kus iga päev tõi sadasid desertööre, kus puudus laskemoonast ja leivast oli äärmiselt suur, kus igasugused epideemiad hävitasid tema rügemente. Ja siiski ta võitis.

Nimetatud asjaoludest võime meiega midagi õppida, eriti psühholoogilisel ja moraalsel alal.

Napoleoni süsteemi kujunemine

Prints Ande ja Turenni ajal (kuni XVII sajandi lõpuni) oli jalavägi varustatud osa püssidega, osa piikidega. Tule kiirus oli muidugi äärmiselt väike ja et vähegi pidevat tuld saavutada, oli tarvis jalaväge rivistada viide-kuude viirgu, kes lasksid üksteise järel. Laadimiseks oli tarvis teha keerukaid võtteid. Pärast laskmist pidi viirg kõrvale astuma ja põlvili laskma, et võimaldada seljataga olevale viirule tulistamist. Selle tagajärjel on muidugi rinde muutmist ja muid manöövreid äärmiselt raske läbi viia või õigemini öeldud, neid võib läbi viia ainult siis, kui neid võtteid on pikaajaliselt harjutatud ja drillitud ja kui sõjaväes valitseb äärmiselt vali distsipliin.

Suurtükivägi oli väiksearvuline (12-15 suurtükki armee peale) ja üldiselt väikese tulemõjuga. Ratsavägi domineeris lahinguväljal.

Vahepeal sammus tehnika edasi, ilmus kivilukuga püss ja tääk. Viirgude arv väheneb kuni 3-ni, kuid manööverimise raskused jäid püsima. Ikka oli veel tarvis võidelda kompaktses rivis, oli tarvis suurt drilli, et kõik klapiks. Meie nägime seda Friedrichi sõjaväes, kus kuningas ise otsustas ja teotses kiiresti ja sama kiiresti teotses ka tema grenader.

Säärane asjaolu üllatas ta vaenlasi. Kõik püüdsid teda imiteerida, teiste hulgas ka Ludvig XVI, kelle sõjavägi lõpuks kaunis hästi oli välja drillitud ja marssal Broglie saavutas mitmeidki võite. On selge, et kompaktses massis teotsedes peavad kaotused suured olema. On tarvis väga tugevat distsipliini, et sõjaväge käes hoida.

Kuid juba otsiti uusi ideid, mis lubaksid vältida kompaktsed masse ja Guibert' kirjutas selle üle oma töös "Essai general de Tactique". Tekib enam-vähem organiseeritud staap, kuigi üldiselt väiksearvuline ja võrdlemisi väikese mõjuga.

Ludvig XVI kuningliku armee staabis leiame meie mõningaid mehi, kes said edaspidi kuulsaks: krahv Laumay, edaspidine Lafayetti staabiülem; de Loubardiere, tulevane Lasalli staabiülem; de Mathieu Dumas, kes esitas 1794. a. Päästekomitee sõjaplaani. Siin meie leiame ka Alexandre Berthier', pärastise Napoleoni staabiülema ja mõned teised.

Kuid puhkes revolutsioon, langes kuningas, purunes distsipliin, langes vana armee ja suured rahvamassid haarasid kätte relvad. Visati välja ka meile hästi tuntud loosung "Sõda lossidele, rahu hüttidele" ja taheti seda massi viia pärast seda, kui sisemaal oli tehtud kaunis puhas töö, välise vaenlase vastu. Alul see "levee en masse", mis valitsus välja kuulutas, tõi tõesti palju

vabatahtlikke, sest alguses oli rahva entusiasm tõesti suur ja peale selle oli ka väga meeldiv loosungi esimene osa "Sõda lossidele".

Neid suuri masse, kes nii kokku tulid, pidi kuidagi organiseerima. Vana šabloon enam ei kõlvanud. Neid jaotati mitmeks suuremaks üksuseks - tekkisid korpused ja edaspidi armeed.

Kuid missugune oli masside moraalne külg? See positiivne "revolutsiooniline" entusiasm kadus väga ruttu. Varsti tähendus "volontaire" (vabatahtlik) oli ainult silmakirjaks, sest keegi ei tahtnud enam vabatahtlikult sõtta minna. Omavalitsused sundisid aga rahvast minema kas liisu abil või lihtsalt määrasid ja isegi hääletasid teatud määratute nimekirju. Sinna nimekirjadesse muidugi langes säärane element, kellest igal juhul taheti lahti saada.

Joliclerc, kes astus vabatahtlikult sõjaväkke 1791. a. kirjutas: "Ei need ei ole vabatahtlikud! Ühed on ise ennast maha müünud, nagu müüakse toomasepäeval sigu. Teised on olnud sunnitud minema."

Kuidas seisab nüüd lugu sellise sõjaväe sõdurite, kaadri ja kõrgemate juhtide väljaõppega? Meie mäletame, et selle aja relvastuse juures maksev taktika andis positiivseid resultate ainult suure ja pikaajalise drilli järel.

Revolutsiooni algusega suurem osa ohvitseride emigreerus, mispärast sõjaväejuhtidest oli suur puudus. Mõõdamines olgu tähendatud, et kohale jäänud ohvitseridest suurem osa olid kas suurtükiväelased või insenerid. Sellega on ka seletatav, miks just nemad suurt osa mängisid revolutsioonilises ja edaspidi keiserlikus armees. Kaadri ja distsipliini puudumise tõttu polnud võimalik drillida kokkutulnud masse.

Õpetatakse seda, mis on kõige kergem, ja sellepärast näeme, et revolutsiooniline sõjavägi tarvitas ainult lineaarseid formatsioone: laskurite ahelikud nõuavad miinimum drilli ja distsipliini.

1791., 1792. ja 1793. aastal näeme palju niisuguseid pataljone, kes ilma mingi korrata ja segases formatsioonis püüavad rünnata vaenlast ja muidugi kerge vaevaga täies korras teotsevate vastase üksuste poolt ära hävitatakse.

Kurvad kogemused teevad vähehaaval juhtidele selgeks, et niiviisi asi edasi minna ei või ja alates 1795. a. seatakse sisse drill ning nõutakse korralikku manöövreerimist ja teotsemist mitte ainult lahtises ahelikus, vaid kombineeritud manöövrit laskuriahelikust ja löögikolonnidest. Tuli aktsepteerida täies ulatuses endise kuningliku sõjaväe õppemeetodeid ja võtteid. Kuna ohvitseridest oli äärmine puudus, tuli neid palju juurde nimetada ja nii tekkiski suur arv juhte, kellel polnud mingisugust aimu juhtimisest ja sääraseis tingimuses just staapidel oli peasõna ütelda, või tuli otsida muid teid, et ikkagi saavutada resultaati. Meie tunnemegi seda brutaalset viisi, mis pandi maksma Päästekomitee poolt.

Meie teame, et esialgu Päästekomitee lootis palju tema poolt määratud juhtidelt. Põhja-Armeerüüasaamine, Lafayette ja Dumouriez äraandmised ja muud seesugused asjaolud andsid Päästekomiteele, kelle etteotsa olid asunud montagnaarid, põhjuse piirata juhtide võimu ja määrata nende juurde meile samuti hästi tuntud komissar-instituudi. Teie näete, et revolutsioon Vene sõjaväes oli Prantsuse revolutsiooni koopia.

Nende komissaride esimeseks ja tähtsamaks ülesandeks oli kõrvaldada kõik vähegi kahtlane element juhtide kohtadelt. Esimene nõudmine kindraliks saamiseks oli, et mees pidi olema "sans-culote". See oli nendele antud instruksiooni peaidee. Ja muidugi kohe tagandati suur hulk vanemaid juhte, mille vastu avaldas kõige valjumat protesti Kilmaine, Põhja-Armeerülemjuhataja ise, sest operatiiv- ja taktika alad läksid veelgi halvemini. Tagandatud olid nende aastate jooksul siiski midagi õppinud, nüüd asusid etteotsa veelgi suuremad võhikud... Üks tuntud komissar Gillet' kirjutas Meusi armee kohta Päästekomiteele: "Meie ajasime ära aristokraadid ja panime nende asemele uued kindralid, kuid ma pean ütleva, et siin armees on nüüd tekkinud umbes 15-18 niisugust kindralit, kes isegi kapraliks ei suuda olla!"

Kuid Päästekomitee demagoogid ei kõssagi. "Patriotism asendab teadmised. Asi läheb kindlasti paremini sans-culottidega kui nn. andekate meestega" jne. Need on sõnad, mis sealt igapäev rahvale öeldakse ja sõjaminister Bouchotte 2. augustil 1793. a. annab ringkirja armeedele, kus tema teatab oma relvastatud kaaskodanikkudele muu seas, et nemad olgu aga valvel, et valepatrioodid neid ei aheldaks vana režiimi distsipliiniga, ja et tema neile saadab ajalehti, et

neid revolutsiooni liikumisega kursis hoida. (Kas ei ole ka siin lõpmatut sarnasust selle kuulsa Prikaz Nr 1-ga.)

Need olid muidugi fraasid, mis jakobiinide koosolekutel vaimustust välja kutsuda võisid, kuid sõjaväljal armeedes meie satume varsti teise pildi juurde. Siin komissaridel tuleb iga päev tegeliku elu nõuetega kokku põrgata. Nad näevad, et ilma professionaalse oskuseta vaenlast lüüa ei saa ja varsti näeme, et mitmed komissarid, kes nii agarasti tagandasid kogenud juhte, löövad nüüd käega igasugusile instruksioonele ja määravad igasuguste konksude abil tagasi kohtadele ja isegi väevõimuga hoiavad endi juures endiseid aristokraatidest juhte. Sellisel viisil jäid armeesse aadlisoost Davout', Mae Donald, Vandamme ja nii mõnigi teine.

Üldiselt aga komissaride võim kasvas ja sellele aitasid just kaasa asjaolud, et uued juhid olid absoluutselt saamatud. Komissarid, selle asemel, et olla juhtide abilised ja võtta enesele osa funktsioone, muutusid täielikult juhtide ülemusteks. Pikema jututa nad tagandasid diviiside ja rügementide ülemaid, andsid neid tribunalide alla või karistasid ise. Igasugused anonüümsed kaebekirjad ja intriigid õitsesid. Keegi ei jäänud puutumata, ei Hoche, ei Jourdon, ei Lecourbe, ei Souhame, ei Vandamme. Nad kõik olid kahtluse all. Ja selle tagajärjeks oli nii-öelda kindralite streik, kus keegi ei võtnud mingisugust juhtivat kohta vastu. Oli tarvis neid ähvardada arreteerimisega ja isegi giljotiiniga. Nii oli see Hanchoidiga, kes pidi Põhja-Armees asendama Kilmaini ja nii see oli Jourdoniga, kes pidi asendama Hanchoidi. Sellises olukorras muidugi iga juhi esimeseks mureks oli mitte midagi omal algatusel ette võtta. Hakati ka moodustama igasuguseid sõjanõukogusid ja komiteesid, kus vastutus langes vähemalt 3-4 isikule. Puigeldi kõrvale aktiivsest tegevusest, eelistati kindluste ja linnade piiramist jne.

Meie võime muidugi kergesti endale ette kujutada, missugune korralagedus ja segadus säärases armees valitses. Mais 1794. a. Põhja-Armees, liikudes Brabanti, seisis koos mitmest korpusest. Üks nendest korpustest, nn. Ardenni korpus, allus korruga kolmele kindralile, üks juhtis paremat tiiba, teine tsentrumit ja kolmas vasakut tiiba. Alluvus üksteisele oli lahendamata, sest õigemini nad kolmekesi moodustavad ühe komitee. Parema tiiva juht oli kõhkleja mees, ta arvas, et tema jõud pole veel liikumiseks valmis ja oskas ka uskuma panna oma komissari Saint-Justi. Tsentrum ja vasak tiib olid juba käsud liikumise algamiseks välja andnud. Saint-Just mõjutas tsentrumi juhti Pichegrud ja see andis uue korralduse seisma jääda. Vahepeal oli aga parema tiiva juht jõudnud otsusele, et ka tema võib liikumist alata ja annabki käsu. Meie näeme, mis sündis - kõik juhivad ja keegi ei juhi. Selle ajajärgu iseloomustamiseks võime alla kriipsutada, et halb organisatsioon, halb väljaõpe, veel halvem kaader ja poliitiliste komissaride vahelesegamine puhttaktikalistesse ja strateegilistesse küsimustesse moodustasid tema peamised jooned.

Kuid jõudis kätte 1796. a. ja selle järel 1797. a. Paljud asjad hakkasid muutuma, oli tunda, et mingisugune kõva käsi hakkas asju teisiti korraldama. Ilmuvad kindlad ja tähtsad direktiivid, kõik komiteed kadusid, komissarid sunniti tagaplaanile. Oli tunda, et kerkib üles teatud uus süsteem.

Napoleon Bonapart oli võtnud ülemjuhatuse enda kätte.

Napoleoni manööver

Kas võib kõneleda mingisugusest iseäralisest Napoleoni süsteemist? Kas on olemas Napoleoni võidu retseptid või vähemalt kindlad reeglid, mida tema jälgis oma hiilgava karjääri vältel? Vaevalt tema tegevust võib selles suunas ära kasutada. Kõik tema aforismid ja ütelsused on momentide produkt, kuid St. Helena saarel viibides tema ise kirjutas: "Pole olemas kindlaid reegleid, kõik oleneb olukorrast, kus mõju avaldavad tuhat asjaolu ja mis kunagi üksteisega ei sarnane."

Esimeseks mureks on Napoleonil alati - võimalikult kiiresti lõpetada sõda. Põhjused peituvad mitte ainult puhtsõjalistes asjaoludes, vaid ka ökonoomilistes faktorites. Nagu teada, olid finantsilised raskused alati suurimaid.

Et lõpetada sõda ruttu, peab tema võimalikult kiiresti ilmuma peasõjateatrile, peab siin lööma otsustava lahingu, võttes selleks kokku kõik oma jõud ja siis jälitama vaenlast viimase hingetõmbeni.

1796. a. 27. märtsil võttis ta enda kätte ülemjuhatus. 12. aprillil algas ta kuulsat manöövrit Montenotte juures. 09. 05. 1800. a. jõudis ta Genfi armee juurde ja juba 14. juunil on Marengo lahing võidetud.

1805. a. 27. septembril suur armee polnud veel Reinini jõudnud, kuid 17. oktoobril Mack juba kapituleerus Ulmis.

1806. a. läks asi veelgi kiiremini: 12 päevaga hävitati Preisi armee. Kui järgmised sõjakäigud ka nii kiiresti enam ei arenenud, siis ei olenenud see Napoleoni tahtmisest. Isegi veel 1812. a., astudes üle Vene piiri, lootis ta 50 päevaga vaenlast otsustavalt lüüa. Et seda realiseerida, on tarvis kahte asja:

- sundida vaenlast lahingut vastu võtma,
- olla lahingus vastasest arvuliselt tugevam.

Et sundida vaenlast lahingut vastu võtma, selleks liikus tema laial rindel, kasutades kõiki tähtsamaid teid, olles seega strateegiliselt hargnenud laiemalt kui tema vastane. Nii oli tal võimalik viimast haarata operatiivselt, võttes oma alla ülekäigud üle suuremate jõgede, vaenlane enam taanduda ei saa, ja ta peab lahingu vastu võtma. (Strodella 1800, Lech 1805, Sade 1806, Isar 1804).

Et vältida vaenlase ähvardusi oma kommunikatsiooniliinide vastu, organiseeris ta kuulsad "operatsiooni tsentrumid".

Need pole muud midagi, kui rida ettenähtud baase igasuguse varustusega, kas kuskil kindlustes või kindlustatud laagrites mitte kaugemal kui 5-6 päevateekonda. Otsesed teed armee juurest nende tsentrumite juurde nimetab tema operatsiooni liinideks. Kui neid on mitu ja nad teatud kindla üldidee kohaselt asetatud, siis pole mingisugust hädaohtu - vajadust järsku muuta armee rinnet. Vaenlane, kes normaalselt oli seotud oma permanentsete baasidega, niisugust asja ei mõistnud ega kunagi selliseid rinnete muutmisi ette ei võtnud.

Et olla vastasest arvuliselt tugevam, Napoleon püüab alati vaenlase jõude killustada igasuguste kavaluste abil ja oma jõud järsku ja kiiresti lõögiks kokku tõmmata. See kontsentreerimine on tema peamureks. Lahinguks pidi terve armee koos olema. Armee tema mõiste järgi on koos, kui üksused asuvad üksteisest nõnda kaugel, et suudavad õigel ajal üksteisele abi anda ja kui neid üksikult lüüa ei saa.

"Aktiivsus, aktiivsus, kiirus," kirjutab tema Massenale. Need sõnad resümeevad ka tema süsteemi. Nii see on lahingus, nii see on ka rännakutel. Meie teame isegi, et mõnikord ta laseb terved diviisid transporteerida küüt- ja posthobustega. On selge, et selle all pidi nii mõnigi kord kannatama toitlustamine, mis negatiivselt mõjus moraalele.

Kuna kiirus Napoleoni juures oli peasjaks, siis meil on arusaadav tema see juhtimise meetod, et ta annab isiklikult suulisi käsked oma marssalitele otseselt või adjutantide kaudu.

Kaugel olevatele korpuste ülematele saadab isiklikud kirjad. Ei leia meie kusagil midagi operatiivkäskude sarnast. Berthier, tema staabiülem, mitugi korda kaebas, et ta ei tea midagi, mis keiser kavatses teha. Napoleon korraldab isiklikult ka kõige väiksemaid asju, käsib isiklikult ka kõige väiksemaid asju, käsib isiklikult ühele luuresalgale välja anda 19 palitut ja 25 paari saapaid.

Et säärasel meetodil oli palju puudusi, ilmnes juba tol ajal. Segur' tähendas täiesti õigesti:

"Mis keiser oli unustanud, oli unustatud lõpulikult." See meetod andis veel rahuldavaid tagajärgi kuni 1809. a., kuid siis kasvasid armeed juba liiga suureks. Üks inimene, olgugi genius nagu Napoleon, ei suutnud kõike korraldada. Ja meie näeme, et ühes sellega ka algavad ebaedud. Selline meetod ei olnud enam kokkukõlas nende nõuetega, millega tuli lahinguväljal kokku pörgata: varud jõudsid hilja kohale, tegevus ei vasta enam olukorrale, kuid alljuhid ei oska oma algatust väljendada ja kaotus ongi käes. Napoleon maksis kallilt selle eest, et ei tahtnud või ei suutnud organiseerida tarvilist staabitööd, kuigi staabid kui niisugused juba tol ajal olid olemas. Niisugune oli siis see sõjavägi ja see süsteem, mis on veel tänapäevalgi nii huvitav ja õpetlik.

Kaasaja manööver

Et prantslaste plaan XVII nurjus, tuleb suurel määral kirjutada selle arvele, et Joffre kavatses organiseerida kaks peaaktsiooni: ühe Moseli ja Vogeese vahel, teise põhja pool Verduni.

Samuti Moltke kompromiteeris ka Schlieffeni plaani, võttes jõude paremalt tiivalt, mis oli ometi ettenähtud manöövri peategur ja asetades neid vasakule tiivale, ka seal läbi murda.

Ideed ei muutu. Võib aga küsida, kuidas on lugu nende elluviimisega ja kas siin meie praegusajal ka võime käia Napoleoni retsepti järele. Marne'i lahingu pilt annab hagu jaatava vastuse sellele küsimusele. Maunoury armee, liikudes sakslaste tiiva vastu, sundis viimseid selle pareerimiseks oma lahinguasetust muutma, ja sünnitas sellega lõhe Klucki ja Bülovi armeede vahel. Siit tuligi prantslaste võit. Oleks muidugi absurdne lootma jääda, et selline nähtus alati kordub. Pealegi teostus 1914. a. septembris Maunoury tiiva ähvardus enne, kui frontaalne lahing algas, kuna Napoleon nõuab vastupidist.

Kuidas asi ka ei oleks, peab aga tähendama, et praegusaja lahingus tuleb arvestada ilmtingimata järgmisi asjaolusid.

1. Taktika valdkonnas. Pealetungi kiirus oleneb esimeses järjekorras suurtükiväe ümberpaigutamise kiirusest. Järelikult ta areneb hooakaupa. Kui meie satume vaenlase jõule, kes taandub manööverides 8-12 km hüpetega ja kelle katteosad on rikkalikult varustatud automaatrelvadega, siis on väga tõenäoline, et edasiliikumine toimub väga aeglaselt ja et vastasel on võimalus ennast ümber korraldada. Tiivamanööver võiks siin palju kaasa aidata, kuid ülaltoodud põhjusil võib ka seda võrdlemisi väikeste jõududega kammitsasse panna, kui aga välja saadetud jõud on küllalt liikuvad ja oskavad manööverdada.

2. Strateegia valdkonnas. Et teotseda suuremate jõududega, peab omama head ja mitmekesisist teedevõrku. Et suuremate jõududega lahinguid lüüa, peab suutma neid jõude varustada. Selleks peab organiseerima seljataga 5-50 km kauguses tarvilised laod ja teised organid ning ette nägema nende asutiste rutulise edasitoimetamise. Kui taktikalised hüpped on 10 km, siis võib tähendada, et strateegilised hüpped on 4-5 korda suuremad. Nagu ma kord juba tähendasin, peab valmis olema järkjärguliste operatsioonide reaks, muidu on kindel, et tuleb pikem seisak operatsioonides.

Seejuures peame meeles pidama, et kui Napoleoni ajal oli kerge varjata haaravaid jõude (neid tehti harilikult kindlaks ainult tolmupilve järgi, kui nad olid juba lahinguvälja lähedal), siis nüüd on see võimatu lennukiväe luuretegevuse ja suure ning raske seljataguse tõttu.

Teoreetiliselt paistab võrdlemisi kerge olevat ette valmistada tiivamanöövrit suuremate jõududega. Kui aga süveneda detailidesse, siis näeme tihti ülepääsmatuid raskusi, eriti kui tuleb teotseda vaenlase territooriumil. Missuguste ideedele võime siis praegusajal rajada strateegilise manöövri teooriat? Siin peab eraldama kaks olukorda: 1) kui mõlemad sõjaväed, kes teineteise vastu teotsevad, on omanud pideva joone ilme ja nende tiivad toetuvad läbipääsmatute takistuste vastu; 2) kui sõjaväed okupeerivad ainult operatsiooniteatri osa.

Esimesel juhtumil on tarvis otsida läbimurret otsustavas suunas. Selleks tuleb sinna punkti üle viia oma jõudude raskuspunkt, kasutades teatud viisil sisemiste liinide manöövrit. Palju aitavad siin kaasa ülemjuhataja käsutuses olevad suurtükiväe ja lennukiväe varud, samuti suur arv transpordivahendid. Läbimurdekatse viib täieliku läbimurdeni ainult harva, sest teda on raske ekspluateerida, kui vastasel on kasutada vähegi varusid. Läbimurre võib sundida vaenlase taandumisele, keda siis peab jälitama viimase võimaluseni. Vaenlane võib ka kokku variseda, kui taanduma sunnitud osal enam ei ole maa-ala taandumiseks ja kui on surutud purustatud või täiskiilunud ühendusteedele. Ei ole võimalik ette näha, missuguse resultaadi annab ettevõetud katse, sest kõik oleneb jõudude vahekorrast, lahinguasetusest, maastikust jne...

Teisel juhtumil manööver omab normaalset kuju. Tuleb kasutada vaba ruumi, et välja jõuda vaenlase eluliste organiteni. Kuid kuidas liikuda? Kas on soovitatav liikuda üksikutes gruppides, kes kergemini läbi pääsevad, kuid on siiski küllalt tugevad, et mõnda aega tarbe korral vastu panna, kuni teised temale appi jõuavad? Või on parem liikuda strateegilise rindega, mille taga tähtsamates suundades liiguvad suuremad jõud?

Kindral Duffour arvab, et ei ole võimalik anda kategoorilist vastust sellisele küsimusele. Öelda, et see on hea ja too halb, oleks rumalus. Peab neid viise igakord uurima, peab tundma nende häid ja halbu külgi. Kriteeriumiks võiks olla side jõudude vahel. On selge, et strateegiline rinne pakub selleks kaunis kindlaid väljavaateid. XX sajandi lahingute kogemused näitavad kaht asja:

1) on alati väga kardetav alustada lahingut lahutatud lahingukorras;

2) selles lahingusektoris, kus ülesandeks on ainult püsida, kõige paremaid tagajärgi saab pidevast tuleliinist.

Millist tähtsust omab side üksikute jõudude gruppide vahel, on kõigil selge taktikaliselt, kuid strateegias ei ole seda mitte alati tarviliselt mõistatud.

Paistab, et tänapäeval rohkem kui kunagi varem side suuremate üksuste vahel peab olema strateegilise manöövri kontseptsiooni aluseks, sest ainult siis on võimalik saavutada ühtlast tegevust ja üheaegset jõupingutust kõigilt.

STRATEEGILISE MANÖÖVRI EELTINGIMUSED

Juht, kes kavatseb läbi viia teatud strateegilise manöövri, peab:

- kokku seadma selleks meetodilise projekti, mida nimetame plaaniks;
- kindlustama ja varjama kõik ettevalmistused, s.o salajaselt ja ootamatusega;
- hoolt kandma, et manöövri arendamises ei tekiks takistusi, s.o korraldama tarvilise seljataguse;
- kindlustama ennast vaenlase reaktsiooni ja initsiatiivi vastu, s.o korraldama küllalt tugeva kätte. Need tingimused peab täidetama, muidu ei või loota edu.

Plaanid

Kavatsetava manöövri idee annab aluse operatsiooniplaani koostamiseks, kus on fikseeritud jõudude koondamise moodused ja on kindlaks määratud ka nende jõudude kasutamine. Operatsiooniplaaniga peab ühes käima ka "teadeteplaan" (plan de renseignement), mis on nii öelda operatsiooniplaani fermendiks.

Esialgne jõudude koondamine moodustab igas manöövris esimese akti, sest see valmistab enam-vähem täielikult ette jõudude lahinguasetuse, millega alustatakse manöövrit. Iga juht annab muidugi üldjoontes oma jõududele niisuguse lahinguasetuse, mis võimaldab tema manöövri läbiviimist, kuid lubab ka tarbe korral neid ümber korraldada, et vastu astuda vaenlase tegevusele. Seepärast tuleb ratsionaalsemaks lugeda, et kõik otsused ja eeltööd jõudude esialgse koondamise kohta koostatakse eraldi otsustest ja korraldustest, mis on ette nähtud jõudude kasutamiseks, s.o peab olema kaks plaani.

Selline jaotus on eriti tarviline sõjategevuse alguseks.

Meie teame, et esialgne sõjaväe koondamine piiride äärde on keerukas operatsioon iseenesest ja pealegi viiakse see läbi lähimas ühenduses mobilisatsioonitööde ja piirikatte korraldustega. Siin on tarvis väga palju puhttehnilisi korraldusi; nendel aladel töötab palju isikuid igasugustes staapides ja asutistes. On selge, et sel alal peab olema oma plaan.

Teine osa aga, kus tegemist jõudude kasutamisega, ei pruugi alul sugugi teada olla suuremale ohvitseride arvule. On küllalt, kui tarvilised direktiivid antakse ainult nendele isikutele, kes alluvad otsekohe ülemjuhatajale ja peavad juhtima suuri üksusi.

Mul on olemas järgmised andmed prantsuse plaani XVII kohta, mis annavad ülaltoodud asja kohta kaunis selge pildi.

See plaan koosnes kolmest kaustast ehk aktist ja ühest lisast.

A. Esimene kaust, mille pealkiri oli "Ülddokumendid", sisaldas neli peadokumenti.

1. dokument näitas sõjaväe suurust üksuste ja koosseisude järgi, mis alul välja pandi, samuti nende lahinguasetust pärast koondamise lõppu.

2. dokument näitas seljataguste rajoonide suurust, mis allutati ülemjuhatajale ja armeemuhtidele; samuti olid siin kindlaks määratud kõik varustusebaasid ja ühenduste süsteem.

3. dokumenti nimetati "Koondamisdirektiiviks". Siin oli formuleeritud (täpsustatud) jõudude jaotus vastavalt kavatsustele. Iga armee juhile ja iga ratsakorpuse ülemale oli antud direktiiv, kus oli kindlaks määratud väekoondise jõud, staabi asupaik, tegevusrajoon ja ülesanne. Sellised direktiivid olid tarvilikud, et koordineerida armeede tegevust, väljudes nendest hüpoteesidest, mis olid üles seatud sakslaste tegevuse kohta.

4. dokument oli "teadeteplaan". Siia olid sisse kantud kõik teated, mis võisid kasulikud olla juhtidele ülesannete täitmisel, ja olid antud juhtnöör, kuidas edaspidi otsida strateegilisi teateid.

B. Teises kaustas olid dokumendid, mis ära määrasid piirikatte operatsioonid ja graafikud, mille järgi läbi viidi transpordid koondamiskohta. "Piirikatte instruksioonis" olid täpselt ära määratud sektorid üksustele ja antud neile ülesanded.

C. Kolmandas kaustas olid dokumendid posti-, telegraafi- ja telefoniteenistuse kohta, samuti andmed kindluste varustuse kohta jne.

Lisas oli ette nähtud koostöö inglasega. Siin oli ära määratud nende jõud, koondamisrajoon ja lahinguasetus.

Sellest lühikesest ülevaatest võime järeldada, et ülemjuhataja oli välja töötanud elementaarsed plaanid, mis ära määrasid:

- 1) sõjaväe suuruse, kes pidi välja astuma ja selle koondamisrajoonid piiril;
- 2) direktiivid alljuhtidele, kuidas edasi teotseda pärast koondamise lõppu;
- 3) kuidas pidi ülemjuhatajat informeeritama vaenlase tegevuses;
- 4) piirikatte organisatsiooni;
- 5) transportide tehnilise läbiviimise.

Kui seame need elementaarplaanid loogilisse järjekorda, siis leiame järgmise töökava. Töö algab igasuguste võimalikkude manöövrite uurimisega, kusjuures peetakse silmas valitsuse poolt kindlaksmääratud sõjaplaani. Töö rajatakse nendele andmetele, mida rahuajal maksev "teadeteplaan" annab. See uurimine lõpeb enam-vähem painduva manöövriplaani kokkuseadmisega, kus on ette nähtud:

- jõudude lahingu asetusvorm ja -rajoon, mis vastab kavatsatud tegevusele, s.o koondamisplaan;
  - transportide läbiviimise kava tarviliste variantidega, et küllalt paindub olla, kusjuures väljutakse strateegilisest julgeolekust ja ka võimalikkudest operatsioonidest;
  - kindlaksmääratud küttesüsteem või kattevõrk, mis on funktsioon eespool tähendatud plaanidest.
- Kokku võiks seda kõike nimetada operatsiooniplaaniks, sest on ju õige, et operatsioon algab just sellega, et mobiliseeritud üksused algavad liikumist oma tegevusrajoonis.

Prantsuse plaani XVII nõrgemaks küljeks oli see asjaolu, et temasse oli põimitud direktiive edaspidiseks tegevuseks pärast koondamise lõppu. Sellele vaatamata, et oli püütud ette näha igasugused võimalused, ei olnud siiski võimalik tegevust selliselt ette näha, kuidas tuli tegelikult läbi viia - 3., 4. ja 5. Prantsuse armee läksid lahingusse hoopis teisiti, kui seda direktiivid määrasid.

Paistab, et ka tulevikus sellised kaugelt tegevust äramääravad direktiivid ei too loodetavat käsu.

Kõike ettetoodut arvesse võttes leiame, et "Koondamisplaan" võiks koosneda kolmest osast.

Esimene osa määrab kindlaks:

- jõudude grupeerimise suurtesse üksustesse (armeed, korpused; meil diviisid, brigaadid), ülemjuhataja reservid ja ülemjuhataja organisatsioon;
- nende jõudude suuruse, lahinguasetuse ja koondamisrajoonid;
- territooriumide piirid, mis otseselt allutatakse ülemjuhatajale;
- suurte üksuste kasutuses olevad teedesüsteemid.

Teine osa määrab kindlaks kattevõrgu, kusjuures antakse kõik tarvilised juhtnõõrid, et siduda kattetegevust koondamise läbiviimisega.

Kolmandas osas on antud igasugused instruksioonid, tabelid ja graafikud transportide käimapanemiseks. Siin on samuti antud andmed varustamise, sisekorra alalhoidmise, teadeteotsimise jne. kohta.

Mis puutub manöövri osa kokkuseadmisega, siis on siin raske anda mingisugust täpset sisukorda. On selge, et enne kui üldse asuda manöövriprobleemi juurde, peab ära määrama, mis seisukorda alul asuda, kas tungida peale, asuda kaitsele, jääda äraootavale seisukohale või võib-olla kombineerida kõiki kolme võimalust kas ajas või ruumis. Kui esialgne strateegiline seisukoht on kindlaks määratud, võib ära tähendada eesmärgid esimestele operatsioonidele ja kindlaks teha tingimused, milles meie jõudude grupid oma jõud tegevusse rakendavad, et ülesseatud eesmärki saavutada - ühesõnaga määratakse kindlaks kavatsatud manööver või manöövrid.

Meie ütleme manööver või manöövrid, sest on ju selge, et ettenähtud märki võib juht saavutada - väljudes teatud hüpoteesidest - mitmel teel. Igale uuritud manöövrile peab kokku seadma ühe

üldise direktiivi, kus suurtes joontes on näidatud operatsiooni käik kogu sõjateatrile ja eri direktiivid nendele üksustele, kes ühe või teise operatsiooni osa peavad täitma.

Ei ole kahtlust, et ei maksa ette näha palju selliseid projekte - sellest võiks ainult arusaamatusi tekkida. Ainult siis on võimalik igasuguseid variante ette näha, kui ešloneerida väga suured jõud väga sügavalt. See aga teeb rinde liiga kitsaks ja seega ka õrnaks. Oleks samuti täiesti ekslik püüda ette näha teatud manöövrit esimesest lahingust veel kaugemale.

Järelikult operatsiooniplaan koosneb sellisest manöövriplaanist ja koondamisplaanist; viimane sisaldab veel transpordi- ja kattekavasid. Kõik see on rajatud teadeteplaanile, mis peab funktsioneerima juba rahuajal.

Edaspidi meil tuleb kõnelda selle plaani tähtsusest, eriti sellel perioodil, kui poliitilised vahekorrad muutuvad raskeks. Alates mobilisatsiooni väljakuulutamispäevast, peab ta kaasa aitama progressiivselt kindlaks teha kavatsetava manöövri detaile.

Ka sõja kestel tuleb ülemjuhatusel alatasa operatsioonide plaane kokku seada, mis kõik harilikult jagunevad kahte ossa - jõudude koondamis- ja manöövriplaan - ja mis omalt poolt alati on rajatud teadeteplaani andmetele. Need fundamentaalplaanid on aluseks alljuhtide samasugustele plaanidele, millele tulevad veel lisaks seljataguse korraldamise plaan ja sidekava.

Meie mäletame, et Maaailmasõja ajal kõrgemates staapides uuriti teatud operatsioonide tsükleid ja pandi neid kirja. Need dokumendid kandsid sakslastel, "Denkschrifti" ja prantslastel "Memoire'i" nime. Need "memoire'id" siis kas loeti ülemjuhataja enese poolt kokkukutsutud armee juhtidele ette (Foch - juuli 1918) või neid seletati suusõnaliselt üksikutele juhtidele (Ludendorf - aprill 1918).

Normaalselt antakse aga ülemjuhatause operatsioonikavad alljuhtidele teada direktiivides. Sõna direktiiv on igal pool tarvitusel ja selle mõiste üldiselt tuntud. Direktiiv määrab kindlaks üldised eesmärgid ehk selle fundamentaalidee, mis peab juhtima alljuhte operatsioonide läbiviimisel. Siin võib ette näha kaugeid eesmäärke. Direktiiv on maksev pikema aja peale.

Plaanid ja direktiivid kindlustavad ainult intellektuaalse ja materiaalse külje operatsioonide ettevalmistusel ja nende üldorientatsiooni. Kuld operatsioonide juhtimine ja iga manööver ise nõuab täpsamat instrumenti. Selleks on instruksioonid ja käsud.

Peab alati meeles pidama, et suurte üksuste ja ülemjuhataja staapide poolt antud käsud ja instruksioonid peavad alati olema antud kirjalikult, muidu võib kõrgesti korduda kol.-lt. Hentschi lugu.

Suusõnaliselt korraldusi võib anda ainult juht ise vahetule alluvale - see on tema prerogatiiv. Nagu näeme, iga manööver nõuab kaasajal suurt komplitseeritud ja meetodilist tööd. Siit tekib teatud oht - nimelt, et juht, kes nii palju tööd oma plaanidesse on pannud, liiga kangekaelselt nendest kinni hoiab. Üks vanasõna ütleb, et on parem sõjas kinni pidada ja täide viia üks keskpärane idee, kui kaua otsida või kaaluda mitme väga hea idee vahel. See on muidugi õige, kuid ainult siis, kui vaenlane ei suuda otsekohe maksma panna teatud head ideed. Selle kohta Maaailmasõda annab mitmed näited, mille üle on kasulik järele mõtelda: esiteks piirilahingud, kus prantslased tahtsid maksu mis maksab esialgsest plaanist kinni pidada, selle peale vaatamata, et sakslaste tegevus tegi selle plaani illusoorseks; siis prantslaste pealetung 1917. a., kus kindral Nivelles, sakslaste Alberichi taandumise peale vaatamata, ettenähtud operatsioonist kangekaelselt kinni pidas. Esimesel juhul ei olnud küllalt täpseid andmeid otsitud; teisel juhul olid andmed täpsed, kuid neid ei pandud tähele. Võib öelda, et operatsiooniplaan ei olnud kokkukõlas teadeteplaaniga - kurb resultaat on meile teada. Selliseid juhtumeid võiks veel mitmeid ette tuua.

Ideede kohta võiks öelda järgmist: edu oleneb kaasajal rohkem visadusest ja kannatusest läbiviimisel kui heast ideest algplaani koostamisel.

Saladus ja ootamatus

On ju elementaarne nõue, et manöövriplaan kokkuseadmise peab teostuma täiesti salajaselt. See nõue peab ka puudutama neid tingimusi, missugustes need plaanid alluvatele teada antakse ja viimaste poolt tarvitud ettevalmistused ellu viiakse.

Ei ole kahtlust, et ülemjuhatusel alati korda läheb - teatud kindla korra juures - enesele garanteerida vähemate kaastööliste poolt tarviline professionaalne saladus. Kuid strateegilise

lava kulissid on laiad ja siin peituvad tuhanded silmad ja kõrvad, kes alatasa on valvel, et leida vähemasti tundemärki sellest, mis teostub - ja siin peitubki oht saladuse avalikuks tulemiseks.

Siin peab juht selge silmaga suutma eraldada kõigi ettevalmistustööde seast need tööd, mida võib kindlasti nii moondada, et nad midagi ei avasta sellistest ettevalmistustest, mida ei ole võimalik moondada ja missugused tulevad viimase hetkeni edasi lükata ning siis äärmise kiirusega läbi viia. On muidugi ka väga tähtis, et igasugustes käsikirjades, proklamatsioonides ja üleskutsetes, millega pööratakse sõjavägede poole nende moraali tõstmiseks, ollakse väga ettevaatlik, sest need dokumendid võimaldavad teha väga täpseid järeldusi.

Kuid saladus iseenesest ei tähenda veel midagi; tema tähtsus on ainult niivõrd suur, kuivõrd ta suudab kindlustada manöövriplaanile ootamatust. Strateegiline ootamatus on saavutatud siis, kui vaenlasele korda ei lähe otsustavale lahinguväljale välja jõuda oma üldreservidega. Kindral Duffour otsib üht teist definitsiooni ja tähendab, et strateegiline ootamatus on seotud lahingukorra realiseerimisega, mis tagab suurt aktsiooni oma soodsas suuna, kiiruse ja materiaalse võimsusega.

Otsida ja leida kõige soodsam suund peajõupingutuse jaoks, siia kokku tuua oma jõudude raskuspunkt varem, kui vaenlane suudab vastuabinõusid tarvitusele võtta - selles seisneb kindral Duffour'i arvamuse järgi ootamatuse põhialus.

Maailmasõja annaaliid on rikkad strateegilise ootamatuse näidetest. Kui ainult võtta läänerinne, võiks mainida:

- 1914. a. augustis - Klucki ja Bülovi armee marss Brüsseli kaudu;
- 1916. a. veebruaris - hoop Verduni pihta;
- 1917. a. novembris - inglaste pealetung tankidega Cambrai' peale;
- 1918. a. mais - Chemin des Dames'i vallutamine VII Saksa armee poolt;
- 1918. a. juulis - liitlaste vastupealetungi algus.

Nendest viiest operatsioonist kõige suuremate tagajärgedega olid 1914. a. operatsioon ja 1918. a. liitlaste vastupealetung, sest neil oli resultaadiks järsk strateegilise tasakaalu muutus, mille tõttu võitja pool võttis täielise strateegilise algatuse enda kätte. Resultaadid olid väga head selle tõttu, et tõesti oli ellu viidud need kolm momenti, millest kindral Duffour kõneleb.

Mis puutub teistesse operatsioonidesse, siis patustasid need ühe või teise eespooltoodud elemendi vastu: Verduni all ei olnud kiirus küllaldane; Cambrai' juures ei osatud ära käsutada materiaalsel võimalust; 1918. a. jällegi ei olnud kiirus küllaldane, sest von Hutieri armee, nagu mäletame, algas oma pealetungi põhja pool Oise'i alles siis, kui Prantsuse 1. ja 3. armee olid saanud abivägesid ja juba ootasid seda pealetungi.

On kahtlemata kergem saavutada ootamatust sõja alul kui selle vältusel. Jõudude koondamine piiride äärde ja nende lahingukorda asetamine teostub siin meetodiliselt korraldatud kätte taga, kus oli ette võetud kõik, mis võimalik, et neid toiminguid vaenlase eest varjata. Kui aga sõjategevus juba on alanud, on mõlemad pooled teineteisest palju rohkem informeeritud. Samuti on järelevalvet teineteise järele palju kergem teostada, sest strateegilist lahingukorda ei saa kiiresti muuta, vaid see toimub progressiivselt, võrdlemisi aeglaselt ja ainult piirides, mis eelneva sündmustiku poolt ette tõmmatud. Tähendab ainult see pool võib loota teatud ootamatusele, kes on saanud suurelt ette jõuda nii ideede kontseptsioonides kui ka otsustes. See ettejõudmine ei tohi aga kaasa tuua ettevalmistustööde pealiskaudsust ega tohi põhjustada materiaalse külje nõrgestamist. Ootamatus jõudude ülekaaluta annab harilikult algul hiilgavat edu, kuid harva viib ta otsustava võiduni.

Kui ootamatusest kõnelda, peab ka paari sõnaga puudutama tehnilist ja organisatsioonilist ootamatust.

Tehnilist ootamatust saavutatakse kasutades selliseid võitlusvahendeid, mida keegi kunagi varemini tarvitanud ei ole; organisatsioonilist aga - lahingusse saates uusi formatsioone, mis on vastasele täiesti teadmata.

Tehnilise ootamatuse klassikalise näitena võib mainida gaaside kasutamist sakslaste poolt ja tankide ilmumist liitlaste juures.

On selge, et ülemjuhatus peab alati olema tehnika edusammudega kursis, peab teadma kui kaugele on ühe või teise katsega jõutud; tema määrab kindlaks uue võitlusvahendi kasutamiskiisi

lahingus ja peab ette nägema, kuidas seda võib ja peab kasutama oma strateegilise manöövri juures. Ei ole kahtlust, et iga uue võitlusvahendi mõju on alati kõige suurem sõja algul, siis kui mehed ei ole veel harjunud igasuguste ohtudega. Seepärast peab rahuajal mitte ainult otsima uusi võitlusvahendeid, vaid ka ette valmistama nende massilist tootmist.

Organisatsiooniline ootamatus nõuab veel palju rohkem rahuajal tööd kui tehniline. 1914. a. sakslased ilmusid Elsisis 6,5 ersatsdiviisiga esimeses ešelonis - need jõud olid prantslastele täiesti uudiseks. Ka edaspidi formeeriti alatasa uuesti uusi diviise juurde, kuid nendega ei olnud enam võimalik saavutada ootamatust, sest liitlased sammusid nüüd juba sama teed.

Meie ei ole veel midagi kõnelenud lennuväest. See väeliik on aga väga tõsine vahend ootamatuse saavutamiseks ja tulevik annab temale sellel alal vist kolossaalse tähtsuse. Peame valmis olema ootamas, et relvastatud konfliktid algavad lennuväe aktsioonidega, mille võimsust, sügavust ja tagajärjerikkust praegu isegi raske on ette näha.

Seljataguse korraldamine

Kui hästi ei ole ka teatud manööver ette valmistatud ja käima pandud, ei või ta anda otsustavaid tagajärgi, kui lahing, mida ta otsib, ei ole vabalt ja küllaldaselt varustatud.

Kui kõnelda lahingust, peab ka kõnelema seljataguse korraldamisest; s.o teatud tarviliste organite süsteemi loomisest (igasuguste toiduladude, laskemoonatarvike, töökodade, sanitaarasutuste jne. moodustamine) teatud sügavusel, mille esimesed elemendid võivad olla 12-15 km rindel.

Asetus sügavusse on tingitud kolmest asjaolust: 1) riisiko jaotamisest lennuväe pommitamisvõimaluste vastu; 2) tarvidusest spetsialiseerida laod ja igasugused asutused teenistusharude järgi; 3) nõudest anda igale üksusele - nii brigaadidele kui ka diviisidele meie oludes - enam-vähem täieline komplekt loetletud organeid. Kuna tegevus siinjuures võib kujuneda väga mitmekesiseks suuruse mõttes, peab loodud süsteem võimaldama läbi viia tööjaotust ja detsentralisatsiooni.

Seljataguse organite kauguse piiri rindelt on välja kujunenud järgmiselt. Lähem piir on tingitud kaheksa asjaolust: ta peab kaitsma asutusi vaenlase keskmise suurtükiväetule eest ja peab küllalt kaugel olema, et igasugused väiksemad kõikumised rindel ei sunniks kohe ette võtma asutuste evakueerimist. Kaugem piir on ära määratud kauaaegsete kogemustega, sest on teada, et iga üksus satub raskustesse, kui ta varustamine peab toimuma baasidest kaugemalt kui 35-50 km. Vastasel korral peab omama suuremal arvul autotranspordi abinõusid.

Teiselt poolt peab tähendama, et seljataguse korraldamine nõuab palju aega. On selge, et väga palju on olemas teede võrgust ja olemasolevatest abinõudest üldse.

Lääne-Euroopas arvestatakse järgmisi andmeid:

- 1) kõige primitiivsema süsteemi loomiseks on tarvis 4-5 päeva;
- 2) keskpärase süsteemi jaoks - 10-14 päeva;
- 3) täielise süsteemi jaoks - 15-30 päeva.

Aeg tarviliseks luureks on antud normides arvestatud.

Loodetakse, et tulevikus neid arvusid võib vähendada, pidades silmas raudteevõrgu laienemist ja mootortranspordi suurenemist. Juhitakse tähelepanu, et kõige rohkem aega nõuavad harilikult lennuväebaaside ümberpaigutamised.

Näiteks prantslased arvestavad järgmist seljataguse korraldust ühele armeele (suurus 10 diviisi, mis 3 korpusesse jaotatud):

- 6-8 laskemoonajaama, kus asutatakse depood,
- 6 toidumoonajaama,
- 3-4 jaama inseneriväevarustuse jaoks,
- 3 suurt hospitali ja 1-2 depood kergelt haavatute jaoks,
- 1 veterinaarhospital,
- 3-4 teedeparanduse keskpunkti vastavate ladudega.

Kui seda asjaolu silmas pidada, siis peab tähendama, et Lääne-Euroopa olukorras selliseid lahinguid, mis 1870. a. olid veel võimalikud ja kus tuli nõnda öelda ümberpööratud rindegala lahingut lüüa, nagu St. Privat-Gravelotte'i juures, on nüüd absoluutselt võimatud.

Kuidas asi ka ei oleks, on aga selge, et juht peab väga tõsiselt arvestama operatsioonide ettevalmistusel seljataguse korraldamist. See on kõige kergem, kui ollakse kaitsel. Kuid edasiliikumisel asi muutub delikaatseks ja peab väga terava ning selge pilguga olukorda hindama, et osata õigesti oma seljatagust korraldada. Peab alati meeles pidama seda katastroofi, mis Rennenkampfi armeel tuli läbi elada, kus peaaegu kõik läks kaduma selle tõttu, et asutused olid võrdlemisi ligidal ega olnud küllalt liikuvad. Teiselt poolt Vene kodusõda kui ka Vene-Poola sõda annab palju näiteid, kus suuremad operatsioonid nurjusid just selle tõttu, et edasiliikumine teostus liiga kiiresti ja seljatagune jäi maha, mille tõttu ei suudetud lahingut küllaldaselt toita.

Praegusajal uurivad venelased väga tõsiselt tagala organiseerimist ja püütakse isegi teatud teooriat luua üksteisele järgnevate operatsioonide rea läbiviimiseks. Eeltingimus, et tagala normaalselt funktsioneeriks, on nõue õigel ajal ja võimalikult täielikult informeerida oma kavatsustest vastava teenistusharude juhte.

Aga ainult paljaste soovidega ja korraldustega ei ole võimalik oma tagalat tarviliselt korraldada, vaid selleks peavad ka küllaldaselt materiaalsed võimalused olema just raudteede mõttes. Mõiste kommunikatsiooniliin, mis omaajal üht või paari teed tähendas, on tänapäeval mõistetav suurtele üksustele ainult laia teedevõrgu võona.

Maailmasõda annab palju näiteid, kus oldi sunnitud operatsioone lõpetama või nendest üldse loobuma just selle tõttu, et ei olnud küllaldaselt raudteid.

Nii oli see detsembris 1915. a., kui pärast sissetungimist Serbiasse ei olnud võimalik operatsiooni Salonikini arendada, sest üksainuke raudtee ei suutnud küllaldaselt varustust juurde vedada.

1916. aasta alul Falkenhayn ei võtnud vastu Konradi ettepanekut lüüa Tiroolist Osiago suunas, sest oli kasutada ainult üks raudtee.

Ka 1917. a. ei saanud sakslased Bukoviinast kiiresti Moldaavlasse edasi tungida, sest siin ei olnud raudteed.

Kokkuvõetult peame konstateerima, et manööverimiseks on tarvis lai ning sügav varustuse baas ja ühendusteede võrk, mis peab olema proportsionaalne teotsevale rindele.

STRATEEGILINE JULGEOLEK

Julgeolek strateegilisest vaatepunktist on siis saavutatud, kui juhil korda läheb koondada oma jõud teatud manöövriks ja arendada seda manöövrit kuni ettenähtud lahinguni, vaenlase tegevuse peale vaatamata.

Juhi tegevusvabadus võrdub strateegilisele julgeolekule. Algatus operatsioonide läbiviimisel garanteerib maksimaalselt vägede julgeolekut. Julgeolek nii strateegias kui taktikas baseerub teadetele ja sõjaväe paigutuskorrale.

Strateegilised andmed võimaldavad operatsioonide läbiviimist. Need saadakse spionaaži, maa- ja õhuluure andmete ja otsese kontakti kaudu.

Paari sõnaga tuleb peatuda mehhaniseeritud ja motoriseeritud üksuste juures, mille abil nüüd loodetakse ruttu ja kaugelt teateid hankida.

Viimaste aastate manöövrid on kindlaks teinud, et sellistel üksustel on kahtlemata suur strateegiline liikuvus, kuid nende taktikaline liikuvus on veel hoopis väike ja arvatavasti läheb veel tarvis palju aega ja tööd, enne kui leitakse tõesti kõlbulik lahingumasin luure otstarbeks. Selleks peab looma masinaid, mis võivad läheneda vaenlasele, luua kontakti ja loodud kontakti alal hoida. Ainult sel teel võiks koguda positiivseid andmeid. Sellela, liikudes ainult kiiresti teedel, võib karta, et nende üksuste tegevus ei ole küllalt produktiivne, sest nende tegevus lõpeb niipea kui jõutakse välja teedeni, mis on tule all. Ja tulemus ongi negatiivne.

Praegusajal mehhaniseeritud ja motoriseeritud üksustelt võib siiski loota, et võrdlemisi ruttu viiakse tarvilised jõud nendele määratud rajooni. Kuid loota, et nende lahingusse saatmine ja nende lahingutegevus ise, nagu näiteks orienteerumine ja kontaktloomine, võiks sündida kiiremini kui mõne muu üksuse juures, oleks puhas illusioon.

See on lennävägi ja ratsavägi, kes peab teostama luuret. Tekib küsimus, kuidas nende vahel ära jaotada see ülesanne, et saada strateegilist tulu? Kindral Duffour selgitab seda, võttes vaatluse alla episoodi Saksa pealetungist augustikuu teisel poolel 1914. a. paremal tiival Sambre'i ja l'Escaut' vahel.

20. augusti õhtul Saksa I ja II armee Bülovi üldjuhatusel jõudsid oma kolonnide peadega välja joonele: Bruxelles, Waterloo, Gembloux, Namur.

Nende ees toimetab luuret II ratsaväe korpuse (von der Marwitz) kahes osas: üks osa - IV ja IX ratsadiviis - rajoonis lääne pool Gembloux'd II armee tsentrumi ees, ja teine osa - II ratsaväe diviis - Nelverthem'i rajoonis I armee juures.

Hansen'i (III) armee on oma peaga välja jõudnud 1/2 etappi Dinanfi ida pool. Temale toimetab luuret I ratsakorpuse (von Richthofen, V ja kaardiväe ratsadiviis) ja tegi kindlaks, et Maas alates Givest Namurini on prantslaste käes, kuid rajoon kagu poole Givest on vaenlastest vaba.

Samal päeval liitlaste pool belglased on Antwerpenis, inglased lõpetavad oma koondamist edela pool Maubeuge'i eesmärgiga alata 21. augustil pealetungi otse põhja suunas joonele Conde-sur-l'Escaut' Mons, Biuche.

V Prantsuse armee (Lanrezac) koondab ennast Sambre'i ja Maasi vahel mõlemal pool Charleroi meridiaani, pannes välja kaks tiivakaitse gruppi: paremal Dinanfi juures I korpuse, kes hoiab Maasi Namurist kuni lõuna poole Givest, vasakul Sordet' ratsakorpuse, kes hoiab kanalit Charleroi ja Seneffe'i vahel.

See oli siis tegelik poolte seisukorda kui 20. augusti õhtul Koblenzist antakse juhtnöörid et Klucki, Bülovi ja Hauseni armeedega alustada manöövrit prantsuse vasaku tiiva vastu. Need juhtnöörid koosnevad luurekokkuvõttest ja operatiivkäsust.

Luurekokkuvõte annab prantsuse vasaku tiiva kohta 20. augustil järgmise pildi: Maasil Namuri ja Givet' vahel kaks, võib-olla kolm korpust (1., 2. ja võib olla 10.). Lõuna pool Sambre'it, Namuri ja Maubeuge'i vahel kaks jõudude gruppi, kes liiguvad põhja suunas. Lõuna pool Fumay'd - tühjus. Inglise kohta teatatakse, et nad maandusid Boulogne'is ja koonduvad Lille'i rajoonis, kuid arvatakse, et see toiming on alles algamas.

Käsk oli järgmine: "Tema Majesteet käseb: I ja II armee, kattes ennast Antwerpeni vastu, koonduvad 20.

lk. 137 puudub

teate, et "Times'is" kol.-ltn. Repington teatab, et inglaste jõud on juba kõik maale tulnud; pealegi ei ole lennäväe luure mingisugust vaenlast Gandi, Audenarde'i Gourtrai rajoonides näinud.

Sellest teeb Kluck järelduse:

- tuleb oodata kõige lähemal ajal inglaste tegevust;
- see tegevus ei või avalduda Gand-Courtrai rajoonis, vaid peab teostuma kas kontaktis prantslaste vasaktiivaga või selle läheduses;
- sellises olukorras pöörata juba nüüd I armeega Sambre'i peale oleks liiga vara; I armee peab praega liikuma veel edela suunas ja alles edaspidi manövreerima kas veelgi lääne poole või lõuna suunas.

See diskussioon Klucki ja Bülovi vahel, kuhu sundida I armee, ulatab ülemjuhatuseni. Kluck nõuab enesele tegevuse vabadust. Bülovi ideed on aga leidnud Moltke poolehoidu ja sealt surutakse peale kompromiss: alates 22. augustist I armee liigub Conde-sur-l'Escaut ja Maubeuge'i vahele vasaku tiivaga Maubeuge'i peale, ešloneerides sügavalt varemast tiiba nii julgeoleku kui ka manöövri otstarbeks. Ratsavägi liigub Courtrai peale.

22. aug. täiesti ootamata satub I armee inglaste peale Monsi rajoonis, kuigi lennävägi oli rajooni vaenlastest tühjaks tunnistanud.

Võib endale selgesti ette kujutada seda suurt ohtu, mis ähvardas I armeed, kui inglased Monsi juures oleksid aktiivsemalt teotsenud ja kui Klucki asemel keegi vähem energiline juht oleks seisnud.

On selge, et 20. aug. luureküsimus ei olnud sakslaste juures nii üles seatud, nagu see oleks pidanud olema.

Oli teada, et Givet Namuri ja Maubeuge'i vahel on mingisugune prantslaste grupp, kuid kus oli garantii, et see on nende vasak tiib. Pealegi, kus on inglased? Need on kardinaalküsimused, mille peale peab kohe kindla vastuse saama, et edasi opereerida. Saadud andmeid peab ka edaspidi alaliselt jälgima, sest igasugused variatsioonid on võimalikud.

Lennuvägi peab esialgu aitama seda suurt ülesannet väiksemaks muuta. Ta oleks pidanud küllaldase täpsusega kindlaks tegema, kas mererannal on vaikne; tema oleks võinud näha, et Flandrias Lys'i rajoonis on kõik vaikne, et Lille'i rajoonis on mõnesugused kahtlased liikumised ja et midagi iseäralist sünnib lõuna pool Maubeuge'i. Sellega oleks siis kindlaks tehtud need rajoonid, mis kõige rohkem kahtlust välja kutsuvad ja kuhu peab suunama maksimumi luureabinõusid.

Kui lennuväe tegevus sellistes rajoonides muutub väga intensiivseks, kindlustades enesele tarbe korral ülekaalu õhus, peab seal ratsaväge kasutama selleks, et sellega täiendada lennuväe andmeid, või kasutama teda katteks oma liikumiste varjamiseks vaenlase eest. Samal ajal ei tohi unustada vahetevahel heita pilku ka nendesse rajoonidesse, mis olid leitud tühjadena vaenlastest. Peab ütlema, et esimesed ülesanded, mis Bülov oma ratsaväele andis - liikuda II korpusel Ath'i ja I korpusel Nivelles'i peale - võib veel õigeaks tunnustada, sest Ath'i rajoonis, mis asub Lille'i ja Maubeuge'i vahel, oli nähtud lennuväe poolt kahtlast liikumist ja samuti Nivelles asuva I ja II armee vahel, nii et ratsavägi võis tarbe korral neid armeesid siduda või aidata nende ešeloneerimist. Ei või aga sugugi sellega nõustuda, et Bülov nendele korpustele mingisugust muud ülesannet ei andnud, kui jaotas rajooni kahte sektorisse ja laskis seal ratsaväge täiesti iseseisvalt teotseda kindlama eesmärgiga. Selle tõttu näeme ka 22. augustil, et peale Ath'i von der Marwitz liigub oma jõududega Courtrai peale; see on ka tema sektori bissektoriks - ja inglased on Monsis.

Kokkuvõttes näeme, et on tarvis luureküsimuses lennuväge ja ratsaväge hinnata teineteisega koos. On tarvis organiseerida nende koostöö täpselt kindlaks määratud objektide vastu ja täpse kava järgi. Ratsaväge ei ole kasulik paisata välja uduste ülesannetega ja liiga laiale maa-alale; sellega riskeerime, et ise hajutame oma jõud laiali ja kulutame seda asjata, ilma et sellest oleks kasu otsustavas lahingus.

Nii siis strateegilist julgeolekut tahetakse saavutada õigete teadete saavutamise ja Seda garanteeritakse otstarbekohase jõudude pingutamise ja asetusega. Et jõudude asetusele on äärmiselt suur tähtsus taktikas, on teada. Kuid millele see asetuse peab vastama strateegias?

Sellele küsimusele on tihti püütud vastata, näidates, kuidas Napoleon ühes või teises sõjakäigus aetas oma jõud, et tagada endale julgeolekut. Pilk ajalukku on alati kasulik, kuid peab mäletama, et Napoleoni "Suur Armee" oli siiski hoopis muud, kui praegused relvastatud rahvad. Seepärast, kui meie uurime Napoleoni, võime seda teha ainult filosoofiliselt vaatepunktilt, mitte aga püüdma leida mingisugust universaalset retsepti.

Igäüks tunneb Napoleoni kirja 5. okt. 1806. a., mis ta kirjutab marssal Soulfile, kus ta selgitab, missuguses asetuses peab Frankenwaldist tungima Saksimaale, ja ütleb: "Teie kujutage omale ette, missugune tore asi see oleks, kui ilmume Dresdeni juurde 200 000 meest ühes "bataillon carre's." Keiser tahtis sellega kujutada seda ideaalset lahinguasetust, mis temale oleks lubanud anda lahingut kõige oma jõuga, ükskõik mis ajal ja ükskõik kust poolt vaenlane oma peajõududega ka ei ilmuks.

Kuid Napoleoni "strateegiline karree" omas 40-60 km pikkused küljed, s.o nii rinnetpidi ja ka sügavuses umbes 1-2 päevamarsi ulatuse. Meie tunneme sellise kontsentratsiooni motiivi: tolleaegsed relvad nõudsid, et diviis 12 000 mehe suuruses teotseks umbes 3 km rindel, ja see diviis võis võidelda isoleeritult mitte kauem kui ühe tunni.

Sellest kirjutab Napoleon veel 1809. a. prints Eugenile: "Minu kogemuste järgi diviis 9000 kuni 12 000 meest võib võidelda üksinda ka tugevama vaenlase vastu umbes ühe tunni; selle aja jooksul peab armee temale appi jõudma. See on ka põhjuseks, et avangardi tuleb määrata mitte vähem kui diviis ja ta kaugus ei tohi rohkem olla armeest kui ühe tunni tee."

Kõik need tingimused on tänapäeval hoopis teised, kuid mida peab omaks võtma Napoleoni karree'st, on printsipi, et koondatud jõud garanteerivad maksimaalselt ka julgeolekut.

Kui endistel aegadel väikesed sõjaväed laiadel sõjateatritel ära kadusid, siis ei tule nüüd strateegidel seniseid asju enam arvestada. Nüüd teotsevad relvastatud rahvad, kes enam-vähem oma sõjateatri ka täielikult täidavad ja sellega iseenesest juba oma osa julgeolekust kindlustavad. Ei tule enam pooltel teineteist taga otsida, sest juba ette on teada, kus kokkupõrked peavad toimuma, kustpoolt vaenlane peab tulema ja selle tõttu on ka kergem valvata oma tiibade järgi, kui nad on olemas. Praegusajal on vast ainult võimalik peita oma jõudude raskuspunkti loodud rinde taha. Teiselt poolt nii relvastus kui ka kiired liikumisabinõud võimaldavad teineteisest teatud kaugusel teotsevatele üksustele varalist abi anda, seega on rinne veelgi laienenud ja see asjaolu suurendab ka strateegilist julgeolekut. Kuid meie peame veelgi kaugemale minema ja ütleva, et üldse ainult lai rinne võimaldab praegusajal strateegilist tegevust ja seda kahel põhjusel: 1) praegune seljataguse korraldus; 2) intervallide oht.

Intervallidega kasvab tiibade arv ja ühes sellega haaramis- ja piiramisoht. Modernsed relvad suurendavad ohtu. Juht peab abinõusid tarvitusele võtma, et pareerida tähendatud ohtu.

Selleks ta kasutab: 1) ratsaväge või muid liikuvaid osi, et maskeerida neid auke ja 2) omab reserve, et likvideerida vaenlast, kellel korda on läinud nendesse pragudesse sisse tungida.

Sellest näeme, et ülaltoodud mured kaovad, kui korda läheb moodustada pidev rinne seljataguse korraldamiseks.

Napoleoni armee varustas ennast depoogruppidest, mida nimetati operatsiooniliiniks. Selle süsteemi valvaks ja kaitseks olid keisril spetsiaalväeosad kaunis suures koosseisus, kelle mureks oli manövrerida nii, et alati võiks seda süsteemi vaenlase eest katta. St. Helena saarel Napoleon on mitu korda väljendanud: "Sõjakunst seisneb selles, et ettevõetud aktsiooni ajal muuta oma operatsiooniliini. See idee on uus ja tema on üks minu võitute põhjustest. Marengo näitab seda kõige selgemini: vaenlane liikus minu endise operatsiooniliini peale, et seda läbi lõigata, kuid mina olin selle õigel ajal likvideerinud ja mina ise lõikasin vaenlase liini läbi."

Tänapäeval kommunikatsioonitsoonid on liiga laiad ja liiga komplitseeritud, et neid võiks katta muu jõududega kui oma üldise strateegilise asetusega - nüüd seljatagune ja rinne moodustavad ühe terviku. Tahes või tahtmata peame konstateerima, et strateegiline rinne on fundamentaalne faktor julgeoleku probleemis ja ainult tema suudab rahuldavalt seda julgeolekut garanteerida.

Kokkuvõetult ütleva: juht on ennast kindlustanud strateegilise ootamatuse vastu, kui ta teadete kogumissüsteem (igasugune luure ja kontakt) ja jõudude asetused võimaldavad temale luua ruttu rinde ja kui temal on olemas manöövrivõime, mida võib kasutada vaenlase peajõudude vastu.

JÕUDUDE KOONDAMINE MANÖÖVRIKS

Nagu teame, luges Napoleon oma armee koondatuks, kui see oli niiviisi asetatud, et võis kõigi oma osadega üht suurt strateegilist aktsiooni alustada, kusjuures aga kõik osad olid üksteisele küllalt lähedal, et vaenlane ei võinud neid üksikult lüüa.

Selle mõiste järgi siis - sõjavägi on koondatud, kui ta moodustab teatud süsteemi, mille üksikud osad on hästi omavahel koordineeritud ja mis lubab oma raskuspunkti lükata sinna, kus see tarvis peaks olema. See Napoleoni printsiip on ka tänapäeval maksev.

Peab tähendama, et on olemas teatud vahe jõudude koondamises sõja alustamiseks ja nende osalises koondamises sõja vältusel uute operatsioonide läbiviimiseks. Vaatleme neid kahte probleemi teineteise järele.

Jõudude koondamine sõja alguseks /"Concentration", "Aufmarsch"/

Sõja alguseks on tarvis koondada kõik jõud riigipiirile. Väljudes valitsuse direktiivist, mis on kindlaks määratud sõjaplaanis, peab ülemjuhataja täpselt teadma, mida mobiliseeritud jõududega ette võtta. Temal peab olema selge esimeste operatsioonide üldine iseloom tervel sõjateatril - kas algab kohe pealetungi või asub kaitsele või jääb äraootavale seisukohale; võib ka endale ette kujutada segakombinatsiooni.

Strateegiline pealetung võimaldab sõda üle viia vaenlase territooriumile ja avab teatud perspektiivi positiivseteks resultaatideks. Kuid selline ettevõtte nõuab:

- et jõudude koondamine lõpeks varem kui vastasel,
- (peaasjalikult) et otsustavas suunas oleksid koondatud tugevamad jõud kui vaenlasel.
Strateegilise kaitse võib välja kutsuda nõue aega võita või selle võib peale suruda vaenlase absoluutne ülekaal.

Esimesel juhtumil need on sõjalised kui ka diplomaatlikud kaalutlused, mis kaitse esile kutsuvad, näiteks on tarvis aega võita teatud koalitsiooni loomiseks või on oodata abijõudude kohale jõudmist kuskilt väljastpoolt jne.

Selle kaitseisukorra loogiline lõpp on üle minna vastupealetungile.

Strateegiline äraootav seisukord annab ülemjuhatajale, kes on endale ette valmistanud mitmed moodused oma jõudude kasutamiseks, võimaluse valida lõplikult ühe või teise nendest moodustest, olenevalt teatud tingimustest. Tähendab sel äraootamisel ei ole midagi ühist passiivsusega.

Neist motiividest, mis strateegilise äraootamise kasuks kõnelevad, paistavad eriti silma kaks motiivi:

- kahtlus naabrite võimalikus tegevuses, kelle interventsioon ühel või teisel pool võib nõuda jõudude ümbergrupeerimist;

- võimalus kasutada teatud tingimustel strateegiliseks manöövraks neutraalriigi territooriumi.

Nagu näeme, ei ole see strateegiline alusisukoht, mida tarvitusele võtta, mitte puhtsõjaväeline probleem. See ripub ära riigi poliitikast ja peab otsustatama ülemjuhataja ja valitsuse ühisel tööel. See küsimus otsustatud, ülemjuhatus toimib edasi juba oma äranägemise järgi.

Koondamisprobleemi uurimine peab toimuma, kahes osas:

- missugune dispositiiv /lahinguasetus/ anda koondatud jõududele;

- kuidas neid kohale toimetada.

Jõudude dispositiiv

Koondatud jõudude dispositiiv oleneb nende jaotusest suundadele, kus tavatsetakse teotseda aktiivselt pealetungiga, ja juba varem kindlustatud kaitsepositsioonidele.

Strateegilisel kaitisel peab dispositiiv ühel ajal võimaldama korraldada pidevat kaitset ja ette võtta tarvilist manöövrit vaenlase tegevuse paralüüsimiseks. Väljudes nendest nõuetest, tuleb jõud ešeloneerida - üks osa positsioonidele, teine osa kommunikatsiooniliinide sõlmpunktides või suundadel, kus kõige rohkem võib oodata vaenlase tegevust.

Strateegilisel ooteseisukorral peab dispositiiv olema veelgi painduvam, et teda võiks kiiresti ümber korraldada. Selleks on tarvis paigutada jõud ešeloneeritult laiuses üle kõige võimaliku rinde ja sügavuses niiviisi, et ülemjuhatusel kerge oleks jõudude raskuspunkti üle viia sinna, kuhu ta selle tarviliku leiab. Strateegilises ooteseisukorras olla on väga raske. See nõuab ülemjuhatajalt suurt annet ettenägemises, asjaolude hindamises ja kindlat otsustamist. Temal peavad olema kindlad teadeteallikad ja suur transpordiaaparaat.

Napoleon oskas kasutada seda kunsti. Ta püüdis sõjakäigu alul enda alla võtta operatsiooniteatri omas tervikus ja jättis seega vaenlase teadmatusse, mida tema õieti kavatseb. Ja ainult siis, kui ta on täielikult vaenlase asetuse kindlaks teinud ja selle operatsiooniliini üles leidnud, tõmbas ta kiiresti oma jõud kokku, et alustada oma manöövrit või lahingut.

Modernse sõjamaterjali võimsus kõrgendab rinnete venitamist laiaks ja ka kiiret koondamist: s.o Napoleoni meetodi võib täieliselt läbi viia. Peab tunnistama, et mitte alati ei peeta sellest kinni. 1914. a. patustasid prantslased ise selle vastu ja jätsid Belgia täiesti tähele panemata. Meie Vabadussõda ei anna üldse pilti jõudude koondamisest piirile, sest jõudude organiseerimine teostus hoopis teisiti, kui see toimub normaaltingimustes.

Augustis 1914. a. tungisid prantslased kaks korda Elsassi, kuid see tegevus ei takistanud kõige vähematki sakslaste koondamisplaani läbiviimist, sest sakslased olid teatud piirini seda ette näinud ja ennast vastavalt organiseerinud. Osaline territooriumi kaotus ei mänginud mingisugust osa. Peab kriipsutama alla, et igasugune jõudude koondamine on palju kergem läbi viia, kui piiride juures on olemas permanentselt kindlustatud positsioonid. See muudab üldise dispositiivi palju painduvamaks.

Strateegilisel pealetungil dispositiiv on ära määratud valitud otsustava manöövriga, suunaga - siia tuuakse jõudude raskuspunkt.

Meie teame, et 1914. a. sakslased olid 77 diviisist otsustavale suunale koondanud 33 diviisi, kuna aga prantslased kiskusid laiali oma jõud enamvähem ühetaoliselt üle rinde - 25 diviisi Elsassis ja Lothringenis, 36 diviisi keskel ja vasakul tiival. Kuid Schlieffeni oma plaanis oli koondamise nõue veel palju tugevamini alla kriipsutatud.

Tema kavatses läänes kasutada 40 korpust, nendest 4,5 korpust vasakul tiival kaitseks ja 35,5 korpust keskel ja paremal tiival pealetungiks.

Sellele massile pidi kõige ligemal ajal järgnema veel 6 ersatskorpust, Moltke aga saatis 35,5 korpuse asemele ainult 27.

Meie näeme selgesti, et selline strateegilise pealetungi dispositiiv on õige paindumatu - kõik on kuhjatud kokku. Seda võib ette võtta ainult siis, kui ollakse veendunud oma jõudude ülekaalust vaenlase üle või kui see võib teostuda täiesti ootamata. Pealegi tähendab see, et juba rahu ajal valitsus peab oma sõjaplaanis sellist tegevust ette nägema, mis teatud viisil tema agressiivsust tähendab. Sellega ühes käib harilikult nähe, et alates momendist, kus algab diplomaatlik kriis, valitsus alistub enamvähem sõjaväe võimudele, kes siis asja ise edasi ajavad. Nii oli see 1913. a. Kreeka-Bulgaaria sõjas, seda meie nägime samuti 1914. a., kus Suur Kindralstaap kiskus Bethmann-Hollwegilt viimasel silmapilgul võimu käest ja pressis teda sõjale. Sama asja teame meie ka Peterburi võimude tegevusest.

Kuid jõudude koondamisega piirile ja nende asetuse määramisega ei ole veel ülemjuhataja esimene ülesanne lõppenud; tema peab need jõud veel organiseerima juhatuse mõttes, luues tarvilised manöövrigrupid ja organiseerides nende staabid, ja korraldama tarviliselt võimalusi kiireks ümbergrupeerimiseks, ette nähes strateegilist reservi, millele juhtisin kord teie tähelepanu.

Sel asjaolul on äärmiselt suur tähtsus. Teame, kui palju oli tarvis Joffre'il ette võtta ümberkorraldusi, enne kui ta suutis luua instrumendi, millega oli võimalik saavutada Marne võit. See ümberkorraldamine algas augustis ja kestis vahetpidamata 9. septembrini, kusjuures mitu korda tuli asja peaaegu uuesti alustada, sest sakslased olid mitmed katsed nurja ajanud kiire edasiliikumisega; oli tarvis mitu korda tegevusse määrata kõik reservid ja neid uuesti luua, samuti oli tarvis kasutada raudteevõrku, äärmise pingutuseni.

Kokku võttes võime konstateerida, et esialgne jõududekoonduse dispositiiv oleneb peaaesjalikult kolmest asjaolust.

1. Jõudude raskuspunkti asetuse oleneb manöövrivõimudest ja suunatakse kas oma pealetungi peasuunas või peab vastama kaitse- ja ooteseisukorra nõuetele.
2. Kõik jõud jaotatakse kahte ossa: jõud, kellel algusest peale kindel ülesanne, ja jõud, mis moodustavad nii-öelda strateegilisi reserve.
3. Kõik jõud organiseeritakse suurtesse manöövrigruppidesse /armeed ja armeegrupid, meil diviisid/.

Jõudude koordineerimine

Jõudude koordineerimine on transpordi probleem, mida peab läbi viima vaenlase tegevusele vaatamata. Suurimat osa mängib siin muidugi raudtee. Autotransport võib muidugi ka suurt osa mängida, kuid ikkagi peaaesjalikult seal, kus raudtee lõpeb või kus on raskusi liikumisteks rinde läheduses. Ülemjuhataja käsutuses peavad selleks olema võimsad autokolonnid, mis on koondatud tarvilistesse punktidesse, nendega võib korraldada jõudude transporti enam-vähem korralikult, kui raudteel on juhtunud mingisugune õnnetus või vigastus.

Raudtee- ja autotranspordi personal peab esimeses järjekorras mobiliseeritama.

Transpordiperioodi vältel on jõud äärmiselt tundlikud ja õrnad: nad on peaaegu täieliselt võitlusvõimetud, üksteisest lahutatud ja seotud kindla tee külge. Et olla valmis jõudude strateegiliseks kasutamiseks pärast mahalaadimist, peavad üksused mitte ainult oma organisatsioonilised allüksused kokku koguma, vaid ka veel oma koha sisse võtma selles suures üksuses, kuhu nad olid määratud.

Reguleerida seda kriisi ja hoida eemal vaenlase vastutegevust - selles seisneb meie probleem. Ja selleks võib ära kasutada kolme tegurit: kaugust, kiirust ja takistusi, mille mõju muidugi võib olla ikkagi ainult relatiivne.

Et oma koondamist kaitsta kauguse, nii-öelda ruumi abil, on tarvis ohverdada oma riigi territooriumi. Endistel aegadel, kui sõdisid ainult väikesad sõjaväed, oli see kergesti teostatav.

Kuid praeguse mõiste järgi, kus tegemist on "üldsõjaga", millest võtab osa kogu rahvas, on juba osa territooriumi ohverdamine palju raskem ja kardetavam teostada kui vanasti: see samm on ühendatud materiaalsete ressursside mahajätmisega, mis lähevad vaenlase kasuks; sellele peab juurde lisama veel moraalse mõju. Niisiis, püüde kaitsta oma koondamist ruumi abil ei ole kuigi soovitatav. On aga üks juhus, kus tahes või tahtmata peab just seda moodust tarvitusele võtma: see on, kui piirijoon kulgeb nii, et võimaldab vaenlasele otsekohe meie jõudude haaramist või piiramist. Selline oli enne 1914. a. Venemaa-Poola piir Saksamaaga, oli ka Itaalia-Austria piir Veneetsia rajoonis, mistõttu ka tuli läbi viia koondamised piirist kaugemal sisemaal.

Väljudes ettemääratud koondusrajoonist, siis peab ka tarviliselt välja ehitama raudteevõrgu ja liinidel sisse seadma küllaldase arvu mahalaadimisplatvorme ja teisi tehnilisi sisseseadeid, et transpordid võiksid takistamatult manövreerida.

Just need tehnilised sisseseaded iseloomustavad ühe või teise raudteeliini strateegilist väärtust.

Kui suure tähtsusega on koondamise juures kiirus, on ju nii-öelda silmanähtav. Kiirust peab tagama kõikide abinõudega, mida kaasaja tehnika pakub. Ja jällegi, esimesel kohal seisab raudtee. Mina võin ainult soovitada natuke uurida sakslaste raudtee tööd nende "Aufmarschi" ajal, kus viie päevaga toodi peaaegu kõik korpused kohale.

Selline transport voolab nagu suur, kallasteni täis jõgi, ja on iseenesest mõistetav, et juba kord käima pandud transport peab lõpuni viidama, seal teel variante ette võtta ei ole võimalik. Meie näeme, et koondamist sellise tegevusega saab teostada aga ainult siis, kui juht on algusest peale lõppotsuse teinud oma tegevuse kohta. Kui aga ülemjuhataja peab ühel või teisel põhjusel koondamist alustama varem, kui ta on oma edaspidise tegevuse kohta selgusele jõudnud, siis ei ole muidugi võimalik kiirust kasutada. Sellisel korral tuleb visata suure kiirusega piirile ainult nõnda palju jõude, kui seda peetakse tarvilikuks. Tuleb hoida suured strateegilised reservid, koondades neid suurtesse sõlmpunktidesse. Sinna tuleb koondada ka kõik veerev materjal strateegiliste reservide edasi transporditegemiseks tarvilises suunas ja tarvilisel momendil.

Ka kiirusel on ainult relatiivne tähtsus, sest lõpuks on olemas ju kõik mobilisatsiooni algusest. Transporteerida võib ainult mobiliseeritud väeosi. Mobilisatsiooni väljakuulutamise ei olene aga sõjaväe juhatajast, vaid siin astub tegevusse valitsus ja parlament. Ka nendele peab andma täpset materjali selle elulise küsimuse otsustamiseks ja eriti peab seda andma diplomaatia, kes peab hoolsasti valvama vastase poole tegevust ja tabama õiget momenti. Selles mõttes leiame palju huvitavat selles, kuidas Prantsuse diplomaatia jälgis sakslaste mobilisatsioonitööde käiku juba alates 1912. a., et olla alati teadlik nendes tundemärkides, mis näitavad ka salajase mobilisatsiooni algust. Andmeid selle kohta võib leida 1914. a. avaldatud Prantsuse "Kollases raamatus", III osas. Seega siis ka käesolevas küsimuses mängib "Teadete plaan" esimese järgu tähtsusega osa.

Permanentsed takistused piiril on muidugi normaalsed, otstarbekohased ja kasulikud abinõud mobilisatsioonikatte organiseerimisel ja ka mobiliseeritud jõudude kohale toomisel. Takistused üksi ei tähenda väga palju, nagu meile seda näitas Maailmasõda, kus isegi kõige tugevamad fordid langesid mõne päevaga ja isegi tunniga. Tähtis on neid kasutada kui osa teatud positsioonist, kus teotsevad kattede osad. Teame, et selle küsimuse kallal töötavad kõige rohkem prantslased. Milliste tagajärgedeni see välja viib, ei oska praegu keegi ette öelda. Mina tahan paari sõnaga puudutada prantslaste vaateid piirikatte väeosade, nende koosseisu, ülesannete, tegevusrajooni, taktika ja juhtimisorganisatsiooni kohta.

Piirikatteks on ette nähtud väeosad, kes asuvad piiriäärsetes linnades ja nende koosseis on rahuajal võrdlemisi suur; eriti palju on nendele määratud kuulipildujaid - rohkem kui normaalses sõjaaegses koosseisus, sest need reservid peavad esimeses järjekorras kaitselahinguid pidama ja selleks ongi neile antud kõik tarviline spetsiaalvarustus.

Kuna lennuväe tegevus algusest saadik muutub intensiivseks, kusjuures ei püüta mitte ainult vaenlane elutsentumeid halvata, vaid püütakse ka väga tähtsal määral takistada veotransporte raudteesildade ja teiste esemete purustamisega, siis peab olema korraldatud tarviline õhukaitse.

Katteosade ülesandeks on:

- kaitsta oma jõudude koondamisrajooni vaenlase maa- ja õhuväe kallaletungide vastu;
- hoida oma ülemjuhatus alaliselt kursis vaenlase ettevalmistustöödega ja üldiselt tema aktiivsusega;
- maskeerida vaenlasele oma jõudude koondamist.

Ühesõnaga - ülesanded on üldiselt rajatud kaitsele, kuid siin peavad olema ette nähtud üksikud pealetungi iseloomuga aktsioonid. Viimastest peavad maksimaalselt osa võtma kaugelaskesuurtükivägi ja lennuvägi.

Ei tohi ka unustada, et õhukate peabki olema agressiivne. Ei ole võimalik ette kujutada mingisugust alalist õhubarjääri, millest vaenlane ei saaks läbi. Kõige parem abinõu "õhu puhastamiseks" on purustada vaenlase lennubaasid, -pargid, organiseeritud aerodroomid jne.

Mõnikord võib aga ka nõuda katteosadelt kohest üle riigipiiri tungimist ja teatud tähtsate punktide okupeerimist. Sellised ettevõtted on võimalikud, kuid peavad olema ette valmistatud peensusteni ja läbi viidama täiesti ootamatult, vastasel korral nad võivad muutuda enesele hädaohhtlikuks. Siin on tarvilikud väga aktiivsed juhid, soliidsed jõud ja kindlameelsed väeosad. Tegevusrajoon koosneb kaitsepositsioonist ja peab vastama harilikult järgmistele tingimustele:

- 1) olema võimalikult lähedal piirile, et vaenlasele loovutada oma riigi territooriumist minimaalset osa;
- 2) kuid samal ajal olema küllalt kaugel, et mitte sattuda vaenlase massilise suurtükiväetule alla, mida viimane võib oma tahtmise järgi ette valmistada oma pinnal;
- 3) suutma võtta oma (kauge) raskesuurtükiväe tulede alla kõik selleks kasulikud kohad, mis julgestuspositsiooni ees;
- 4) nendes ülesloetud piirides võimaldama käsutada maastikku selle omaduste kohaselt kas organiseerides aktiivset vastupanu või luues passiivseid rajoonid purustamise, üleujutamise ja mürgistamise teel /yperiit/.

Peale selle on veel soovitatav, et raudteega juurde veetavad jõud saaksid lühikese jalarännaku järele asetatud tähendatud positsioonile.

Sellest väljudes võime arvata, et kattepositsioon harilikult asub 4-6 km piirilt; teda võib aga ka kaugemale tahapoole viia, kui selleks on olemas mingisugused tähtsad põhjused, näiteks diplomaatilised.

Katteosade taktika seisneb peamiselt kaitsetegevuses ja seepärast on kõik jõud koondatud vastupanupositsioonile. Kohalikud reservid koosnevad segasalkadest: jalavägi, mõned suurtükid, pisut ratsaväge ja soomusautosid. Kui võimalik, on samasugused salgad ka julgestuspositsioonidel ja nad püüavad sundida vaenlast võimalikult vara hargnema.

On selge, et palju oleneb siin jõudude suurusest, mida võib kasutada katteks, kuid on selge, et kui tahetakse saavutada mingisugust resultaati, peab see jõud olema küllalt suur pideva organisatsiooni loomiseks.

Alul katteosad alluvad otsekohe kas ülemjuhatajale või järgmisele suuremale alljuhile ja kui juba jõud hakkavad kohale ilmuma, on võimalik neid allutada madalamatele instantsidele /brigaadidele/.

Kõigest eeltoodust võime teha järgmise resümee. Mobiliseeritud jõudude koondamine piiril on vahelüli riigi poliitika ja strateegiliste operatsioonide vahel. Ta kuulub poliitikasse, sest see on esimene relvastatud rahva samm, milleks signaali annab valitsus.

Tema alustab ka strateegilisi operatsioone, asetades kohale tegevuseks tarvilised jõud.

Koondamisprobleemis on kaks osa:

- 1) määrata kindlaks jõudude lähterajoonid;
- 2) toimetada jõud tegelikult sinna kohale.

Esimene osa oleneb sellest, mida kavatses ülemjuhataja ette võtta. Selle osa iseloomustavad jooned on:

- kuhu asetada jõudude raskuspunkt ja missugustes suundades sellega teotseda;

- organiseerida otstarbekohane juhatus, moodustades tarvilised strateegilised grupid. Teine osa probleemist on transporteerimisoperatsioon. Kuna see on keerukas tehniline küsimus ja nõuab teatud "surnud aega", loob see operatsioon teatud kriisi. Sellepärast peab seda läbi viima võimalikult kiiresti.

Kõik ülaltähendatu omandab aga reaalse kuju ainult siis, kui mobilisatsioon ise on korralikult läbi viidud ja kui see oli õigel hetkel välja kuulutatud. Sellekohase otsuse võtmiseks õige moment garanteeritakse aga ainult selle läbi, et on loodud laialdane, kindel, meetodiline teadetekogumise plaan, mis annab valitsusele ja kõrgemale sõjaväejuhatusele täpseid ja selgeid andmeid vaenlase diplomaatilisest mängust ja tema sõjalistest ettevalmistustest.

JÕUDUDE KOONDAMINE SÕJA KESTUSEL

Sõda liikumisperioodil 1914. a. kestusel selle peale vaatamata, et strateegiline manööver omas siin tähtsat kohta, annab aga võrdlemisi vähe näiteid meetodilisest jõudude koondamisest uue strateegilise operatsiooni alustamiseks. See tuleb sellest, et pooled olid alati tegevuses kogu jõududega, kuna uuteks operatsioonideks kasutatakse peaaegu alati uusi formatsioone. Selle sõjafaasi vältel võime ainult mõnes operatsioonis leida tõelise uue kontsentreerimise tundemärke; need olid: Läänerindel Maunoury grupi loomine Pariisis, inglaste ümbergrupeerimine Lys'i peale oktoobris, sakslaste grupeerimised Ida-Preisimaal, Flandrias ja lõpuks venelaste grupeerimised Varssavi all 1914. a. detsembris.

Kõik need uued kontsentratsioonid viidi läbi enam-vähem kavakindlalt ja seetõttu ei paku nad erilist huvi, sest siin ei tulnud võidelda mingisuguste iseäraliste raskustega. Meie otsime aga õpiseid kriitilistest olukordadest. Ja sellel alal pakuvad huvi prantslaste katsed organiseerida juba augusti lõpul 1914. a. VI armeed Amiens'i rajoonis, millega olnuks võimalik paralüeerida Klucki ja Bülovi armee edasiliikumist. Teiseks vaatleme Poola-Vene sõjas vastulöögi grupi kontsentreerimist Pilsudski poolt otsustavaks vastulöögiks enamlaste vastu Varssavi all augustis 1920. a. Ja kolmandaks toon näite Hispaania kodusõjast, kus valitsuse lennuvägi desorganiseeris kaks Itaalia motoriseeritud diviisi.

Siia kategooriasse võib samuti lugeda meie Vabadussõjas läbi viidud jõudude koondamist landesveeri vastu. Meie selle juures ei peatu, sest see on meile tuntud. Pöördume prantsuse VI armee loomise katsete juurde.

Nagu teada sai marssal Joffre poolt see otsus tehtud 23. augustil ja selle elluviimiseks 25. augustil välja antud direktiiv, mis "Instruktsioon Nr. 2" all tuntud.

Selle direktiivi kohaselt pidid VI armee koosseisu tulema:

- 7. korpus, kes teotses Elsassis;
- Maroko brigaad - seisis Chalonis;
- 61. ja 62. reservdiviis, kes olid Arras'i rajoonis;
- 55. ja 56. reservdiviis, kes olid koondatud Lothringeni ja sel ajal sealt tagasitoomisel.

Nende jõudude koondamine pidi läbi viidama 26. augusti ja 2. septembri vahel. Koondamise katteks pidi Sordet ratsaväekorpus seisma Authie peale ja üks reservgrupp - kindral d'Amade juhatusel hoidma Somme'i Amiens'ist mereni. Kõik see on aga võimalik siis, kui Prantsuse sõjaväe vasak tiib (inglased ja V armee) suudab sakslasi kinni pidada kuskil Peronne'i ja Laoni vahel. Seda loodab ka Joffre.

Aga pärast lahinguid 25. ja 26. augustil marssal French mõtleb ainult sellele, kuidas kiiremini taanduda. 26. augustil ta loobub taandumise suunast, mis temale Joffre'i poolt oli määratud, Ham-Peronne'ist edela poole ja liigub otse lõuna suunas tagasi Noyoni peale, vabastades seega tee Klucki kolonnidele. Viimane jõuab 28. augustil Somme'ile Peronne'i rajoonis, viskab kerge vaevaga tagasi väsinud ratsaväekorpuse, samuti ka 51. ja 62. reservdiviisi, kes Arras'i rajoonist on siia rutanud selleks, et kinni panna tee Kluckile. 29. augustil on Kluck juba selles rajoonis, kuhu pidi ennast koondama VI armee. Sellega on kontramanöövri plaan nurjunud. Joffre katsub veel kord Lanrezac'i armeed Bülovi parema tiiva vastu visata, lootes, et inglased kaasa tulevad, kuid kõik on asjata. Prantsuse ülemjuhatus peab tunnustama, et ka see partii on kaotatud ja strateegiline taandumine peab algama.

Ebaedu põhjused on siin selgesti näha: peapõhjus seisnes selles, et Prantsuse juhatus oli valinud kontramanöövri grupi koondamise rajooni liiga lähedale sakslaste otsustava liikumise suunale. Teiselt poolt ka ei olnud küllalt reaalne ja olukorrale vastav: 26. augustil on Sordet ratsaväekorpus juba niivõrd väsinud, et lihtsalt ei suuda Authie'le jõuda ja seal veel lahinguid lüüa; samuti ka kindral D'Amade'i reservdiviisi grupp ei olnud sugugi küllalt tugev ega taktikaliselt ette valmistatud, et täita tema peale pandud väga tõsist ülesannet.

Nii tuligi, et kõik tehtud korraldused ja lootused osutusid vagadeks soovideks ja unistusteks, millel puudus igasugune reaalne alus. See on nähe, millega sõjas on tihti tulnud kokku põrgata ja seda peab juhatus alati meeles pidama. Kindral Duffour leiab, et sellises olukorras uut koondamist oleks võidud läbi viia ainult kauguse kätte all, s.o koondada palju rohkem mere poole kas Abbeville'i rajoonis või isegi sealt veel loode poole. Raudteevõrk seda ei takistanud.

Väga huvitavat pilti pakub meile marssal Pilsudski poolt läbi viidud jõudude koondamine otsustavaks vastulöögiks punaste jõududele Varssavi all 16. aug. 1920. a. äärmiselt raskes strateegilises ja taktikalisel olukorras.

Nagu teada, alustas 5. juulil punaste "läänerrinde" juht Tuhhatševski tugevate jõududega oma pealetungi Postovi-Vilno suunas eesmärgiga haarata poolakate vasakut tiiba, sundida selle alalise ähvarduse all vastast taandumisele ja desorganiseerida siis energilise jälitamisega lõplikult Poola sõjavägi või kui poolakad peaksid püüdma kuskil vastupanu organiseerida, siis haaramisega sisse piirata need jõud ja luua teine Tannenberg.

Meie teame, et haaramise tagajärjel poolakad tõesti olid sunnitud taanduma, kuid jälitamist ei saanud punased kaugeltki nii energiliselt läbi viia, nagu nad seda olid arvanud ja raskete lahingute järele kuid enam-vähem korras jõuavad augusti alguseks Varssavi alla, kus jätkuvad tugevad võitlused.

Sellele vaatamata, et poolakad on suutnud uute formeerimistega, peaaesjalikult noorsoo vabatahtlikest osadega, ajutiselt rinde Varssavi ees stabiliseerida, on nende seisukord äärmiselt raske. Meeleolu väeosades on surutud, pealinnas liiguvad igasugused paanikalised kuulujutud, salkkond autoriteetlikke mehi nõuab delegatsiooni saatmist venelaste juurde rahupalumiseks.

Selles raskes üldolukorras ei olnud ka üksmeelt vanemate väejuhtide vahel. Paljud diviisi ja armee juhid vaatasid väga pessimistlikult tulevikku: Pilsudski staabiülem, kindral Raswodovski oli vastuolus äsja Varssavi tulnud kindral Weygand'iga, nad käisid omavahel läbi ainult diplomaatiliste nootide abil, selle peale vaatamata et nad ühes majas töötasid. Ka marssali ja tema staabiülema vahel ei olnud täielist üksmeelt. Punased jätkasid pealesurumist, arendasid oma parema tiiva tegevust, et Varssavit haarata sügavalt läänest ja ühtlasi eraldada teda Danzigist, kust juurde voolas igasugune varustus.

Sellises üldolukorras oli Pilsudskile selge, et peab võimalikult ruttu midagi otsustavat ette võtma, muidu langeb Varssav ja siis on väga tõenäoline, et juba sellise moraalse hoobi tagajärjel on kogu partii kaotatud.

On tarvis anda tugev vastulöök otsustavas suunas. Mõned nõupidamised ei anna selles suhtes mingisuguseid tagajärgi, arvamused läevad liiga lahku, ja siis 4. augustil Pilsudski annab oma alljuhtidele teada, et ta võtab tarvilise otsuse täiesti üksinda, igasuguste nõupidamisteta ja annab selle otsuse teada 6. augustil.

5. augusti Pilsudski veedab oma kabinetis, ei võta kedagi vastu ja peab vaimset võitlust tarvilise idee leidmiseks.

Kogu Poola sõjavägi tol ajal on umbes 20 diviisi suur ja ta peamass, umbes 10 diviisi, on poolkaares Varssavi ees ja kaitseb pealinna, kuna ülejäänud osad asuvad lõuna pool laial rindel kuni Rumeenia piirini.

Normaalne strateegia nõuab hoobi andmist maksimaalsete jõududega. Maksimaalne jõud on Varssavi ees. Kuid siit otse üle minna vastupealetungile on võimatu. See on võimatu juba puhtsühholoogilistel põhjustel, sest kõik mehed siin mõtleavad ainult kuidas kohal püsida ega ole kellelgi usku võimalusse edasi minna; pealegi suruvad punased siin alatasa peale ja nendel on siin ja seal väike edu. Teiseks on see suund frontaalne ja paremal juhtumil ta viib harilikule taandumisele ja varsti võib rinne jälle stabiliseeruda. On tarvis anda tiivalööök, mis põhjast ei ole võimalik, sest sinna ei ole võimalik koondada jõude (Preisimaa piir on ees, on ka liiga kaugel

abijõudude juurdevooks). Tuleb leida koht lõuna pool. Teatud kaalutuste järele Pilsudski otsustab vastulöögi lähtealuseks võtta Wieprzjoe Demblin-Lubardovi vahel.

Sellega on siis ka koondusrajoon otsustatud, kuid puudub jõud, mida koondada. Kuna Varssavi rajoonis ei olnud võimalik vastulööki ette võtta, siis peab see rajoon tulevas operatsioonis jääma enam-vähem passiivseks ja seepärast oleks päris normaalne ja loogiline võtta just siit jõude, sest siin on nende peamass. Kuid sellest mõttest pidi Pilsudski kohe lahti ütleva, kuna temal oli selge, et passiivsele ülesandele vaatamata ei olnud siit midagi võimalik võtta, sest kõige väiksemagi diviisi äravõtmine oleks moraalselt seda rajooni veelgi nõrgestanud ja võis tõsiselt karta kas Varssavi suudab siis veel mõned nii tarvilised päevad vastu panna. Selle kohta, kuidas asi võib halvaks minna lahingutes suure linna külje all, olid Pilsudskil kurvad kogemused Lembergist ja tahes või tahtmata pidi ta jääma otsuse juurde, mis moodustab strateegiliselt päris nonsensi: jätta maksimum jõude täiesti passiivsele rindele! Oli tarvis otsida jõude kuskilt mujalt. IV armee taandus aeglaselt Bugilt läände. Tema normaalseks taandumissuunaks oleks olnud Visla Varssavi ja Demblini vahel, kuid selles rajoonis ei olnud sildu. Teda tuli suunata kas Varssavi või Demblini peale või jaotada pooleks sama eesmärgiga. Selle armee moraal ei olnud ka eriti hiilgav, kuid siit võis midagi saada.

Rohkem lõuna pool teotses III armee punase XII armee ja Budennõi ratsaarmee vastu. Kuigi punastel ka siin oli ülekaal, ei suutnud nad aga viimasel ajal siin midagi teha ja Poola väeosade moraalne ülekaal selles rajoonis oli silmnähtav. Ei jäänud muud üle, kui et Pilsudski pidi ka III armeest midagi endale välja tõmbama.

Niisiis Pilsudski otsustab tõmmata IV armee suurema osa Demblini peale ja riskeerida ära võtta III armeest kaks paremat diviisi, nimelt 1. ja 3. leegiondiviisi. Kui nüüd punased seal tugevasti peale suruvad ja põhja poole liikuma hakkavad, on üldine katastroof käes. Kuid riskeerima pidi, teist väljapääsu ei olnud,

IV armee osade koondamine Wieprzi taha ei tekitanud suuremaid raskusi, nendele punased järgnevad väga aeglaselt ja ettevaatlikult. Palju raskem on aga 1. ja 3. leegiondiviisi lahtikiskumine, sest nad on kindlas kontaktis vaenlasega. Armee ülem Rydz-Smigly ei leia muud teed, kui anda nende diviisidega punastele tugev, kuid lühike löök, punased paisatakse tagasi, sel ajal diviiside peajõud katkestavad vastasega kontakti, nende asemele astuvad teised väikesed jõud. Diviisid ise lähevad üle Sokali, teine Hruberczowi, kus nad kiiresti laaditakse ešelonidesse ja viiakse uude koondusrajooni. Venelased on saanud löökidest sattunud segadusse, nad ei mõtlegi selgitada, mis see tähendas, ja Pilsudski õnneks jääb passiivseks selle peale vaatamata, et ühe ohvitseri taskust leiab käsukirja, kus oli ära määratud diviisi uus koondamisrajoon. Venelased ümbergrupeerimise võimalusse ei usu, kuigi selle üle on neil suur nõupidamine, sest leitud käsukiri oli saadetud rinde staapi. Pilsudskil läheb sel teel korda koondada 5 diviisi Wieprzi taha 12. augustiks ja olukorra sunnil, väeosade korraldamatuse ja väsimuse peale vaatamata algab ta oma vastupealetungi 16. augustil. Nagu teada, sattus ta juhuslikult vaenlase kõige nõrgema osa vastu. 18. augustil oli vaenlane Varssavi eest juba täiel määral taandumas ja 20.-21. sai ta Bialystoki ja Lomza rajoonides purustatud, ainult riismed pääsesid Grodnosse. Hispaania kodusõjast 1937. a. võime leida ühe väga õpetliku ja mõtlemapaneva näite motoriseeritud vägede kasutamise kohta.

Pärast Malaga vallutamist valitsusvastaste poolt suunati kaks Itaalia motoriseeritud diviisi Madridi sektorisse Quadalaraja rajooni. Nimetatud motoriseeritud diviisid liikusid kahes iseseisvas kolonnis 800 autol (á 400 autot) erilise julgestuseta halva ilma tõttu poriseks muutunud teedel 15 km-se tunni kiirusega. Mägise maastiku tõttu kulgesid teed kohati 3-4 km kauguses üksteisest. Motoriseeritud diviisidel polnud mingit lennukitõrjet organiseeritud. Samuti ei saatnud ega julgestanud neid lennuvägi.

Quadalaraja rajoonis juhuslikult patrulleeriv valitsuse luurelennuk märkas valitsuse vastaste motoriseeritud kolonne ja 25 minutit hiljem oli kohal esimene pommituskadrill, kes ründas itaallaste kolonne. Sel päeval valitsusvägedel oli kasutada 100 lennukit, millistega teostati kolm pommirünnakut kolonnidele (I rünnak 27 lennukiga).

Itaallaste motoriseeritud diviisides tekkis paanika. Autod jäeti teele kogu lahinguvastuse ja meeste relvadega. Lahtine maastik ei pakkunud varjet lennukite eest. Juhtidel ei läidud korda

organiseerida laialijooksnud väeosi korduvate õhurünnakute ajal ja nende vaheaegadel. Järgmisel päeval leiti valitsusvägede ratsaväe poolt teedelt kõik itaallaste transportabinõud ühes enamikuga kahe diviisi relvastusest, mis langes täies koosseisus valitsusvägede kätte.

Sellest võime teha mõnegi järelduse:

- suuri autotransporte on raske läbi viia;
- autotranspordid vajavad head õhukaitset ja teatavat toetust lennuväe poolt (perioodilised luureretked ja hävitussalgad);
- aja ja ilmastikutingimuste arvestamist autotransportide teostamisel.

Nendest näidetest selgub, et läbimurdekatsed, mida mõlemad pooled 1914. a. lõpul ja 1915. a. alul ette võtsid, olid esialgu rajatud arvulisele ülekaalule normaalüksustes /diviisides, korpustes/ arvatult. Kuid kogemused näitasid varsti, et siin ei saa arvestada ainult taktikalisi üksusi, sest oli tarvis saavutada ootamatust mitte ainult kiire teotsemisega, vaid ka võimalusega Ühes seega tuli aga tahes või tahtmata teatud piirini loobuda salajasest ettevalmistustööst. Selline samm sai aga raskesti kärjstatud 1915. a. sügisel.

1916. a. on sakslased palju juurde õppinud ja Verduni operatsioon valmistatakse ette nii, et sellest väga vähe teada saadi. Kõikidele sai selgeks, et saladus peab olema esimeseks nõudeks. Selle probleemi kellal töötasid kõik ja 1917. a. lõpuks olid nõnda kaugel, et võis loota ette valmistada suurt operatsiooni täiesti salajaselt. Riia ja Caporetto annavad sellest kõige parema tunnistuse, edasi tegevus 1918. a. kevadel, 21. märtsil, 9. aprillil, 27. mail - kõik need operatsioonid jõudude koondamise mõttes on tippsaavutused sellel alal.

Kui vaadata lähemalt sellisele operatsioonile, siis näeme, et raskused koondamise läbiviimisel seisavad just nende tarviliste korralduste arvus, mis vajalikud, et suurt massi salajaselt kokku tuua ja seda massi küllalt katta, enne kui ta tegevusse astub.

Võib öelda, et käesoleval ajal on osalt kergem ja osalt raskem neid nõudeid täita kui endistel aegadel. Kergem seepärast, et modern kaitse lubab kõrgemini katteülesandeid teostada, raskem seepärast, et lennuvägi suurendab vastase luurevõimalusi. Seega ootamatuse element muutub veelgi tähtsamaks. Need segipaisatud nõrga moraalliga kaks Itaalia motoriseeritud diviisi on drastiliseks näiteks selle kohta, kuidas tuleb organiseerida motoriseeritud jõudude koondamist tänapäeva oludes ja ohtudes.

Suur lahingumaterjali arv, mis tuleb koondada, toob enesega kaasa suure ning raske seljataguse ja varustamisaparaadi. Seetõttu juhatuse suurimaks kohuseks peab olema selle küsimuse põhjalik uurimine, sest aeg mida tähendatud organite organiseerimine ja paigutamine nõuab ja nende nähtavus võib kõige radikaalsemalt mõjutada juhi otsust.

JÕUDUDE KASUTAMINE MANÖÖVRIS

Kui jõud on koondatud manöövri eesmärgi kohaselt, on tarvis neid liikuma panna.

Pealetungil tuleb ette võtta nii-öelda marss lahingusse, s.o enam-vähem progressiivne koondamiskorra transformeerimine manöövri dispositiivi ja edasi (lahingu alustamine).

Kaitsel on tarvis läbi viia jõudude lõplik hargnemine, mida suurtes joontes juba alustati muidugi koondamisplaani järgi.

Tüübiliseks näiteks esimese operatsiooni kohta võime nimetada Saksa V armee edasitungi 1914. a. 18. ja 22. augusti vahel Dinant-Charleroi-Maasi joonele, mille järgi algasid piirilahingud.

Samuti kuuluvad siia Saksa IX armee marss 11. ja 12. novembril 1914. a. Thomi rajoonist, kuhu Hindenburg oli teda koondanud Vene II armee põhjapoolse tiiva vastu ja ka Pilsudski vastupealetungigrupi marss 16. augustil 1920. a. Vierzilt põhja poole.

Näiteks teise operatsiooni kohta võib ette tuua Saksa IV ja VI armee tegevust 17. ja 19. augusti vahel, kes korraldusid kaitseks Prantsuse Costelnau ja Dubail armee vastu.

Suurte üksuste liikumiste juures tuleb kokku puutuda probleemidega, mis juba Napoleoni ajast tuntud järgmiste nimetuste all:

- karree lahtitõmbamine ja kokkusurumine,
- suunamuutused ja kontrmarsid,
- tiivamarss,

- reserviderokaad.

1914. aasta on rikas näidetest, kus armeedel tuli võidelda ülaltähendatud probleemidega: VIII Saksa armee suunates oma korpused Tannenbergi lahinguväljale; Klucki armee 6. ja 10. septembri vahel, kus tal lahingu kestusel tuli ette võtta kontrmarss rindemuutmisega, siis lahingust lahtikiskumine ja taandumine ekstsentrilistel suundadel. Hauseni armee XII ja XVIII korpuse marss, kes 14/15. septembri öösel rokeerivad Saksa tsentrumi taga, et jõuda Berry-au-Baci rajooni ja seal sulgeda auk Klucki ja Bülovi vahel. Siin meie näeme intensiivset staapide tegevust, kes suudavad küll massid liikuma panna, kuid kes ei suuda seejuures ära hoida üksuste vintsutamist, mis neid äärmiselt väsitab. Peab arvama, et need probleemid on nüüd veelgi raskemaks muutunud, kui nad olid 1914. a., sest väeosad on igasuguse materjali suhtes raskemaks läinud ja nende liikumapanek on komplitseeritum, kui ta seda oli varem, seljatagune on keerukam jne.

Kindral Duffour ütleb, et modern "machinerie" on strateegiale jalgade külge sidunud kaks raskust: ühe selle läbi, et suurte üksuste koosseis on muutunud väga kirjuks, mis tundub raskendab homogeenset liikumist, ja teise selle tõttu, et tahtes kasutada kõiki modernseid abinõusid ja materjale, on tarvis selle tööle rakendamiseks pikaajalist tehnilist ettevalmistust.

Õnneks aitab mootorijõud palju kaasa küsimuste lahendamisele ja teeb liikumise rohkem elastiliseks. Autotransport võimaldab nüüd võrdlemisi kerge vaevaga suunata üht teed mööda mitut suurt üksust, mis autotranspordita oli täiesti võimatu, pidades silmas nende voore ja kõiki seljataguseid asutusi.

Kuid mehaaniline transport oleneb teedevõrgust. On selge, et igale suurele üksusele peab olema vähemalt üks tee, kus võib autodega liikuda. Siis oleme õigustatud oletama, et on enamvähem paralüüeeritud vana antagonism kiire jõudude koondamise ja aeglase varustamise vahel.

Jõudude edasiliikumist peame enesele ette kujutama kahes ešelonis. Esimeses ešelonis on üksused kõrvuti, poolhargnenud korras ja sides omavahel, ülesandega otsida kontakti vaenlasega. On tarvis liikuda nõnda laial rindel, kui see üldse on võimalik. Teises ešelonis liiguvad suured üksused, missuguseid juht kavatseb kasutada oma manöövriks. Siin ei ole juba tarvis, et üksused liiguksid üksteise kõrval sides. Just vastuoksa - on soovitatav, et siin oleks ruumi tarbe korral tõmmata jõud ühele või teisele poole kokku äraolenevalt olukorrast.

Ilma teise ešelonita ei ole hästi mõeldav suurejoonelise operatsiooni läbiviimine.

Ülemjuhatus määrab ära liikumise peasuuna, millele on harilikult koondatud jõudude raskuspunkt. Edasimineku teostub hüpetega, et üldist liikumist reguleerida. Teises ešelonis olevad jõud on enamasti veel tema käsutuses. Kui ligemale jõutakse vaenlasele, on tarvis esimese ešelonis jõud kokku tõmmata nii, et eesolevad üksused saaksid lahingut alustades nendele jõukohased löigud. Kui peaksid tekkima olukorra sunnil esimeses ešelonis olevate üksuste vahel siiski mingisugused lõhed, on tarvis neid maskeerida, muidu on üllatused peaaegu paratamatud.

EDU ARENDAMINE JA JÄLITAMINE

Kuni Maailmasõja keskpaigani, s.o kuni 1917. a. kirjutati ametlikkudes dokumentides ja instruktsioonides tihtilugu "strateegilisest jälitamisest", kusjuures vastavad instruktsioonid selgitasid, et "strateegiline jälitamine" algab siis, kui "taktikaline edu arendamine" on sõjaväe viinud läbi vaenlase organiseeritud maa-ala.

Sõja lõpul aga ei ole enam seda terminit dokumentides leida ja peab arvama, et raske on seda mõistet alal hoida ja veelgi raskem teda ellu viia, sest see sunnib juhatust jaotama oma reserve vastavate ülesannete kohaselt. Tegelik elu on aga näidanud, et päris võimatu on ära määrata aega, kus lõpeb üks ja algab teine; selline jaotus on ka võimaldanud vastuse veeretamist ühelt instantsilt teisele.

Nüüd mõistetakse "strateegilise jälitamise" all ainult neid jälitamis- või ka eduarendamiskorraldusi, mis tehtud otse ülemjuhatuselt poolt, kus ainult tema määrab kindlaks selle märgid ja reguleerib täitmise üldeesmärgiga peale sundida vaenlasele oma tahe. Sisuliselt täitmise mõttes aga selline "strateegiline jälitamine" on ja jääb taktikaliseks probleemiks. Raske on ette näha neid olukordi, milles ülemjuhatus võiks seda oma kätte võtta. Üldiselt see võib aset

leida kahel teineteisest märksa erineval juhtumil: 1) kui operatsiooniteatril on olemas vabu maa-alasid või 2) kui neid ei ole ning rinne on üldiselt pidev.

Kui on vaba maa-ala, siis muidugi suundub manööver sinna, püüdes alata ähvardades rippuda vaenlase tiival ja suunates tugevad jõud vaenlase kommunikatsiooni tähtsatele punktidele. Selles olukorras esimesel kohal seisab kiirus, siin ei olda iialgi küllalt julge, ettevõtlik, aktiivne. Sakslased ütlevad: "Bis zum letzten Hauch von Mann und Ross". Selleks peab juhatus varakult valmis hoidma liikuvaid jõude, nagu lennuväge, ratureid, suurtükiväge - võimalikult autodel, ratsaväge soomusmasinatega ja jalaväge autodel.

Peab ka pidama silmas, et mõnikord selliste vabade rajoonide kasutamisel peab moodustama uusi strateegilisi organisatsioone ja ülemjuhatus peab seda aegsasti ette nägema.

Kui aga tegevus toimub pideval rindel, võib juttu olla "strateegilisest jälitamisest" ainult siis, kui see rinne on läbi murtud nii sügavalt, et vaenlasel mingisugust võimalust ei ole oma seisukorda stabiliseerida ja seega siis enam ei suuda katta oma varustamisbaase.

Maailmasõja vältel ei ole sellist asja ida- ega läänerrindel üldse ette tulnud, kuid küll Palestiinas ja Makedoonias. Samuti ilmestused sellised nähtused Vene kodusõjas ja ka meie Vabadussõjas, kus punastel tuli ühe hoobiga taanduda läbi Lõuna-Eesti ja Põhja-Läti kuni Pihkva meridiaanini. Kui läbimurre on teostatud sellises mõõdus, nagu ma tähendasin, siis on vaba maa-ala olemas ja tuleb teostada, nagu juba oli kirjeldatud. Harilikult aga tegevus pideval rindel võimaldab ainult luua teatud kotti ja ülemjuhatus tegevus võib seisneda ainult selles, et seda kotti laiendada ja samal ajal arendada edu otsesuunas. Edu arendamine külgedele on alati tarvilik, sest see kisub vaenlase reservid samuti laiemale rinnet pidi ja seega nõrgestab neid.

Kui aktsioone külgede vastu mingisugustel tehnilistel põhjustel mitte küllalt kiiresti ei suudeta läbi viia, tähendab, kui selleks algusest peale ei ole ette nähtud tarvilisi jõude, peab arvestama ebaedu või paremal juhtumil poolikut edu.

Mis puutub otsesuunas edasipressimisse, siis peab mäletama, et isegi suured esialgsed taktikalised edud võivad viia strateegilise katastroofini, kui silmas ei ole peetud, et edasitungimise sügavuse ja laiuse kohta on maksev teatud proportsioon, mille rikkumist karistatakse. Sakslaste operatsioon Château-Thierry juures on siin alati hoiatavalt silmade ees.

Kokkuvõetult võime öelda, et ülemjuhatus tegevus "strateegilisel jälitamisel" võib olla väga mitmekesine. Selle aktsiooni esimene nõue on kiirus ja julgus. Kui vaenlasel on olemas reserve, peab teravasti silmas pidama, millal oma väed edasitungimises on välja jõudmas surnud punktini, siis on tarvis alata aktsioone külgedel.

Tulevikus peab arvestama igasuguste soomusmasinate tegevust ja suurearvulise lennuväe kaasabi aktsioonide kombineerimisel. Soomusmasinad ja lennuvägi võivad atakeerida vaenlase kolonne taandumisel. Samuti võib neid kasutada vaenlase kommunikatsiooni süsteemi nõrkade ja õrnade punktide vastu, isegi on võimalik toimetada vaenlase seljataha väiksemaid purustajate salku õhudessantidena, kes võivad ette võtta suurte esemete purustamist.

JÕUDUDE UUESTI KORRALDAMINE

Strateegiline kaotus väljendub kas jõudude süsteemi segipaiskamises, mis toimub võidurikka vaenlase löökide all, või selle süsteemi seljataguse korraldamise enam-vähem täielises paralüüsimises.

Strateegiline uuesti korraldamine seisnebki manöövreerimises, et oma jõudude süsteemi päästa segipaiskamise või tegevuse paralüüsimise ohust.

Iga sõda annab palju sellekohaseid näiteid - selline oli Rennenkampfi armee tegevus pärast Tannenbergi lahingut, sakslaste tegevus pärast Marne'i, meie tegevus Vabadussõjas jaanuari esimestel päevadel jne.

Seda manöövrit on võimalik läbi viia mitmel viisil: võib katkestada lahingu, taanduda kaugemale tahapoole ja siis korruga kõigi jõududega üle minna vastupealetungile; võib ka taanduda samm-sammult, lüües lahinguid igal enam-vähem soodsal looduslikul tõkkel; on ka ette tulnud, et taandumine teostub varem selleks ette valmistatud positsioonidel. Kõik need viisid on tarvitusel olnud Maailmasõja ajal.

Kui meie ligemalt vaatleme 1918. a. tegevust, siis paneme tähele järgmist huvitavat nähet: prantslased suutsid ennast strateegiliselt uuesti korraldada pärast vähem või rohkem pikemaid taandumisi ainult suurte reservide abil ja see teostus harilikult täiesti lahtisel maastikul - mõnel jõel või seljandikul. Suurt osa seejuures on alati mänginud kergesuurtükivägi. Ettevalmistatud positsioonid ei ole meile kunagi suurt kasu toonud. Sakslaste juures vastuoksa - peaaegu alati on nemad ennast uuesti korraldada suutnud varemini ettevalmistatud positsioonidel.

See kontrast laseb ennast osaliselt seletada sellega, et üldine rinde kuju oli juba looga taoline ja taandumisel sakslased suutsid alatasa oma rinnet lühendada. Peab ka vist tunnustama, et liitlaste taga olevad positsioonid ei olnud kaugeltki sellise hoolega ette valmistatud, kui see oli sakslastel. Sõjaajalugu näitab, et üldiselt strateegilist uuesti korraldamist võib jagada kahte tüüpi:

- taandumine positsioonidele, mis veel vanasse, maksvasse varustamissüsteemi kuuluvad;
- taandumine, et välja jõuda uuele operatsioonibaasile.

Esimest juhust võib kasutada, kui on võimalik arvestada suuremaid reserve, kui rinne üldiselt on pidev ja temas leidub sektoreid, kus võib püsida kohal, organiseerides taandumismanöövrit seal, kus peab tagasi tõmbuma, võib siiski loota ettenähtud positsioonidel ennast uuesti korraldada.

Teine viis nõuab üldist kontakti katkestamist, et pääseda vaenlase otsustavate löökide alt. Ülemjuhatause ette tõuseb kaks suurt probleemi: mis suunas taanduda ja kus kohal organiseerida uus baas.

Et jõuda eduka resultaadini, peab väljuma neljast faktorist: kiirusest, reservidest, purustustöödest ja moraalist.

Kiirus on vajalik, võib-olla isegi hädavajalik nii tarvilise idee ja plaani ülesseadmisel kui selle täideviimisel. Raskus juhile seisneb siin just selles, et leida õige moment otsuse võtmiseks, kohe selgesti ette näha võimalikke tehnilisi raskusi ja siis nõuda kõikidelt äärmist aktiivsust. Sellises olukorras tunnid võivad olla otsustavateks. El või unustada, et kalkuleerida ja kombineerida tuleb sel ajal, kui võidurikas vaenlane äärmise jõupingutusega püüab edasi jõuda.

Suurte **reservide** puudumisel juhil harilikult tulebki võtta otsus sügavamaks taandumiseks, sest sellega ta loodab aega võita nende loomiseks. Tema peab, tähendab, oma instrumendi ümber korraldama. Tuleb võtta jõude enda kätte sealt, kus nad on kõige vähem kannatanud ja peab võtma võimalikult palju. Selles seisabki olukorra traagika.

Võimalikult laiaulatuslikud **purustamistööd** aitavad kaasa vähendada vaenlase survet ja seepärast peab juht neid korraldama. Ka siin ei tohi olla kõhklemist. On tihti ette tulnud juhtumeid, kus üks või teine juht ei raatsi purustada põhjalikult mingisugust suurt eset, nagu näiteks tähtsaid raudteesildu, tunneleid jne., lootes, et mõne aja pärast üleminekul pealetungile see võib temale uuesti tarvis olla. Kogemused näitavad, et sellised lootused osutuvad harilikult illusioonideks ja isegi väga ohtlikeks illusioonideks. Sild jäetakse alles, vaenlane kasutab teda täiel määral ja edaspidi ei saagi enam vaenlast tagasi visata või kui see ka suurte raskustega korda läheb, siis purustab vaenlane silla taandumisel ikkagi ära.

Kui kaalumisel on sõjaväe strateegiline taandumine, ei tohi enam ka kahtlust olla massiliste purustustööde organiseerimisel. Praktika on näidanud, et purustatud teede liikumiseks kordaseadmine nõuab umbes 20 korda rohkem personali, 100 korda rohkem materjali ja 200 korda rohkem aega, kui selle purustamiseks oli tarvis. Need arvud kõnelevad ise enese eest ja meie oleme õigustatud arvama, et tihtilugu see on ainukeseks tõsiseks garantiiks, et strateegilist uuestikorraldamist üldse võib läbi viia.

Ma soovitan väga uurida seda küsimust ligemalt, käsutades saksa allikaid, sest sakslased on ennast kolm korda selle abinõuga strateegilisest lüüasaamisest päästnud:

oktoober - november 1914. a. - taandumine Varssavi alt Varta peale;

veebruar - märts 1917. a. - nn. Alberichi taandumine läänerindel;

september-oktoober 1918. a. - taandumine liitlaste kontsentriliste löökide eest.

Selle viimase operatsiooni kohta ütleb kindral Duffour, et "ei ole mingisugust kahtlust, et ka kõige võidurikkam armee ei saa oma vaenlast hävitada, kui viimasel korda on läinud taandumisel rikkuda raudteede ja peamaanteede võrku umbes 100 km sügavusel." Ta lisab juurde: "Praegu on kõikidel teada, et 11. nov. 1918. a. liitlaste armeed olid jälitamisel välja jõudnud surnud punktini - "a bout de poursuite" - sest neil ei olnud mitte ühtegi raudteed kasutada."

Praegusajal võib seda mõju veelgi suurendada, kasutades suurearvulist pommitamislennuväge, kaugelaskjaid suurtükke ja yperiiditaolisi mürkaineid.

Ei tohi aga ka unustada, et nende tööde läbiviimine nõuab hästi ettevalmistatud tehnilist personali, head sidevõrku ja palju aega.

Kuid kõik need uuestikorraldamiskatsed on asjatud, kui juhi võitlustahe leiab enda ees alluvate passiivsust või ükskõiksust. Tugev **moraal** väeosades ja kõikide astmete all juhtide juures on ilmtingimata tarvilik juhi tahte läbiviimisel. Seepärast peab juht ise näitama eeskuju oma aktiivsusega, olles isiklikult kriitilistel kohtadel: tema peab looma rahuliku õhkkonna ja usu edusse, ainult siis võivad alljuhid teda mõista ja temale järgneda.

PEASTAAP /KINDRALSTAAP/ KUI JUHTIMISORGAN

Staabitöö ja juhtimise korraldamine

Ma annan kõigepealt väikese staapide ajaloo skitsi, arengu suuna ja põhjused.

Sõjavägi omas normaalset kuju XVII aastasajal. Siis oli algüksuseks rügement. Rügemendil oli oma staap, kes pidi juhtima rügemendi tegevust. Staabis oli Rügül, Vahtmeister, Kvartiermeister, Pourier ja Profos.

Rügemendiülema abiks oli kortermeister, kelle ülesandeks oli vägede paigutamine ja varsti oli see mees, kes viis väed sinna rajooni, kus nad pidid asuma positsioonile, ja hakkas ette valmistama positsiooni kindlustamist. Tema kompetentsi kuulus ka teede leidmine ja nende korraldamine.

Edasi näeme kortermeistri mõiste laienemist. Suurtes staapides on kortermeistri osa kõik see, mis seoses operatiivalaga. Kõik ülejäänud alad alluvad vahtmeistrile.

Fourier toimetab kirjavahetust; ka praegu on prantslastel kirjutaja - fourier.

Profos oli mees, kes mõistis kohut ja saatis täide kohtuotsuseid. Seal vist arvatavasti ongi pärit tuntud samakõlaline sõimusõna.

XVII aastasaja lõpul tuli teine jaotus. Tekivad jalaväe brigaadid, diviisid ja suurtükiväe korpus. Loomulikult kasvasid siin ka staabid.

Tekib generalissimus (ülemjuhataja), kellele alluvad kindralid:

1) jalaväe kindral, 2) suurtükiväe kindral (Feldzeugmeister), 3) ratsaväe kindral, 4) kindral-kortermeister, 5) kindral-audiitor.

Vahtmeistrid kadusid ära ja nende asemele tekkisid rügementides majorid. Major oli rügemendiülema kõrval vanem aukraad ja nad koos arutasid operatiivalasse puutuvaid küsimusi. Hiljem tekkisid majorile abid, adjutantid. Majori seisus aga pikapeale kadus.

Kortermeister jäi ja XVII sajandi lõpul on tema funktsioonid kindlaks määratud seadustes. Tema ülesandeks oli: 1) teede luure, 2) fortifikatsioonilised tööd, 3) vägede koondamine vastavalt ülemjuhataja käsule.

XVIII sajandil tekkisid korpused ja armeed, Louis XV ajal asutati Kõrgem Sõjakool. Funktsioonid staapides jäid aga endisteks. "Etat major general'il" (kindralstaap) olid laialdased ülesanded:

- 1) sõjaväe ettevalmistamine sõjaks,
- 2) tarviliste ohvitseride ettevalmistamine nii juhi kohale kui ka staabiteenistuseks,
- 3) kaartide valmistamine.

Asi arenes ja 1790. a. andis kuningas Ludvig XVI dekreedid, millega laiendati kindralstaabi tööd. Siit peale on kindralstaabi ülesandeks:

- 1) kõik sõjalise luure töö;
- 2) topograafilised tööd piiri ääres;
- 3) märgukirjade kokkuseadmine pealetungija kaitse kohta;
- 4) detailiseerida ja välja saata kõrgemate juhtide käsud;
- 5) posti korralduste inspekteerimine;
- 6) juhtida diviiside ja vähemate kolonnide liikumist;
- 7) abistada juhte lahingus, andes andmeid maastikust ja selgitades vanema juhi tegevuse ideed.

Seega oli staap kui juhtimiseorgan juba kindlalt välja kujunenud. Berthier, Napoleoni eluaegne staabiülem, oli esimene korralik staabiteenistuse tundja. Ta on ka praegu veel prantslastel eeskujuna. 1796. a. annab Berthier välja oma "Memoires", milles ta jagab staabid nelja büroosse. Selle töö aktsepteeris Napoleon ja ta hakkas ametlikult maksma. Ta nõudis, et: 1) iga büroo olgu üldtööga kursis; 2) andku vajadusel käske juhi asemel; 3) aktiivsus on peanõue; 4) staabil pole kindlat tööaega; 5) staabi mureks olgu, et vägedel oleks kõike, mida neil vaja.

Prantsuse revolutsiooni algusel oli staapidel suur tähtsus. Hiljem, Napoleoni ajal, kaotasid staabid oma tähtsuse, sest Napoleon tegi kõik ise ja ei tahtnud näha teisi jumalaid oma kõrval. Napoleoni ajal olid staabid arvuliselt võib-olla suuremad kui praegu. Diviisi staabis oli stabül. major, kolm kaptenit - kindralstaabi ohvitseri, kolm adjutanti ja rida sideohvitseri. Korpuses oli 25 ohvitseri. Napoleoni staabis oli 400 ohvitseri, nendest on 350 meest väljas väeosade juures ja 50 meest ajasid asju büroos. Op. alal oli ainult üks kapten - vigane Salamon, kes redigeeris Napoleoni käske.

1807. a. hakkavad staabid kaotama oma kaalu. Töö staapides on väga raske. Kõik ohvitserid püüavad staabist põgeneda, kuid kes sinna jäävad, on head ohvitserid, nagu Lauristan, Napoleoni adjutant, kes juhatab Wagrami juures suurt patareid; Mouton, samuti Napoleoni adjutant, kes Landshuti juures võidab operatsiooni ja Coulincourt - Borodino lahingus korpuse juht.

Olukord Preisi sõjaväes

Kõrgem Sõjakool asutati Fr. Suure poolt 1765. a. Saksamaal on suur murrang pärast Jena ja Auerstadti lahinguid, kus paari tunniga varises kokku Friedrich Suure hiilgav jäänus. Jäid järgi ainult 5-4 kindralstaabi ohvitseri - Scharnhorst, Gneisenau, Grollmann ja Lützov, kes olid ainukesed, kes ei kaotanud usku Saksa sõjaväe sisse. Need kolm meest suutsid endid maksma panna ja meie teame Waterloo resultaate ja kuulsat Gneisenau jälitamist.

Saksamaal olid staabitegelased need, kes viisid asja võidurikka lõpuni ja sellepärast läks ka juhtimine teist rada.

Sõjaväejuhid tegid Venemaaga rahu vastu kuninga tahtmist. Aga sel olid oma tagajärjed, mida näitab 1813 sõja käik ja Waterloo lahing. Evolutsioon jätkub. Uue suuna andjaiks saavad Clausewitz, Moltke jne.

Paralleele Saksa ja Prantsuse staapide tegevusest 1870/71. a. ja 1914-1918. a.

Meile on selge, et kõneldes strateegilisest tegevusest, ei või kõrvale jätta küsimust, missugust osa mängib peastaap operatsioonide juhtimises või õigemini, missugust osa tema normaalselt peaks mängima. Peab tähendama, et see küsimus ei ole sugugi veel täielikult välja kristalliseerunud. Enne Maaailmasõda võis sõjakirjanduses lugeda väga palju vaidlusi selle üle. Eriti palju kirjutati sellest Venemaal. Paistis, et seal isegi kindralstaabi ohvitserid, teistest kõnelemata, väga mitmest küljest asja peale vaatasid. Ühed arvasid, et peastaabi (kindralstaabi) ja tema ohvitseride ülesandeks on peamiselt sõja ettevalmistamine riigi üldmõõdus teadus-tehnilisest küljest, teised arvasid, et sealt peavad tulema kõrgemad rivijuhid. Ühed lugesid nende tööpõlluks teadusemehe kabinetti, teised staapi ja kolmandad rivi.

On selge, et alati ühed või teised seadused püüavad kindlaks määrata juhi ja tema staabikaastööliste vahekordi, kuid need seadused omavad paratamatult teatud teoreetilist iseloomu. Meie teame kõik, et elu muudab neid oma äranägemise järgi, väljudes nendest intellektuaalsetest omadustest, mis ühel või teisel on olemas. Seetõttu, vaadates kõrvalt, paistsid need vahekorrad alati olevat natuke selgusetu.

Ei ole mitte minu ülesanne siin teile anda skeemi normaalse peastaabi tegevuse kohta. Mina tahan teid tutvustada ainult ühe väga huvitava loenguga, mis sai mõni aasta tagasi peetud Pariisis Kõrgema Sõjakooli ajaloo-professori kolonel Lestieni poolt Saksa ja Prantsuse kindralstaapide iseloomustavatest joontest 1870/71. a. ja 1914-1918. a. sõjas. Mina püüan seda loengut ette kanda võimalikult täpselt.

"On teada," algab kolonel Lestien, "et Kõrgema Sõjakooli kursuses enne Maailmasõda kriipsutati igal pool ja alati alla seda aktiivsust ja algatusvaimu, mida 1870/71. a. Saksa staabiohvitserid väljendasid, vastandiks sellele passiivsusele ja isegi ükskõiksusele, mida prantslaste juures võis märgata. Ja see oli tõesti nii. Lugesdes tolleaegseid autoreid - von Widderni, Höningi, marssal Canrobert'i, Bapsti ja teisi, saab selle kohta väga selge pildi.

Sakslaste juures: 6. augustil V korpuse staabiülem korpuseülema äraolekul annab käsu, olles kindel oma kindrali nõusolekus, korpuse rünnakuks Frochviller'i peale, armee juhatuse kavatsuste vastu; see on kol.-lt. Brandenstein, saadetud 14. augustil suurest peakorterist I armee juurde olukorra selgitamiseks (nagu 1914. a. kol.-lt. Hentsch), kes annab armeele käsu alata lahingut Bory juures, jällegi armeejuhatuse tahtmise vast; 15. augustil see on IX korpuse staabiülem kol.-lt. v. Karivi, kes surub korpuseülemale peale anda 5. ratsaväediviisile käsk liikuda luureks Vionville'i ja Rezonville'i suunas, siis kui armee juhatuse tahab kõik ratsaväe saata Maasi peale; edasi annab ta selle ratsaväe kõvendamiseks suurtükiväge juurde; Rezonville'i lahingus alguses, korpuse ülema äraolekul annab Kaprivi korpuse teistele osadele käsu liikumiseks lahingusse; samal päeval IX korpuse staabist kapten von Lignitz saadab korpuse kaks diviisi Moseli vasakule kaldale, just korpuse ülema käsu vastu ja saab selle eest korpuse ülemalt hirmsa peapesu, aga ühtlasi ka 1. raudristi korpuses; 18. septembril Baume-la-Rolonde'i juures sama Kaprivi paneb käe oma kindrali Voigt-Retzi suu peale, kui see tahab anda käsu taandumiseks...

Prantslaste juures: väga vahvad ohvitserid, kes galopeerivad kuulide rahe all lahinguväljal ja tõmbavad sellega enese peale sõdurite tähelepanu, kuid kes ei too nendele mingisugust selgust olukorra kohta; nad ei suuda ise mingisugust otsust võtta ja ei tea seda tihtilugu isegi, mis nende ülema kavatsuski on. Staabiülemad kirjutavad harilikult juhi sõnade järgi käsud, ilma et omalt poolt sõnagi lausuks. Tuleb ette, et staabiülem katsub oma korpuseülemast alati kõrvale hoida. Seda on teada ka marssal Bazaine'i staabiülemast, kes kunagi, isegi puht operatiivküsimustes ei julgenud oma juhiga kõnelda. Kui marssali juurde tulid allüksustest juhid, ei olnud peaaegu kunagi nende jutuajamise juures staabiülemat.

Millega seletada seda suurt vahet?

Põhjuseks ei või olla rahvuslik temperament - ei ole kahtlust, et prantslased on selles suhtes palju impulsiivsemad kui sakslased. Raske on ka uskuda, et siin ehk oleks tegemist intellektuaalse vahega, sest Prantsuse kindralstaabiohvitseri ka tol ajal valiti suure hoolega parimate õpilaste hulgast juba sõjakoolis, kes rivilise staažita saadeti kõrgemasse sõjakooli.

Kontrasti võib seletada ainult staapide organisatsiooni ja ettevalmistuse vahedega. See ongi selle asja peamoment.

Ühelt poolt mitmekordselt sõelutud ohvitserid, kes pärast küllaldast riviteenistust lähevad sõjaakadeemiasse, kus töö väga tõsine ja peasi alaliselt juhatakse ühe isiku poolt. See isik, kindral Moltke, teab, mida nõuda, ja püüab kõike praktiliselt ette valmistada.

Ka suurem osa vanemaid juhte on nende hulgast välja võrsunud, nad omavad ühesugust ettevalmistust, on läbi imbnud ühisest doktriinist. Need juhid, kes ise ei ole sellest koolist tulnud, nagu vana Steinmetz ja igasugused printsid, teavad aga väga hästi, et nemad ei või ennast oma staabiülemaga võrrelda ja Moltke ise kriipsutab seda tihti ja väga avalikult alla. Seetõttu need juhid aktsepteerivad ka rahulikult ainult nominaalse juhi nime, jättes kõik tõsise töö oma staabiülematele, kes on ju sellest "intellektuaalsest sündikaadist", mille eesistujaks on Moltke ise. Teisel pool, Prantsuse armees on kindralstaabi määratud ohvitserid liiga noorelt, kohe oma karjääri algusel ja isegi varem, kui on selgunud, kas nad suudavad oma kohuseid täita; ja see on peasi, neile antakse rahuajal sellist tööd, mis neid sugugi ette ei valmista sõjaaegseks tööks. Nad istuvad alaliselt staapides, kaugel väeosadest, kes neid sugugi ei tunne. Pealegi on sõjaväes palju kõrgemaid juhte, kes on rivis "üles teeninud", kes pilkavalt suhtuvad intellektuaalsesse töösse ja muidugi ka ei tunnista oma staabiohvitseride tähtsust. Sellise asjaolu resultaadiks on täieline doktriini puudus. Usalduse asemel, mis oleks rajatud kindlale koostööle, valitseb üldine segadus, umbusk ja võib-olla teatud vihavaengi.

Ülemjuhataja, marssal Bazaine, aktsepteerib staabiülemaks kindral Jarros'i ainult keisri pealekäimisel. Nende vahel valitseb äärmiselt külm toon, ülemjuhataja ei teata oma staabiülemale midagi oma kavatsustest ja viimane kirjutab käsukirja oma ülema diktaadi järele.

Suured üksused formeeritakse ainult pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist. Nende juhid ei tunne sugugi oma staape. Kõik on võõrad üksteisele ja umbusklikud üksteise vastu. Ja need juhid, kes ise tunnevad oma nõrku külgi, ei taha seda muidugi näidata oma staabile ja seepärast ei ole peaaegu minisugust läbikäimist nende vahel. Need juhid töötavad ainult oma isiklike adjutantide kaasabil, kes juba rahuajal olid nende juurde määratud. Peab ütleva, et see tekitaski kõige rohkem halba õhkkonda, sest nende kahe asutuse "kabineti" ja "staabi" vahel kerkisid esile intriigid, rivaliteet jne., mis pidi äärmiselt halvavalt mõjuma asjade käigule.

Kui paistab, et Prantsuse kindralstaabi ohvitserid olid passiivsed, siis tuli see peaasjalikult sellest, et nende juhid neid sundisid tööst kõrval seisma.

18. augustil St. Privat' juures vara hommikul, kui algas suurtükimürin, ülemjuhataja staabiülem ilmub ülemjuhataja juurde, et olla käepärast, kui sündmuste arenemine tema tööd peaks nõudma. Marssal saadab teda taha kantseleisse, tähendades, et tema võib veel rahulikult jätkata seda tööd, mis temale oli antud, see oli mingisugune ülenduste ettepaneku kirjutamine. Pärast lõunat, kui Bazaine sõidab lahinguväljale, ei luba ta staabiülemale kaasa sõita. Kui marssal õhtul tagasi tuli, ei teatanud ta staabiülemale sõnagi sellest, mis tema oli näinud, ja viimane pidi omalt poolt mõned ohvitserid öösi väeosadesse saatma, et üldse teada saada, kuidas olukord on arenenud. Need ohvitserid, eksides öösi ringi ja olles täiesti teadmatutes, mis päeval oli juhtunud, pidid muidugi üles seadma küsimusi, mis väeosa ülematele paistsid olevat vähemalt imelikud, ja kes siis nendele ohvitseridele täiesti ärateenimatuid etteheiteid tegid, et neid päeval näha ei olnud.

Sedani juures on tegevad teised isikud, kuid resultaat on samasugune. Peale Mac-Mahoni haavamist juhatus läheb kindral Wimpfeni kätte. Tema juurde ilmub kohe staabiülem kindral Faure ja Wimpfen leiab tarvilise olevat öelda temale ainult: "Jah, nüüd olen mina ülemjuhataja!" Istub hobuse selga ja sõidab traavi ära. Staabiülem jääb lahinguväljale maha ja kogu päeva otsib oma ülemjuhatajat, keda ei suuda leida.

Mõni nädal hiljem tekib samasugune vahekord kindral Bourbani - Ida armee juhi ja tema staabiülema kindral Boreli vahel.

Usalduse puudus on täieline, absoluutne; ei ole mingisugust koostööd ja on näha ainult vaenulikkust juhtide ja nende staabiohvitseride vahel. Veel raskemaks muutub olukord, kui see vaenuline õhkkond väga ruttu ka väeosadesse edasi kandub: siin tehakse etteheiteid staabitegelastele, et nemad on süüdlased kaotatud lahingutes, kuna staabiohvitserid ei saa kellelegi selgeks teha, kes need õiged süüdlased on.

Tuli ka ette juhtumeid, kus staap tõesti oli midagi ära unustanud või valesi korraldanud, peaasjalikult seetõttu, et rahuajal temal kunagi ei ole tulnud töötada operatiivküsimustes.

Markii Hancourt, kes 1873. a. esines kindralstaabi ümberorganiseerimise projektiga, ütles selge sõnaga, et kui sõjas staabid ei ole oma ülesandeid täitnud, siis seetõttu, et neid ei ole keegi tarviliselt rahuajal ette valmistanud ja sõjas nendest on tehtud lihtsaid kirjutajaid ja käskjalgu.

Pärast sõda oli päris loomulik, et Saksamaal kindralstaabi tendentsid aina suurenesid, seda rohkem, et Moltke avalikult tunnistas, et suur osa võidust tuleb just staapide arvele kirjutada ja pealegi tema veel 18 aastaks (kuni 1888. a.) ise jäi kindralstaabi etteotsa. Saksa suur kindralstaap muutus ikka rohkem ja rohkem riigi aluspõhjaks. Need juhtimismeetodid, mis 1870/71. aastal olid palju kaasa aidanud, said absoluutseteks seadusteks sellele vaatamata, et sageli nende reeglid normaalsele sõjaväelisele korrale ja distsipliinimõistele käisid risti vastu.

Loeti, et ei ole tähtis, kellele keiser ühel või teisel põhjusel annab korpuste ja armeede juhtimise, sest tegelik juhtimine peab ikkagi jääma "intellektuaalse sündikaadi" kätte.

Kuid sel ajal, kui võitja juures loomulikult kõik kõige paremas korras paistab olevat, kaotaja võtab alati kõige tõsisema revisjoni alla need küsimused, mis teda kaotusele viisid. Seda nähtust peab alati mäletama!

Ja Prantsusmaal asutigi tööle. Esimeses järjekorras organiseeriti ümber kindralstaap ja ühes temaga kõrgem sõjakool, kes nüüdsest peale moodustab uue kindralstaabi vundamendi.

Mis oli selle resultaatiks?

Esiteks see, et juhtide juurest kaovad nõuandjad-adjutantid (see, mida nimetati "kabinet"). Maailmasõjas meie Prantsuse sõjaväe juhtide juures seda enam ei leia, välja arvatud võib-olla kindral Nivelles, kelle juures, nagu teada, töötas tema isiklik sõber kol.-lt. d'Alancon. Kuid ka see oli ise normaalse kindralstaabi töö läbi teinud ja pealegi töötas ta väga lähedases kontaktis üldstaabiga. Staabiohvitserid olid omandanud äärmiselt soliidset teadmised kõikidel aladel, mida sõjas oli tarvis.

On ehk huvitav üles lugeda osagi sellest tööst, mis nende poolt oli tehtud. Mobilisatsioon ja koondamiskava olid nii täpselt ette valmistatud, et mitte ükski nendest 4278 rongist, mis piiri poole veeresid, ei jäänud poolt tundigi hiljaks ettenähtud kavadest. Meie teame, missugustes tingimustes teostus taandumine piirilt Marne'le: siin selle ajajooksul paigutati ümber ühel või teisel viisil umbes 30 diviisi. 1916. a. organiseeriti äärmiselt lühikese ajaga Verduni varustamine. "Voie sacree" annab selle töö kohta väikese pildi. Sama hästi organiseeriti suurte operatsioonide ettevalmistused 1918. a., kus ühest ettevõttest võtsid osa kuni 25 diviisi, kus tuli umbes 10 ööpäeva jooksul juurde vedada 1 500 000 k. suurt. mürsku, 500 000 r. suurt. mürsku, peale selle veel igapäevast toidumoonna 550 000 mehele ja 180 000 hobusele ning lisaks 25 000 palki ja 1300 tonni igasugust muud pioneerimaterjali.

Peab tõesti tunnustama, Prantsuse staap oli alates 1871. aastast kuni 1914. aastani läbi teinud kooli, mis aukartust äratas.

Aga ka lahinguväljal on staapide tegevus silmanähtav. Meie näeme 9. septembril 9. armee staabiülemat isiklikult korraldamas 21. ja 42. diviisi suunamist lahinguväljale. Tema abi major Naulin on väeüksuste juhtide juures ja selgitab olukorda, ta näitab suurel kaardil umbkaudseid sakslaste seisukohti ja oma selge seletusega tõstab väga kõrgele rügemendiülemate meeleolu.

Aga ka väiksemates staapides on kõik äärmiselt aktiivsed. 7. septembril 9. korpuse staabist üks kapten on saadetud diviisidesse informatsiooni saamiseks olukorrast. Tema jõudes Broucki juurde, on juba pime, kellelgi ei ole täpseid andmeid, kellele kuulub Broucki küla ja mets selle kõrval. Et saada kindlaid andmeid ja mitte kaotada asjata aega, võtab see kapten ligemast väeosast ühe patrulli ja läheb isiklikult olukorda selgitama.

Meie näeme 5. septembril 17. diviisi staabiülemat major Jette'i, kes alati on esimesena lahinguväljal, et õieti orienteerida diviisi üksikuid rügemente, kes kaugelt tulnud ja täiesti võõrad olukorras. Tema juhtnööride järgi rünnatakse öösi Aulnizeux'd, mille tagajärjel kindral v. Bülov hakkab mõtlema esimestele sammudele taandumiseks.

Selliseid juhtumeid võiks loetleda tuhandeid.

Kuid siin võib endale üles seada küsimuse, kas need isikud ei teatsenud ka täiesti omapead, kas nemad võib-olla jätsid oma ülemad kõrvale ja asusid samale teele, mida sammusid varemini Saksa kindralstaabi ohvitserid?

Muidugi see võis siin ja seal ette tulla, kuid siiski kõik ametlikud dokumendid, mis selle kohta üldse on olemas, kõnelevad teist keelt. Nendest selgub, et teatsedes aktiivselt, neil kõikidel olid aluseks kindlad juhtnöörid oma ülemate poolt - nad töötasid ainult oma juhtide mõtete elluviimiseks.

Omal ajal äratas palju kõmu nagu teie olete lugenud, kindral Nivelles'i juures töötav 3. osakonna ülem kolonel Renouard, keda pärast operatsiooni nurjaminekut kevadel 1917. a. süüdistati nii-öelda isikliku strateegia läbisurumiseks. Nagu mäletame, järgnes Prantsuse ülemjuhataja kohale pärast Joffre'i eemaldamist talvel 1916. a. kindral Nivelles. Tema muudab ära Joffre'i plaani 1917. a. peale, paneb maksma oma plaani ja mitmesuguste hoiatuste peale vaatamata peab sellest kinni. Tolleaegne sõjaminister Painleve parlamendi uurimiskomisjonis oli tähendanud, et tema ja kogu sõjavägi oli esialgu arvamusel, et selleks kangekaelseks strateegiks oli Renouard. Kuid tegelikult oli asi hoopis teine. 3. osakond, mis Prantsusmaal on operatiivosakond oli täiesti Joffre'i plaani pooldaja ja kolonel Renouard andis ka sellekohase kirjaliku avalduse uuele ülemjuhatajale. Selle juures on isegi olnud väga terav jutuajamine. Kindral Nivelles ei võtnud asja kuuldagi. Tagasi tulles kolonel Renouard on oma osakonna ohvitserid kokku kogunud ja neile öelnud: "Nüüdsest peale ei ole enam 3. osakonna plaani, on ainult ülemjuhataja plaan, ülemjuhataja ideed ja meie olema ameti poolt kohustatud kõik oma jõu tööle rakendama, et seda plaani ellu viia, ja tema kordaminekuks kaasa aitama!..."

Kui pärast plaan nurjus, siis võttis kolonel Renouard süü selle eest solidaarselt oma õnnetu ülemjuhatajaga enese peale ja keelas ära osakonna ohvitseridele tegelikust asjaolust rääkida. See ohvitser on 1918. a. surnud, kandes vaikselt ja kannatlikult seda suurt süüd, mis tema peale veeretati, ja alles pärast sõja lõppu rehabiliteeriti tema nimi.

Meie teame ka väga hästi, missugust osa on kindral Weygand mänginud marssal Fochi kõrval, kuid võib ette tuua hulga dokumente, et Weygand kunagi oma nimel ei andnud korraldusi ja alati on tema kõikidele, kes ühe või teise küsimusega tulid tema juurde, vastanud: "Mina pean enne vastuse andmist selle üle kindraliga (s.o Fochiga) rääkima." See asjaolu paistab eriti silma, kui lugeda kindral Ludendorfi memuaare, kus tema vahekorrad oma marssaliga ilmestuvad hoopis teisiti.

Selles suhtes on tõesti huvitav vaadelda asjade käiku sakslaste poolel. Ei ole ju mingisugust kahtlust kellelgi, et juhtimis-tehniliselt Saksa kindralstaap seisis äärmiselt kõrgel astmel ja et tema liikmed olid alati aktiivsed kuni viimase piirini. Et mitte teisi ette tuua, tuletame ainult meelde seda osa, mis mängis Ludendorf Lüttichi kindluse võtmisel ja Hoffmann Ida-Preisimaa operatsioonides.

Mina tahaksin siin veel ette tuua episoodi, mida kirjeldab kol.-lt. Pugens oma töös "La bataille des Ardennes" ja mis ka väga reljeefselt alla kriipsutab Saksa kindralstaabi ohvitseri positiivseid külgi.

21. augustil 1914. a. seetõttu, et 5. armee Preisi kroonprints'i juhatusel ei täitnud ülemjuhatusel poolt antud direktiivi liikumissuuna suhtes, tekib 5. armee parema tiiva korpuse (V) ja 4. armee vasaku tiiva vahele (VI korpus) umbes 20 km laiune lõhe. Seetõttu jäi 5. armee parem tiib käimata.

V korpuse staabiülem von Kessel näeb kohe seda ohtu ja kannab asjast armee staabiülemale kindral Schmidt von Knobelsdorffile ette, paludes, et tema mõjustaks 4. Armeed saata oma VI korpus ettepoole. Kuid Schmidt võtab väga külmalt kuulda Kesseli palvet, ei usu oma armee parema tiiva ohtu. Lõppude lõpuks tema soovitas V korpusele astuda ise ühendusse oma parempoolse naabriga, kes kuulub võõrasse armeesse. Võib-olla ei tahtnud tema ise midagi ette võtta, sest siis oleks pidanud ta üles tunnistama, et on ülemjuhataja direktiivist üle astunud.

Kesselil ei jää muud üle, kui omal algatusel midagi teha ähvardava ohu vähendamiseks. Tema saadab ühe oma kindralstaabi ohvitseridest, kapten Wachenfeldi kõige ligemal olevasse staapi (paremal), s.o 25. R.D staap, mis kuulub XVIII R.K koosseisu ja liigub lääne suunas. Wachenfeld seletab diviisiülemale olukorra ja palub homme, 22. augustil liikuda lõuna poole. Diviisiülem ise on nõus, kuid tema korpuseülem, kellele asjast teatatakse, ei ole nõus, sest tema peab oma liikumist jätkama vanas suunas. Wachenfeld otsustab edasi sõita kuni VI korpuse staabini, kuhu jõuab kella kolme paiku öösel. Siin saadakse ohust kohe aru ja otsustatakse armeelt paluda luba tarviliselt suunda muuta.

Mina tahan siin just alla kriipsutada, et seda viisi, kuidas kapten Wachenfeld täide viis oma ülesande, võib lugeda sellise tegevuse mudeliks.

Tänu oma aktiivsusele ja ka auto vastupidavusele temal läks korda oma ülesannet eeskujulikult täita. Kottpimedas öös tema eksib suures Anliers'i metsas ringija kaotab oma teise auto (Saksa määruste järgi kõik ohvitserid, kes täidavad mingisugust sideülesannet, sõidavad alati kaheautoga. Teed on äärmiselt halvad. Wachenfeldi ei heiduta 25. diviisis saavutatud negatiivne resultaat, tema teab, mis kaalul ja ei peatu varem, kui positiivne resultaat on kindlustatud.

Kuid küsimus seisneb selles, missuguses vahekorras olid staap ja juht. Selle kohta on olemas kaks kategooriat dokumente, mis käivad kahesõjaperioodi kohta: üks osa käib selle ülesande kohta, mis oli taita kol.-lt. Hentschil Marne'i lahingu ajal ja teine osa käib operatsioonide kohta Flandrias kevadel 1918. a. (s.o peajasjalikult nn. Kemmeli operatsioon).

Teie kõik olete kuulnud kol.-lt. Hentschi loost. See lugu iseenesest on väga iseloomustav teatud juhtimismeetodile ja siin tulevad ilmsiks need harjumused ja isegi võtted, mis Saksa staapides olid ruumi leidnud ja sissejuurdunud.

Meie teame, et Saksa ülemjuhatus, seetõttu, et seal viibis keiser oma "suite'iga", oli liiga raske sõjaväele jälgimiseks ja oli mahajäänud Koblenzi. 30. augustil kolitakse üle Luxemburgi, mis aga siiski väga kaugel sõjaväe paremast tiivast, kus peaaktsioon käimas. Kindral Moltke, selle

asemel, et alal hoida kindlat isiklikku kontakti oma alljuhtidega, loeb küllaldaseks juhtida raadio abil ja võtab otsuseid nende juttude alusel, mis mõned allstaabid temale ette kannavad. Andmete kontrollist ei ole juttugi. Alljuhitud on üldiselt vähe ja puudulikult informeeritud üldolukorras, igaüks peab ennast kõige ehtsamaks osaks üldkontserdis ja võtab otsuseid suundade kohta nagu ise heaks arvab, jättes lõpuks Pariisi haaramisest välja.

Järsku 4. septembril tehtud viga saab silmanähtavaks. On tarvis parem tiib seisma panna ja asetada Pariisi vastu. Antakse uus direktiiv armeedele, kuid Moltke ise aga ei mõtlegi sellele, et on viimane aeg isiklikult alljuhtidega kontakti astuda ja põhjalikult selgitada olukorda. Et alljuhtidele oma ideed selgeks teha, otsustab ta saata parema tiiva armeede juurde oma "missus dominicuse" - teadetekogumise osakonna ülema. Hentsch käib esialgu 3. armees, siis 2. armees ja jõuab lõpuks 1. armee juurde. Kluck ei kuula teda ainult ära ja ei seleta temale ainult olukorda, vaid hakkab nõu pidama. Tema küsib Hentschilt, kas tema arvamus järgi 1. armeel on veel aega, et tehtud otsused täide viia. Hentsch, selle peale vaatamata, et ta juba üle 24 tunni on peakorterist ära, rahustab Klucki, avaldades arvamust, et praegu veel suuremat karta ei ole.

Kluck muidugi võtab peakorteri esindaja arvamuse kuulda ja vastavad käsud töötatakse välja. Vaevalt on need välja saadetud, kui järsku ilmub teade Manoury armee staabist.

Hentsch oli vaevalt Luxemburgi tagasi jõudnud ja temal ei olnud aegagi tõsiselt asjaolude üle järele mõtelda, kui 7.-8. septembri öösel saab uuesti käsu tagasi sõita.

Klucki poolt liiga hilja ette võetud ümbergrupeerimised olid tekitanud lõhe tema ja 2. armee vahel ja sinna hakkavad sisse valguma Inglise-Prantsuse jõud. On tarvis koha peale sõita, selgitada olukorda ja kui tarvis, teha korraldusi taandumise läbiviimiseks.

Seda kõike öeldakse Hentschile suusõnaliselt. Kirjalikult ei fikseerita sugugi tema ülesannet. Temal on täisvolitus teha ülemjuhatus nimel kõiki korraldusi. Hentsch sõidab 8. septembri varahommikul välja, läheb 5., 4. ja 3. armee staabist läbi ja kella 20.00 paiku jõuab Montmorfi 2. armee staapi, kus Bülow on väga rõhutatud ja mõtleb juba taandumisele.

9. septembri hommikul Hentsch peab nõu 2. armee staabiülemaga olukorra üle ja mõlemad jõuavad otsusele, et 2. armee julgestamiseks on tarvis rutuliselt 1. armee teatud viisil ümber grupeerida. Hentsch sõidab kohe minema ja mis on iseloomustav, ilma et oleks armee-ülema Bülowiga sõnagi rääkinud praegu tehtud otsusest. Tema jõuab 1. armee staapi Marenilsur-Ourqi umbes lõuna ümber pärast mitmesuguseid seiklusi teel.

Kluck hindab olukorda soodsalt, tema õieti ei kardaks sugugi väga palju inglasi oma vasaku tiiva ees ja on praegu andnud käsu oma tsentrumile ning paremale tiivale asuda pealetungile. Pärast seda sõidab Kluck rindele. Hentsch ei püüa ka Kluckiga pikemalt mõtteid vahetada, nagu ei teinud ta seda ka Bülowiga hommikul. Kuid selle vastu tema seletab staabiülemale kindral v. Kuhli, et kõik armeed algavad taandumist ja 1. armee peab ka kohe seda algama. Kuhu püüab vastu vaielda. Hentsch koputab oma volitusele ja Kuhlil ei jää muud midagi üle, kui otsida oma ülemat ja asja ette kanda.

Hentsch sõidab kella 14.00 ja 15.00 vahel kohe tagasi. Õhtul on tema jälle 3. armee staabis, kus ta selle peale vaatamata, et seal on saadud Moltke korraldus uuesti pealetungile üle minna (Moltke tegi selle korralduse kroonprintsipi pealekäimisel), paneb seisma sellekohased eeltööd ja nõuab taandumise algust. 10. septembril on Hentsch 4. ja 5. armee juures, kus ta kõike kõige pessimistlikumalt valgustab ja jällegi taandumiskäsu annab. Kell 13.20 jõuab tema lõpuks peakorterisse tagasi.

Üks võrdlemisi noor kindralstaabi ohvitser on seega siis kahe ja poole päeva jooksul olnud Saksa armeede saatuse määraja. Ei ole vist kahtlust, et ka temale langeb osa süüist Marne'i lahingu kaotuses. Kuid huvitav siin on just see asjaolu, et see ohvitser nii rahulikult kannab seda äärmiselt suurt vastutust, mis ometi temal lasub. See näitab, et tema on harjunud sellise asjaga, et see paistab olevat temale päris normaalne, kui üks kindralstaabi ohvitser otsustab terve sõjaväe saatuse. Selles peitubki Saksa kindralstaabi tendentsi negatiivne külg. Kuid vaatame edasi.

Kaks aastat hiljem ülemjuhataja laua taga Moltke asemel on Hindenburg. Temal on äärmiselt suur populaarsus ja prestiiž. Kas see asjaolu ehk ei mõjuta teda ka ise tegelikult sõda juhtima? Kuid selline asi käiks liiga vastu traditsioonile ja seepärast toob ta enesega kaasa idarindelt oma endise staabiülema Ludendorfi, kes määratakse esimeseks kindral-kortermestriks õigusega osa

võtta ja ka vastutust kända tehtud suurte otsuste eest. Ja nagu meie teame, ongi tegelikult juhiks see ohvitser. Tema juhib armeesid niisama iseseisvalt, kui seda tegi, olles Berliini sõjaakadeemias professoriks või nagu ka edaspidi, olles suures staabis operatiivosakonna ülemaks. Tema seda ei varjagi ja oma "Mälestustes" kirjutab: "Minul oli see rahuldus, et alates Tannenbergist kuni minu lahkumiseni 1918. a. feldmarssal oli alati minu ideedega nõus ja alati kinnitas minu projektid." Sümptoomaatiline on siin isegi asja väljendamisstiil.

Kuid palju tähtsamad kui mälestused on dokumendid, mis sõja lõpul langesid prantslaste kätte. Nende seas on kõik dokumendid 4. armee operatiivosakonnas perioodilt 9. kuni 30. aprillini 1918. a. Siin on sõjapäevaraamat, kõik operatiivkäsud. Peale selle veel kaks väga huvitavat dokumenti, nimelt raamat, kuhu olid armee operatiivosakonnas sisse kantud kõik telefonikõned oma korpustega, naaberarmeedega ja ülemjuhataja peakorteriga, ja koosolekute protokolliraamat, mis mitmes kohas olid ära peetud. Need dokumendid lubavad kaasa elada seda elu ja tööd, mis seal armee staabis möödus, nad annavad pildi nendest isikutest, kes seal tegevd olid. Ja siin selgub ka, et ikka ja alati otsustajaks on staap. Ludendorf kõneleb igal hommikul staabiülemaga ja annab oma instruksioone. Ei kunagi ei ole kuulda nende jutuajamises Hindenburgi nime. Seesama meetod on maksev armeegrupis - staabiülem v. Kuhi kõneleb alati omal nimel ja nendest kõnelustest keegi ei saa kuulda, et armeegrupi ülem on ikkagi Baieri prints Rupprecht. Sama lugu muidugi ka armees, võib olla siin veel rohkemgi kui mujal.